

(ร่าง)
รายงานฉบับสมบูรณ์

เรื่อง
อดีตและอนาคตของอะเจห์

เสนอต่อ
สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย
ชุดโครงการอาณานิคมศึกษา 5 ภูมิภาค

คณะผู้วิจัย
รองศาสตราจารย์ ดร.วิทยา สุจริตธรรักษ์
นางสาวสุภาศพรพรณ ชันชัย

สถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
พฤศจิกายน 2544

คำนำ

หนังสือเล่มนี้เป็นผลมาจากโครงการวิจัยของสถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ที่ได้รับความสนับสนุนจากโครงการอาณานิคมศึกษา 5 ภูมิภาค (อบศ. 5) ของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ที่เริ่มโครงการตั้งแต่เดือนมิถุนายน 2543 แต่ไม่อาจทำให้แล้วเสร็จได้ ต้องขอต่อเวลาออกไปถึงสามครั้งสามคราจนแล้วเสร็จในสิ้นเดือนพฤศจิกายน 2544 นับเป็นความอริของทั้ง อบศ.5 และ สกว.

ในการทำวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยทั้งสองพบปัญหาเรื่องข้อมูลที่จำกัดอยู่ค่อนข้างมาก ข้อมูลบางด้านโดยเฉพาะด้านสิทธิมนุษยชนในเอเชียจะมีมากเป็นพิเศษ แต่งานชิ้นนี้ต้องการให้ภาพรวมทั้งอดีตปัจจุบันและอนาคต จึงไม่อาจเน้นส่วนใดส่วนหนึ่งโดยเฉพาะได้ ผู้วิจัยทั้งสองยังรู้สึกไม่พอใจกับงานชิ้นนี้ เพราะรายละเอียดยังขาดแคลนอยู่มาก อย่างไรก็ตามก็น่าจะพอสนองความสนใจของผู้สนใจที่เป็นคนไทยได้ระดับหนึ่ง

ผู้วิจัย นอกจากจะขอบคุณ สถาบันเอเชียศึกษา อบศ.5 และ สกว. แล้ว ใคร่ขอขอบคุณ FORUM-ASIA ที่เอื้อประโยชน์ผ่านเครือข่ายให้ได้ข้อมูลต่างๆ ขอขอบคุณนักศึกษาที่เป็นผู้ให้ข้อมูล ขอให้เขาเหล่านั้นจึงมีกำลังใจแข็งแกร่งต่อสู้กับอุปสรรคต่อไป

วิทยา สุจริตธนารักษ์

สุภาภรณ์ ชันชัย

สารบัญ

	หน้า
คำนำ	(1)
สารบัญ	(2)
บทที่ 1 บทนำ	1
บทที่ 2 อะเจห์ในอดีต	10
บทที่ 3 อะเจห์ในสมัยปัจจุบัน	31
บทที่ 4 อะเจห์ในยุคระเบียบใหม่ (Orde Baru)	46
บทที่ 5 วิฤตการณ์ที่อะเจห์	60
บทที่ 6 อะเจห์ในสมัยปฏิรูป	76
บทที่ 7 การเจรจาแก้ปัญหาอะเจห์และอนาคตของอะเจห์	85
เอกสารอ้างอิง	92
ภาคผนวก	96
แผนที่	101

บทที่ 1

บทนำ

ความนำ

อะเจะห์ (Aceh) เป็นจังหวัดหนึ่งของอินโดนีเซีย มีเมืองหลวง (ibu kota) ชื่อ บันดา อะเจะห์ (Banda Aceh) ซึ่งเดิมชื่อ คูตาราจา (Kutaraja) เปลี่ยนชื่อในสมัยของซูการ์โน ตั้งอยู่ตรงตอนเหนือสุดของเกาะสุมาตรา เมืองซาบัง (Sabang) ซึ่งอยู่ปลายตะวันตกสุดของอะเจะห์ จึงเป็นเมืองปลายสุดทางทิศตะวันตกของอินโดนีเซียด้วย ตำแหน่งทางภูมิศาสตร์จะอยู่ระหว่างเส้นรุ้งที่ 2-6 องศาเหนือ เส้นแวงที่ 95-98 องศาตะวันออก มีพื้นที่ราว 55,390 ตารางกิโลเมตร ทางทิศตะวันตกจดมหาสมุทรอินเดีย ทางตะวันออกจดช่องแคบมะละกา ทางทิศเหนือจดอ่าวเบงกอล และทางทิศใต้จดจังหวัดสุมาตราเหนือ จึงมีทะเลล้อมรอบสามด้าน ทั้งยังประกอบด้วยเกาะต่างๆ อีกจำนวนไม่น้อยกว่าร้อยเกาะ เกาะเหล่านี้ส่วนใหญ่จะอยู่ทางทิศตะวันตก มีชายฝั่งทะเลยาว 1,110 กิโลเมตร อะเจะห์ประกอบด้วยพื้นที่ราบ พื้นที่ราบสูงและภูเขาเป็นจำนวนมาก ภูเขาบาริซัน (Bukit Barisan) แบ่งอะเจะห์ออกเป็นสองส่วนคือที่ราบตอนเหนือและตะวันออก กับที่ราบทางตะวันตกและทางใต้ ที่ราบตอนเหนือและตะวันออกเป็นที่ราบต่ำและมีขนาดกว้างกว่าทางตะวันตกและทางใต้ ในเขตที่ราบต่ำมีการเพาะปลูกข้าวและทำสวน กับบางส่วนเป็นหนองบึงที่มีต้นจากและโกกงาง ส่วนที่ราบทางใต้และตะวันตกจะแคบ ตอนกลางของจังหวัดจะเป็นที่ราบสูง ความสูงจากระดับน้ำทะเลระหว่าง 500-2,000 เมตร ได้แก่ที่ราบสูงกาโย (Gayo) และอาลาส (Alas) อุณหภูมิในเขตที่ราบสูงจะอยู่ระหว่าง 12-23 องศาเซลเซียส ส่วนทางชายฝั่งทะเลระหว่าง 26-30 องศาเซลเซียส ในแนวเขามูกิตวารีซันมีภูเขาไฟปรากฏอยู่ได้แก่ ภูเขาเบนดาฮารา (Gunung Bendahara) ภูเขาเซอลาวาห์ (Gunung Seulawah) ภูเขาเกอเรอดอง (Geureudong) ภูเขาซิงกะห์ มาตะ (Gunung Singgah Mata) ภูเขาปาร์กิสัน (Gunung Parkisan) ภูเขาโลเซอร์ (Gunung Loser) เป็นอาทิ นอกจากภูเขาไฟแล้วยังมีภูเขาอื่นๆ อีกมาก เช่น อะเจะห์ รายา (Aceh Raya) กาโย อาลาส ปาเซ (Pase) กาโย ลูอัส (Gayo Luas) และโลเซอร์ (Loser) ภูเขาสูงที่เห็นที่สนามบินบันดา อะเจะห์คือภูเขา เซอลาวาห์ (Seulawah) เป็นต้น มีแม่น้ำ 45 สาย 22 สายอยู่ในเขตอำเภออะเจะห์ตะวันตกและอำเภออะเจะห์ใต้ต่างไหลลงมหาสมุทรอินเดีย อีก 23 สาย อยู่ในเขตอำเภออะเจะห์ใหญ่ (Aceh Besar) อำเภอปีดี (Pidie)

อำเภออะเจห์เหนือ และอำเภออะเจห์ตะวันออก ไหลลงช่องแคบมะละกกา ได้แก่ แม่น้ำอะเจห์* (Krueng Aceh) เตอนอม (Teunom) เมอเรอโบ (Meureubo) ตรีปะ (Tripa) บารู (Baru) เปอซังจัน (Peusangan) อาระ เกินโค (Ara Keundo) เป็นต้น แม่น้ำเหล่านี้ใช้เป็นเส้นทางคมนาคมด้วย ในเขตภูเขาที่มีทะเลสาปอยู่หลายแห่ง เช่น ลาอูด ตาวาร์ (Laut Tawar) ตามตัวแปลว่า ทะเลน้ำจืด อยู่ตอนกลางของจังหวัดมีเนื้อที่ถึง 60 ตารางกิโลเมตร ทะเลสาปอานุก ลาออต (Aneuk Laot) ลาอูด บังโก (Laut Bangko) เป็นต้น เกาะขนาดใหญ่และสำคัญได้แก่เกาะเวห์ (Weh) ซึ่งเคยมีท่าเทียบเรือขนาดใหญ่สมัยดัตช์ปกครอง เกาะซิมเอลู (Simeulu) เกาะนาซี (Nasi) เกาะตวงกู (Tuangku) เกาะบาตู (Batu) เป็นต้น

คนอะเจห์ประกอบด้วยหลายชาติพันธุ์เช่นพวกกาโย (Gayo) มักอยู่ในเขตที่ราบสูงกาโย และอาลัส พวกอานุก จาเม (Aneuk Jame) มักอยู่ตามชายฝั่งตอนใต้ พวกอะเจห์เป็นกลุ่มคนส่วนใหญ่ รวร้อยละ 80 กระจายกันอยู่ทั่วไป นอกจากนี้ยังมีพวกตัมเบียง (Tamiang) พวกคลุท (Kluet) เป็นต้น อะเจห์มีภาษาเป็นของตนเอง เคยใช้อักษรอารบิกเป็นตัวเขียน แต่ปัจจุบันมักเขียนด้วยอักษรโรมัน** นับว่าเป็นภาษาที่เป็นตระกูลเดียวกับภาษาจาม บ้างก็ว่าคล้ายเขมร นอกจากภาษาอะเจห์แล้วยังมีภาษาอื่นๆ และภาษาถิ่นอีกมาก ภาษาเหล่านี้ต่างกัน ฟังกันไม่เข้าใจ ชื่อภาษาเรียกตามกลุ่มชาติพันธุ์ดังกล่าวแล้ว

คนอะเจห์ได้ชื่อว่าเป็นมุสลิมที่เคร่งครัดมาก ศาสนาอิสลามเข้าสู่อินโดนีเซียผ่านทางอะเจห์ จนอะเจห์ได้ชื่อว่าเป็น “ทวารสู่เมกกะ” (Serambi Mekka / Mekah) ประชากรในปี 2001 ประมาณ 5 ล้านคน รวร้อยละ 96 เป็นมุสลิม นอกนั้นเป็นคริสต์ ฮินดู และพุทธ มีตัวเลขในปี 1990 ว่ามีโบสถ์ (mosque หรือ mesjid) 2,359 หลัง หอสวด (meunasah หรือ madrasah) 6,408 หลัง ห้องสวด (mushalla) 2,955 แห่ง โบสถ์คริสต์ 91 หลัง วัดพุทธ 6 แห่ง

อะเจห์เป็นเขตปกครองพิเศษเท่ากับจังหวัดหนึ่ง (Propinsi Daerah Istimewah Aceh) โดยได้รับการจัดตั้งดังกล่าวขึ้นอีกครั้งหนึ่งด้วยรัฐบัญญัติฉบับที่ 44/1999 ในสมัยของประธานาธิบดี

* คำว่าแม่น้ำภาษาอะเจห์เรียกว่าคร็อง (Krueng) ซึ่งฟังคล้ายๆ กับคำว่า คลอง ถ้าเปลี่ยนอักษร r เป็น l

** มักอ้างกันว่าตัวเขียนเป็นแบบ Arab-Melaya หรือจาโว (Javo) ซึ่งน่าจะเหมือนกับที่คนไทยเรียกอักษรยาวี

ฮาบีบี (Habibie) เมื่อ 4 ตุลาคม 1999 แต่เดิมเป็นเพียงจังหวัดเฉยๆ ที่เป็นเช่นนี้ส่วนหนึ่งก็เพราะศาสนาอิสลาม (เขตปกครองพิเศษมีฐานะเท่าจังหวัดอีกแห่งหนึ่งคือ ย็อกยาการ์ตา ซึ่งมีสุลต่านทำหน้าที่คล้ายผู้ว่าราชการจังหวัด) มีผู้ว่าราชการจังหวัดเป็นผู้ปกครอง อะเจห์ประกอบด้วยเทศบาลสองแห่ง และอำเภออีก 13 แห่ง ดังต่อไปนี้¹

เขตเทศบาล/อำเภอ	เมืองสำคัญ
1. เทศบาลบันดา อะเจห์ (Bandar Aceh)	บันดา อะเจห์
2. เทศบาลซาบัง (ที่เกาะเวห์)	ซาบัง
1. อำเภออะเจห์ใหญ่ (Aceh Besar)	โกตาจันโท (Kota Jantho)
2. อำเภอปีดี (Pidie)	ซิกลิ (Sigli)
3. อำเภออะเจห์ตะวันออก (Aceh Timur)	ลังซะ (Langsa)
4. อำเภออะเจห์กลาง (Aceh Tengah)	ตาเกอจ็อน (Tageugon)
5. อำเภออะเจห์ตะวันตก (Aceh Barat)	เมอลาโบห์ (Meulaboh)
6. อำเภออะเจห์ใต้ (Aceh Selatan)	ตาปักตวน (Tapaktuan)
7. อำเภออะเจห์ตะวันออกเฉียงใต้ (Aceh Tenggara)	คูตาจาเน (Kutacane)
8. อำเภออะเจห์เหนือ (Aceh Utara)	โลค์เซอมาเว (Lhokseumawe)
9. อำเภออะเจห์ซิงคิล (Aceh Singkil)	ซิงคิล (Singkil)
10. อำเภอซิมอูลู (Simeulue)	ซินาบัง (Sinabang)
11. อำเภอบีเริน (Bireun / Bireuen)	บีเริน (Bireuen)
12. อำเภอซินาบัง (Sinabang)	ซินาบัง (Sinabang)
13. อำเภอเจ็มปะ (Jeumpa)	เจ็มปะ (Jeumpa)

¹ ข้อมูลตั้งแต่ต้นจนถึงที่นี้สรุปมาจาก D.I. Aceh, **A Handbook to Aceh 1998** (Jakarta: CV. Kharisma Putra Utama, 1997), หน้า 12-13, 30 และ Drs. Nasruddin Sulaiman et. al, **Aceh: Manusia, Masyarakat Adat dan Budaya** (Humanity, Community, Custom and Culture) (Pusat Dokumentasi dan Informasi Aceh, 1992) หน้า 1-7.

เขตการปกครองยังแบ่งย่อยออกไปเป็น 146 กิ่งอำเภอ (Kecamatan)* และตำบล (desa) รวบรวม 5,463 แห่ง กับยังมีสิ่งที่เรียกว่า “เมืองปกครอง” (Kota Administratif - KOT IF อีก 2 แห่ง คือ ดังชะ (Langsa) กับโลคเซอมาเว (Lhokseumawe)**

อะเจห์มีเส้นทางคมนาคมทางบกที่สำคัญ 3 สายคือ เส้นทางที่เลาะชายฝั่งทะเลตอนเหนือจากบันดา อะเจห์ไปถึงเมืองเมดาน (Medan) เมืองหลวงของจังหวัดสุมาตราเหนือ ซึ่งเป็นเส้นทางที่ใช้กันมากที่สุด เส้นทางที่สองคือเส้นทางสายใต้จากบันดา อะเจห์เลียบชายฝั่งทะเลตอนใต้ไปถึงเมืองบาร์ส (Barus) ในจังหวัดสุมาตราเหนือ เส้นทางสายนี้ไม่เป็นที่นิยมใช้กัน แต่มีชื่อเสียงว่าสวยงาม กับเส้นทางที่ผ่านทางตอนกลางของจังหวัดอันเป็นเขตที่ราบสูงและเขาภูเขาไปเข้าเขตจังหวัดสุมาตราเหนือที่เมืองเลา ปักคัน (Lau Pakkan) แต่เป็นเส้นทางที่ลำบาก เดิมเคยมีเส้นทางรถไฟเชื่อมระหว่างเมดานกับบันดา อะเจห์ แต่ถูกชาวอะเจห์ทำลายไปในช่วงต่อสู้ร่วมกับฝ่ายสาธารณรัฐอินโดนีเซีย เพื่อประกาศเอกราชจากดัชต์ ปัจจุบันมีให้เห็นบางส่วน เป็นเส้นทางรถไฟเลียบชายฝั่งทะเลตอนเหนือ ชาวอะเจห์จะกล่าวถึงทางรถไฟที่มีอยู่เพียงแห่งเดียวในเกาะสุมาตราว่าเป็นการเสียดสีของคนอะเจห์แก่สาธารณรัฐอินโดนีเซีย แต่แล้วได้รับสิ่งตอบแทนที่ไม่คุ้มกันเลย สามารถเดินทางโดยทางเรือจากเมืองเมดานไปยังบันดา อะเจห์ได้อีกทางหนึ่ง ส่วนโดยทางอากาศนั้นสายการบินการูด้า และสายการบินเอกชน (แต่รัฐสนับสนุน) คือเมอร์ปาติ (Merpati) บินจากจาการ์ตา แวะที่เมดานแล้วต่อไปบันดาร์ อะเจห์ ยังมีสายการบินซิลค์แอร์ (Silk Air) ของสิงคโปร์บินไปบันดา อะเจห์ กับมีสายการบินมาเลเซียบินไปบันดา อะเจห์ ด้วยเช่นกัน

ทางด้านเศรษฐกิจนั้น เป็นที่รู้จักกันว่าอะเจห์เป็นแหล่งน้ำมันและแก๊สธรรมชาติที่อยู่ในทะเลตอนเหนือของจังหวัดโดยเฉพาะในเขตอำเภออะเจห์เหนือ ได้พบแหล่งแก๊สธรรมชาติขนาดมหึมาในปี 1969 (ส่วนน้ำมันนั้นได้อามาใช้ตั้งแต่ดัชต์ปกครองแล้ว) ที่นี้โดยบริษัทโมบิลออย (Mobil Oil) ของสหรัฐอเมริกา ซึ่งได้ร่วมมือกับเปอร์ตามินา (Pertamina) ซึ่งเป็นบริษัทน้ำมันและแร่ธาตุของอินโดนีเซียก่อตั้งโมบิล ออย อินโดนีเซีย (Mobil Oil Indonesia) ขึ้น และมีโรงงานแยกแก๊สและน้ำมันชื่อ พี.ที. อารุน (P.T. Arun) ในระยะทศวรรษ 1980 นั้น แก๊สและน้ำมันที่อินโดนีเซียส่งออกจำนวนร้อยละ 30 ไปจากอะเจห์ ในปี 1999 แก๊สที่ส่งออก

* คำนี้แปลว่า sub-district เป็นหน่วยปกครองที่คั่นอยู่ระหว่างอำเภอกับตำบล มีหัวหน้าเรียกจามัต (Camat) ของไทยไม่ได้ชื่อย่อยถึงขนาดนี้ อนุโลมเรียกว่า กิ่งอำเภอ ไปพลางก่อนเพื่อความสะดวก

** หมายถึงเขตปกครองที่เตรียมจะจัดตั้งเป็นอำเภอ แต่ยังไม่เป็นอำเภอ ให้มีสถานภาพเป็นเมืองพิเศษไปก่อน โดยมากเป็นเมืองขนาดใหญ่ เมืองแบบนี้ในเกาะชวาไม่มี

จากอะเจห์มีมูลค่าถึง 1.3 พันล้านเหรียญสหรัฐ^๒ อุตสาหกรรมอย่างอื่นได้แก่ปฏึก ผลิตภัณฑ์เคมี ซีเมนต์ ไม้ โลหะเชื่อมาวเมืองหลวงของอำเภออะเจห์เหนือเป็นเขตอุตสาหกรรม (Lhokseumawe Industrial Zone - ZILS) ซึ่งกล่าวกันว่าทำให้เกิด “แหล่ง” (enclave) ที่มีผู้มีรายได้สูง ใช้ทุนสูง เป็นเขตเมือง ไม่ใช่เขตคนมุสลิม และไม่ใช่เขตของอะเจห์ที่อยู่ในจังหวัดอะเจห์ที่คนมีรายได้ต่ำโดยทั่วไป ที่ใช้แรงงานเป็นส่วนใหญ่ ที่เป็นเขตชนบท ที่คนส่วนใหญ่เป็นมุสลิม^๒ ประมาณร้อยละ 80 ของอะเจห์ประกอบอาชีพทางการเกษตรต่างๆ ที่มีเนื้อที่ทำการเกษตรได้ประมาณร้อยละ 10 ของพื้นที่ นอกนั้นเป็นป่า ผลผลิตทางการเกษตรที่สำคัญคือข้าว ซึ่งผลิตได้ราวปีละ 1.1 ล้านตัน นอกจากนี้มีถั่วลิสง ถั่วเขียว ถั่วเหลือง ข้าวโพด มันสำปะหลัง มันเทศ โกโก้ ยางพารา มะพร้าว กาแฟ กานพลู (clove) ลูกจันทร์ (nutmeg) พริกไทย หมากรุก ปาล์มน้ำมัน ไม้ตลอดจนกุ้งและปลา มีการทำนาเกลือไม่น้อย แต่การประมงเป็นแบบขนาดเล็ก ปลาและกุ้งยังอุดมสมบูรณ์ สังเกตได้จากที่วางขายที่ตลาดสด พืชผักก็อุดมสมบูรณ์ ตลอดจนผลไม้ต่างๆ มีวางขายมากมาย ผลไม้มีส้ม กล้วย ระกำหวาน มะม่วง อุ่นง่าม ลางสาด เงาะ มะพร้าวอ่อน มังคุด ขนุน ส้มโอ แดงโม ฯลฯ มีตลาดสดที่สำคัญอยู่สองแห่ง คือ ตลาดอะเจห์ (Pasar Aceh) ซึ่งอยู่ด้านหลังของมหาวิหารที่ชื่อ ไบตุร์ราห์มัน (Mesjid Baiturrahman) ซึ่งเป็นตลาดใหญ่มีของขายทุกประเภทติดตลาดทั้งวัน ทั้งอยู่ติดกับสถานีขนส่งจึงจอแจมาก กับตลาดที่เปอนายง (Penayong) ซึ่งอยู่อีกคนละฟากแม่น้ำ ซึ่งเป็นตลาดสดแท้ๆ จอแจมากในช่วงเช้าๆ และเป็นย่านคนจีนด้วย สิ่งที่เราเรียกว่าซูเปอร์มาร์เกตก็เกิดขึ้นแล้ว แต่ยังมีขนาดเล็ก มีอยู่ 2-3 แห่ง แห่งหนึ่งปิดกิจการไปแล้ว บันดา อะเจห์มีโรงแรมขนาดสามดาวอยู่สองแห่งชื่อ Kuala Tripa Hotel กับ Sultan Hotel นอกนั้นเป็นประเภทดาวเดียว และส่วนใหญ่เป็นโรงแรมแบบทั่วไปซึ่งมีจำนวนมาก

บันดา อะเจห์ เป็นเมืองที่มีแม่น้ำอะเจห์ (Krueng Aceh) ผ่านกลางเมือง กับยังมีแม่น้ำอื่นๆ ผ่านอีก 2-3 สาย สถานที่ทำการของราชการตั้งอยู่ทางฟากหนึ่งของเมือง ล้วนเป็นตึกขนาดใหญ่ ซึ่งเพิ่งสร้างมาไม่นาน ย่านการค้าอยู่อีกฟากหนึ่ง ส่วนที่ทำการของทหารนั้นอยู่กลางเมือง สถาบันอุดมศึกษาสองแห่งคือ มหาวิทยาลัยไซห์คูอาลา (Sjiah Kuala Universitas) มีนักศึกษาราว 15,000 คน มีคณะเศรษฐศาสตร์ นิติศาสตร์ เกษตรศาสตร์ วิศวกรรมศาสตร์ ครุศาสตร์ สัตวแพทยศาสตร์ และแพทยศาสตร์ กับมีสถาบันอิสลามอาร์รานิริ (Islamic Institute of Ar-raniry) มีนักศึกษาราว 5,000 คน แบ่งเป็นห้าคณะวิชา สถานที่สำคัญที่เป็นจุดเด่นของเมืองคือ

² Donald K. Emerson, “Understanding the New Order : Bureaucratic Pluralism in Indonesia,” **Asian Survey**, 23, 11 (November 1983), p. 1232.

มหาริหารหรือมัสยิด ไบตุรร์ราห์มัน ซึ่งอยู่กลางเมือง สร้างในสมัยสุลต่านอาไลดิน มาห์มุดชาห์ที่ 1 (Sultan-Alaidin Mahmudsjah I) ค.ศ. 1237-1267 และปรับปรุงในสมัยสุลต่านอิสกันดาร์มุดา (Iskandar Muda) ในต้นคริสต์ศตวรรษที่ 17 ในปี ค.ศ. 1873 มหาริหารนี้ถูกไฟเผาหมดเพราะเหตุสงครามกับดัชต์ ดัชต์ได้สร้างให้ใหม่แล้วเสร็จในปี 1881 ในปี 1936 ได้เพิ่มหลังคาแบบโดม (Kubah) จากของเดิมที่มีโดมเดียวเป็นสามโดม ในปี 1967 เพิ่มเป็นห้าโดม จนปัจจุบันนี้มีโดมทั้งหมดเจ็ดโดม เป็นวิหารที่สวยงามมากแห่งหนึ่ง มีหอคอย (minaret) ติดกับวิหารห้าแห่ง กับที่สร้างขึ้นใหม่ๆ หน้าวิหารเป็นหอคอยสูงตระหง่านอีกแห่งหนึ่ง (แต่เดิมมีหอคอยเพียง 2 แห่ง) สถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์อื่นๆ คือสุสานของสุลต่านและผู้นำทางศาสนาคนสำคัญ มีร้านอาหารขนาดใหญ่อยู่สองสามแห่ง นอกนั้นเป็นร้านอาหารทั่วไป ร้านขายกาแฟที่คนอะเจห์ชอบไปนั่งกินมีอยู่ทั่วไป กาแฟของอะเจห์มีชื่อเสียงไม่น้อยปลูกกันในเขตที่ราบสูงกาโยและตาเกอสอน คนอะเจห์กินกาแฟใส่นมข้นกันทั่วไปและชงกาแฟโดยใช้ถุง เทน้ำร้อนใส่ถุงกาแฟที่ผู้ชงชงสุดจนให้กาแฟผ่านอากาศลงถ้วย นับว่าทำให้กาแฟสดขึ้นเป็นพิเศษ กินกาแฟกับขนมหวาน ความทันสมัยเห็นได้จากการมีร้าน Kentucky และ California Fried Chicken เครื่องดื่มแอลกอฮอล์จะมีขายเฉพาะในโรงแรมขนาดใหญ่เท่านั้น ดิสโกเธคมีอยู่แต่เฉพาะโรงแรมสามดาวสองแห่ง ทางจังหวัดพยายามส่งเสริมให้อะเจห์เป็นแหล่งท่องเที่ยว และพยายามทำการท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์ ชั่วแต่ว่าตั้งแต่ปี 1990 มาแล้วไม่มีนักท่องเที่ยวกล้าไป เพราะเกรงอันตรายจากเหตุไม่สงบภายในอะเจห์ และการที่ทหารและตำรวจตั้งด่านตรวจสอบผู้คนและยานพาหนะที่เข้า-ออกอะเจห์โดยเฉพาะเข้า-ออกเมือง

บันดา อะเจห์

ลักษณะสังคมแต่เดิมของอะเจห์ในสมัยที่มีสุลต่านปกครองแล้ว หน่วยที่เล็กที่สุดคือตำบลที่คนอะเจห์เรียกกันปง (Gampong) ซึ่งจะมีบ้านราว 50-100 หลังคาเรือนมีหัวหน้าดูแลเรียก เกอซยิก (Keusyik) หรือเกอจิก (Keucik) คือกำนัน มีลักษณะของการสืบทอดตำแหน่งจากพ่อไปลูก แต่ต้องได้รับการแต่งตั้งจากระดับบนด้วย ในแต่ละตำบลจะมีผู้นำทางศาสนาเรียกว่า เต็งกู (teungku หรือ teungku meunasah) ได้รับเลือกให้ทำหน้าที่จากกลุ่มคนในตำบลที่มีภูมิรู้ทางศาสนาอิสลาม แต่ละตำบลยังมีสิ่งที่เรียกกันว่า สภาผู้เฒ่า (majelis ureung tua) ซึ่งต้องเป็นผู้ที่มีความรู้ในเรื่องขนบธรรมเนียม ชาวบ้านช่วยกันเลือกขึ้นมา หน่วยที่สูงกว่าตำบลเรียกกันว่า มุคิม (mukim) ซึ่งประกอบขึ้นจากหลายๆ ตำบล ผู้นำของมุคิมเรียกอิมุม (imam) ซึ่งมีบทบาทนำทางศาสนา แต่เนื่องจากได้รับการแต่งตั้งจากระดับสูงกว่าจึงมีหน้าที่ทางด้านปกครองไปด้วย หน่วยที่สูงขึ้นมาก็เรียกว่า นังกรู (Nanggroe) ผู้นำเรียกว่า อุเลบาลัง (uleebalang)

อุเลบาลังมีอำนาจเด็ดขาดในการปกครองในเขตของตน และสืบเชื้อสายกันโดยสุลต่านจะไม่เข้ามาสอดแทรก คนกลุ่มนี้เป็นพวกชนชั้นปกครองและมักขัดแย้งกับผู้นำศาสนาเนื่องๆ สูงกว่านั้นคือซาโก หรือซากิ (sago/sagi) ซึ่งประกอบขึ้นจากมุคิมจำนวนหนึ่ง ผู้ปกครองเรียกอุเลบาลัง ซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับสายโลหิตกับสุลต่าน เคยมีซากิเพียง 3 แห่งที่เรียกกันว่า sagi 22, sagi 25 และ sagi 26 จำนวนตัวเลขหมายถึงจำนวนมุคิมที่ประกอบกันขึ้นเป็นซากิ สูงสุดในสังคมคือสุลต่าน³ สิ่งที่สมควรกล่าวตรงนี้ก็คือการมีผู้นำสองคนในตำบล คือผู้นำทางโลกหรือทางการปกครองคือ เกอจิก กับเต็งกู มีความสำคัญมาก แสดงชัดเจนถึงอิทธิพลของศาสนาอิสลาม เพราะเต็งกูเป็นที่นับถือของคนทั้งตำบลและเป็นผู้มีอำนาจสูงสุดในการตีความปัญหาศาสนาอิสลาม กับยังมีสภาผู้เฒ่าอีก ซึ่งสภาพดังกล่าวเป็นเสมือนตัวแทนของการธำรงขนบธรรมเนียมต่างๆ เอาไว้ถึงระดับมุคิม ผู้นำทางศาสนาหรืออิหม่มเป็นผู้นำทางโลก/ทางการปกครองด้วยยิ่งเน้นความสำคัญของผู้นำทางศาสนาให้สูงขึ้น แต่กลุ่มอุเลบาลังนั้นจะไม่มีฐานทางด้านศาสนาอิสลามเลยเป็นผู้ใช้อำนาจทางการเมืองโดยตรง สร้างปัญหาให้กับสุลต่านได้ง่ายโดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อตกเป็นเมืองขึ้นของต่างชาติโดยเฉพาะเนเธอร์แลนด์ อุเลบาลังย่อมพอใจที่จะใกล้ชิดกับศูนย์อำนาจ อันเท่ากับเป็นการสร้างความขัดแย้งกับผู้นำศาสนาที่ใกล้ชิดประชาชน อนึ่ง ขนบธรรมเนียม (adat) เป็นสิ่งที่มีความสำคัญอย่างยิ่งในหมู่คนอะเจห์พอๆ กับศาสนาอิสลาม จนมีคำกล่าวที่ชอบอ้างกันว่า

ขนบธรรมเนียมและกฎหมาย (hukum ซึ่งหมายถึงคำสอนในศาสนาอิสลาม) แยกออกจากกันไม่ได้ สุลต่านเป็นผู้ดำรงขนบธรรมเนียมไว้ ส่วนฝ่ายผู้นำทางศาสนารักษากฎหมายอิสลามเอาไว้⁴

ศาสนาอิสลามนิกายซาฟี (Syafii) เป็นนิกายที่คนอะเจห์ส่วนใหญ่นับถือ แต่ก็มีบางส่วนที่เป็นนิกายชีอะห์ (Syiah) ในขณะเดียวกันก็มีขบวนการทางศาสนาอิสลามอยู่จำนวนหนึ่ง แต่ที่สำคัญ ได้แก่ ทาริคัต นัคยาบันดิยะห์ (Tharikat Naqsyabandiyah) ผู้นำคือ เต็งกู อูสมัน ลุง ที่หนึ่ง (Teungku Usman Lueng I) ทาริคัต ฮัดดาดียะห์ (Tharikat Haddadiyah) ผู้นำคือ เต็งกู ฮัจจิ สะซันครูง คาเล (Teungku Haji Hasan Krueng Kale) และทาริคัต ซาฮารียะห์ (Tharikat Syathariyah)

³ Teuku Syamsuddin, "Kebudayaan Aceh" (Acehnese Culture) ใน Koentjaraningrat, ed., *Manusia dan Kebudayaan Indonesia* (Human and Culture in Indonesia) (Jakarta: Penebit Djambatan, 1997) พิมพ์ครั้งที่ 16, หน้า 241-242.

⁴ Sulaiman, *Aceh*, หน้า 10.

ผู้นำชื่อ เต็งกู ฮะจิ จัคฟาร์ ชิดดิก เจอเรอลา (Teungku Haji Jakfar Shiddiq Jeureula)⁵ บ้างก็ว่า องค์กรอิสลามที่มีบทบาททางสังคมมีสององค์กรใหญ่คือมุฮัมมัดดิยาห์ (Muhammadiyah) กับอัลวาสลียาห์ (Alwasliyah) ครั้นมีพรรคการเมืองจัดตั้งขึ้นก็มีพรรคการเมืองอิสลามเกิดขึ้นเป็นจำนวนมากในอะเจห์⁶ การที่อะเจห์ได้ชื่อว่าเป็นทวารสู่เมกกะหรือทวารสู่ดินแดนศักดิ์สิทธิ์ก็เพราะสมัยก่อนผู้ที่เดินทางจากเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ไปเมกกะจะแวะที่อะเจห์ก่อนเพื่อเตรียมตัว เมื่อกลับมาจากเมกกะแล้วก็จะมาแวะพักที่อะเจห์ระยะหนึ่งเพื่อศึกษาศาสนาอิสลามให้ลึกซึ้งก่อนแยกย้ายไปบ้านเดิมของตน กล่าวกันว่าแขกแปลกหน้าเข้ามาในหมู่บ้านคนอะเจห์หากไปพบปะผู้นำทางศาสนาของหมู่บ้านเสียก่อนก็จะได้รับการยอมรับเป็นอย่างดี⁷ ในด้านการศึกษาแล้วเรียนนั้นคนอะเจห์นิยมให้เด็กๆ ไปเรียนศาสนาอิสลามที่ศาสนสถานที่ยก meunasah/madrasah แล้วจึงไปเข้าโรงเรียนกนินอนที่รู้จักกันทั่วไปว่าเปอร์ซันเตรีน (pesantren) คือ ปอเนาะนั่นเอง เจ้าของคือครูสอนศาสนา หรือ เต็งกูของแต่ละแห่ง เด็กจะเรียนอยู่ที่นั่นอายุเข้า 15 ปี หรือมากกว่านั้น ทางกรเข้ามาจัดการด้านการศึกษาทางศาสนาผ่านทางกระทรวงการศาสนา ตั้งโรงเรียนประถมศึกษาอิสลาม (Sekolah Rendah Islam - SRI) ขึ้น หรือที่เรียกใหม่ว่า Mayasah Islam Negara - MIN สูงขึ้นมาก็เป็นโรงเรียนมัธยมศึกษาอิสลามตอนต้น (Sekolah Menengah Islam - SMI) แล้วจึงเป็นโรงเรียนมัธยมศึกษาอิสลามตอนปลาย ส่วนระดับอุดมศึกษาก็มีสถาบันศาสนาอิสลามแห่งชาติ (Institut Agama Islam Negeri - IAIN) อยู่ที่บันดา อะเจห์ ส่วนในทางโลกก็มีโรงเรียนตั้งขึ้นในลักษณะเดียวกันคือ โรงเรียนประถมศึกษาตามทุกตำบล โรงเรียนมัธยมศึกษาตอนต้นทุกมุกิม โรงเรียนมัธยมศึกษาตอนปลายทุกอำเภอ ส่วนมหาวิทยาลัยซือฮะห์ คูอาลา (Syiah Kuala) นั้น ตั้งขึ้นในปี 1959⁸

แม้คนอะเจห์จะเคร่งครัดในศาสนาอิสลามเท่าใด ความเชื่อเดิมๆ ก่อนรับเอาศาสนาอิสลามเข้ามาก็ยังมีบทบาทสำคัญอยู่อย่างมาก คนอะเจห์จะยึดถือขนบธรรมเนียมและความเชื่อเดิมอย่างแน่นแฟ้น ความเชื่อเดิมนั้นส่วนใหญ่เป็นเรื่องความเชื่อในอำนาจเร้นลับในธรรมชาติ โดยเฉพาะความเชื่อที่เกี่ยวกับภูตผี และบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว อาทิเช่น เชื่อว่ามีผีป่าที่เรียกกันว่า ออรัง บูนีอัน (orang bunian) หรือเคอมัง (kemang) ผีน้ำ (ผีพราย?) ที่เรียกว่า กูลุงติการ์ (gulung tikar) ผีปิ้งที่อยู่ตามหนองน้ำนิ่งๆ ที่เรียกว่า ซาน (sane) ผีตายทั้งกลมซึ่งมักพบเห็น

⁵ Sulaiman, **Aceh**, หน้า 11.

⁶ Teuku Syamsuddin, "Kebudayaan Aceh," หน้า 244.

⁷ Sulaiman, **Aceh**, หน้า 12, 13.

⁸ Teuku Syamsuddin, "Kebudayaan Aceh," หน้า 224-225.

ว่าคลุมโปงผ้าขาวผืนนี้เรียกกันว่า คุณตืออานัก (kuntianak) และผีตายโหงที่เรียกกันว่า อันเคอร์ (anker)⁹

บ้านตามแบบเดิมของคนอะเจห์จะเป็นเรือนยกสูงจากพื้นดินประมาณ 6 ฟุต มีเสา 16 ต้น พื้นและฝาเรือนอาจเป็นไม้กระดานหรือไม้ไผ่ หลังคามุงจาก บ้านจะแบ่งออกเป็นสามส่วนคือ ส่วนหน้าซึ่งเป็นที่ยืนรับรองแขก เลี้ยงดู พุดคุยกัน ส่วนกลางเป็นส่วนที่จะไม่ให้คนอื่นเข้าไป เพราะเป็นที่หลับนอน ส่วนหลังบ้านเป็นที่ของสตรีและถ้าไม่มีครัวสร้างต่อออกไปต่างหาก ก็จะทำครัวกันที่ด้านส่วนหลังของเรือนนี้ เนื่องจากธรรมเนียมของคนอะเจห์หลังแต่งงานแล้ว ฝ่ายชายจะไปอาศัยอยู่ที่เรือนของฝ่ายหญิง ผู้ใหญ่ของฝ่ายหญิงก็จะต่อบ้านออกไปให้อีกห้องหนึ่ง แต่ถ้าฐานะไม่ดีพออยู่แต่งงานใหม่ก็จะหลับนอนอยู่ในห้องกลางของบ้าน แต่ในปัจจุบันบ้านแบบที่ว่านี้คงจะมีในเขตชนบท แต่ในเขตเมืองหาได้ยาก เพราะบ้านเรือนแบบสมัยใหม่เข้ามาแทนที่หมด ผู้มีฐานะดีก็จะสร้างคฤหาสน์สวยงามตามแบบตะวันตก ชาวบ้านทั่วไปก็สร้างบ้านตามความจำกัดของพื้นที่ ที่อยู่ในเขตการค้าก็อาศัยห้องแถวแทนบ้าน แต่บ้านที่มีฝาเป็นไม้ไผ่สานหรือฝาขัดแตะและมุงจาก ยังมีหน้าตา บ้านในเขตตัวเมืองก็จะไม่นิยมยกเสาเรือนตามแบบเก่า ข้อที่ว่าคนอะเจห์เคร่งศาสนา จนบ้าคลั่งศาสนา (fanatic) ก็ไม่เป็นความจริง มีสตรีที่มีได้ใช้ผ้าคลุมศรีษะเวลาออกนอกบ้านให้เห็นมากมาย กลุ่มสตรีผู้ดีหรือผู้มีอันจะกินคลุมหัวด้วยผ้าลูกไม้หรือไหมราคาแพงอันเป็นลักษณะของการแต่งกายที่เหมาะสม คนรุ่นหนุ่มรุ่นสาวก็นิยมใส่กางเกงยีนและเสื้อยืดกันทั่วไป ทั้งเป็นสินค้าที่ได้รับความนิยม การแต่งตัวตามสมัยนิยมจึงมิใช่ของแปลกอะไร แต่การทำความรู้จักหักทักทายกันเห็นยังนิยมใช้วิถีทางศาสนาอยู่ทั่วไป

อะเจห์ที่เคยเป็นอาณาจักรที่รุ่งเรือง เป็นเมืองท่าสำคัญ ปัจจุบันเป็นจังหวัดหนึ่งของสาธารณรัฐอินโดนีเซียที่มีน้ำมันและแก๊สธรรมชาติจำนวนมาก แต่รายได้จากวัตถุดิบทั้งสองนี้รัฐบาลกลางที่จาการ์นำไปใช้เกือบทั้งหมด คืบมาให้อะเจห์เพียงเล็กน้อย เป็นสาเหตุสำคัญของความขัดแย้งระหว่างอะเจห์กับรัฐบาลกลางที่จาการ์ตา ศาสนาอิสลามจึงเป็นเครื่องแสดงออกของความไม่พอใจต่อรัฐบาลกลาง หรือใช้เป็นเครื่องมือทางการเมืองเช่นเดียวกับการขัดแย้งต่อรัฐบาลกลาง และท้าทายด้วยการประกาศเป็นอิสระจากการควบคุมของส่วนกลาง

⁹ Sulaiman, Aceh, หน้า 15-21.

บทที่ 2

อะเจห์* ในอดีต

อะเจห์ในสมัยโบราณ ในหัวข้อนี้จะกล่าวถึงความเป็นมาของอะเจห์ จนกระทั่งตกอยู่ภายใต้การปกครองของดัชต์เท่าที่พอค้นได้พอให้ทราบภูมิหลังฟาน ลังเงิน (Van Langen) ผู้ค้นคว้าเรื่องอะเจห์ไว้มากและเคยมีตำแหน่งเป็นผู้ว่าราชการอะเจห์ในระยะสองทศวรรษสุดท้ายของศตวรรษที่ 19 อ้างนิทานพื้นเมืองว่ากล่าวถึงคนพื้นเมืองเดิมของอะเจห์ว่าเรียกกันว่า อูเรอูมันเต (Ureueng Mante) ซึ่งก็ไม่แน่ใจว่าจะเป็นคนกลุ่มเดียวกันกับเผ่ามันตรา (Mantra) ซึ่งอาศัยอยู่ในแถบภูเขาในรัฐเซลังงอในแหลมมลายู ต่อมากลุ่มคนบาตัก (Batak) ในเขตสุมาตราเหนือในปัจจุบันเข้ามาขับไล่คนกลุ่มนี้จากที่อยู่แถบทางฝั่งทะเลของอะเจห์ให้เข้าลึกเข้าไปในแผ่นดิน พวกอินดูเป็นกลุ่มคนภายนอกกลุ่มต่อมาที่เข้ามายังอะเจห์นับว่าประมาณระยะต้นๆคริสต์ศตวรรษมา

* ราชบัณฑิตยสถานมิได้บัญญัติคำอ่าน Aceh ไว้ในประกาศของราชบัณฑิตยสถานและประกาศของสำนักงานรัฐมนตรี เรื่อง กำหนดชื่อประเทศ ดินแดน เขตปกครอง และเมืองหลวง ทั้งในประกาศเดิมที่ตีพิมพ์ครั้งแรกในปี พ.ศ. 2520 ที่ตีพิมพ์ในปี พ.ศ. 2530 และประกาศหลังสุดที่ตีพิมพ์ในปี พ.ศ. 2541 แต่ใน “สารานุกรมประวัติศาสตร์สากลสมัยใหม่ : เอเชีย เล่ม 1” อักษร A-B ตีพิมพ์โดยราชบัณฑิตยสถานในปี 2539 มีคำอธิบายชื่อ Aceh ในหน้า 37-40 โดยอ่านคำนี้ว่า “อาเจห์” จากคำอังกฤษว่า Aceh คำที่เขียนด้วยอักษรโรมันเองมิใช่หลายคำคือภาษาอินโดนีเซียอักขระวิธีเดิม ใช้คำว่า Atjeh ปัจจุบันใช้คำว่า Aceh คำ Atjeh เป็นคำที่ดัตช์ใช้แทนงานชิ้นสำคัญของ Hurgonje ที่ตีพิมพ์ในปี 1843 ชื่อว่า De Atjehers (The Acehnese) แต่ในภาษาอังกฤษยังมิใช่คำว่า Aceh และเรียกผู้คนที่ว่า Achinese เช่นในงานของ Tate ที่ชื่อ The Making of Modern Southeast Asia, Vol. 1 ตีพิมพ์ในปี 1971 องค์กรปลดปล่อยแห่งชาติของอะเจห์และสุมาตราที่อะซัน ดิ ตีโร นำอยู่ก็ใช้ว่า Aceh/Sumatra National Liberation Front คำว่าอะเจห์ (Aceh) มาจากไหน นั้นมีนิทานเล่ากันว่ามิเรื่อลำหนึ่งมาจากแคว้นกุซารายูร์ในอินเดียมาถึงแม่น้ำอะเจห์ พวกถูกเรือขึ้นฝั่งเพื่อเดินทางต่อไปด้ามปลันเด แต่ถูกฝนหนักกลางทาง ต้องเข้าหลบฝนใต้ต้นไม้ใหญ่ เมื่อเห็นต้นไม้ใบหนา ต่างพากันร้องว่า อะจา อะจา อะจา (Aca! Aca! Aca!) ซึ่งแปลว่า งามจริง คำนี้กร่อนมาเป็น อะเจห์ (Aceh) ภายหลังท่านผู้รู้ท่านหนึ่งระบุว่า ต้นไม้ต้นนี้คือไม้ที่ชื่อว่า bak si aceh-aceh จาก **Susunan Pemerintahan Aceh Se'masa Kesultanan** (Acehnese Administration in Sultanate Period) ซึ่งแปลจากภาษาดัตช์โดย Aboe Bakar จากงานของ K.F. H. Van Langen ที่ชื่อ “De Inrichting van het Atjehsche Staatsbestuur onder het Sultanaat” ตีพิมพ์ใน *Bijdragen tot de Taal -, Land - en Volkenkunde, van Nederlands India*, 5, 3, 1888. ฉบับภาษาอินโดนีเซียตีพิมพ์โดย Pusat Dokumentasi dan Informasi, Banda Aceh, 1997, หน้า 5-6.

ตั้งหลักแหล่งแถวชายฝั่งทะเลตอนเหนือทางตะวันออก และแม้ทางด้านตะวันตก ตลอดจนเข้าไปทางตอนในของอะเจห์ พบจารึกที่เก่าแก่ที่กูตา บาเต (Kuta Batee) เป็นต้น ในนิทานของอะเจห์มีกล่าวถึงผู้ปกครองอินดูนามว่า รวานะ (Rawana) ครองเมืองอินทรปุรี (Indrapuri) (หรืออินทร์บุรี) กล่าวกันว่า การเข้ามาตั้งบ้านเมืองของคนอินดูทำให้คนอะเจห์ได้วัฒนธรรมที่สูงกว่า คนอะเจห์รับเอาคำสันสกฤตมาใช้เพื่ออธิบายความคิดความอ่าน ใช้เรียกขานสิ่งต่างๆ และใช้กับดนตรี และการฟ้อนรำ พวกอินดูได้เข้ามาปกครองไปตลอดฝั่งทะเลตะวันออก รวมตลอดทั้งปาเซ (Pase) หรือปาไซ (Pasai) และปีดี (Pidee)¹ แม้ว่าความเป็นมาของอะเจห์ในอดีตไม่เป็นที่รู้จักกัน แต่มีหลักฐานของจีนในประมาณปี ค.ศ. 500 อันเป็นบันทึกของราชวงศ์เลียง (Liang) ซึ่งกล่าวถึงรัฐแห่งหนึ่งชื่อว่า โปลิ (Poli) ตั้งอยู่ทางตอนเหนือของเกาะสุมาตรา รัฐนี้ประกอบขึ้นจากตำบล (village) 136 ตำบล หลักฐานจีนดังกล่าวยังระบุว่าที่รัฐโปลินี้ ข้าวสุกปีละสองครั้ง ผู้คนสวมเครื่องแต่งกายผ้าฝ้าย ส่วนผู้ปกครองใช้ผ้าไหม กษัตริย์นั้นนั่งยานที่ใช้ช้างลากจูง ชาวเมืองนับถือพุทธศาสนา² ช่องแคบละกกานันเป็นเส้นทางเดินเรือและเส้นทางการค้าระหว่างตะวันออกและตะวันตกคือตั้งแต่อินเดีย ตะวันออกกลางและตะวันตกเกาะต่างๆ ในหมู่เกาะอินโดนีเซีย คาบสมุทรมลายา และโดยเฉพาะเกาะสุมาตรายังเป็นแหล่งทรัพยากรธรรมชาติคือของป่าทั้งหลาย และเครื่องเทศที่เป็นที่ต้องการของจีนและของยุโรป การเดินเรือย่อมทำให้เกิดเมืองท่าที่ขนถ่ายสินค้า พักจอดเรือรอมรสมุ่งส่งในการเดินทาง ทำให้เมืองท่าต่างๆ เจริญรุ่งเรืองขึ้น พ่อค้าอาหรับที่เมื่อนับถือศาสนาอิสลามแล้ว (เคยเรียกกันว่าเป็น Mohammedan หรือผู้นับถือพระโมฮัมหมัด) จึงเป็นผู้นำศาสนาอิสลามเข้ามาด้วย ก่อให้เกิดอาณาจักรอิสลามขึ้นมากมาย บางท่านเชื่อว่าคนอาหรับที่เป็นมุสลิมแล้ว คงเข้ามายังดินแดนสุมาตราเหนือระหว่าง ค.ศ. 846-950 และยังอ้างว่าตามหลักฐานของมาร์โคโปโล (Marco Polo) บันทึกเหตุการณ์ตอนนั้นในปี 1292 ว่าในปีนั้นดินแดนส่วนนี้ยังไม่ได้เป็นอิสลาม³

ก่อนอาณาจักรอะเจห์จะรุ่งเรืองขึ้นมานั้นมีอาณาจักรสำคัญทางชายฝั่งทะเลสุมาตราเหนืออยู่ก่อนแล้ว ที่รู้จักกันคือสมุทระ (Samudra) กับปาไซ (Pasai หรือปาเซ-Pase) ซึ่งต่อมารวมกันและเรียกว่า สมุทระปาไซ (Samudra Pasai) ในระยะคริสต์ศตวรรษที่ 13 อาณาจักรแห่งนี้

¹Susunan Pemerintahan Aceh Semasa Kesultanan ซึ่งแปลจากงานของ K.F.H. Van Langen ที่เพิ่งอ้าง, หน้า 3-6.

²Edwin M. Loeb, *Sumatra : Its History and People*. (Kuala Lumpur : Oxford University Press, Third impression 1991), หน้า 218.

³Loeb, อ้างแล้ว, หน้า 218.

(ปัจจุบันคือเมืองโลค์เซอมาเว และปิติ (Pidi) เป็นแหล่งการค้าระหว่างประเทศที่สำคัญ สินค้าสำคัญคือเครื่องเทศ พืชอินเดียนจะมาจากแคว้นกุชราษฎร์ เบงกอล กลิงคราษฎร์ มาจากพะโค สยาม และเคะห์ รวมทั้งการค้าขายติดต่อกับชาว โตเม ปิเรส (Tome Pires) อ้างว่าอาณาจักรนี้ส่งเครื่องเทศเป็นสินค้าออกราว 8,000 - 10,000 บาฮาร์ ต่อปี (Bahar หนึ่งบาฮาร์เท่ากับ 375 ปอนด์) บางปีมากถึง 15,000 บาฮาร์ กับยังส่งผ้าไหม ปูนขาว และทองคำ เป็นสินค้าออกอีกด้วย สมุหระปาไซส่งทูตไปราชสำนักจีนหลายครั้งและราชสำนักอื่นส่งคณะทูตมายังอาณาจักรนี้บ่อย สมุหระปาไซมีเงินเหรียญทองคำที่เรียกกันว่า dirham หรือ deureuham ออกใช้ในสมัยของสุลต่าน มุฮัมหมัด

มอลิก อัล-ซาฮิร (Muhammad Malik al-Zahir) ซึ่งครองราชย์อยู่ระหว่าง ค.ศ. 1297-1336 สมุหระปาไซมีการติดต่อกับมละกกา ราชาธิบดีองค์แรกของมละกกาชื่อปรเมศวร (Parameswara) ได้เข้ารับอิสลาม และวิวาห์กับธิดาของกษัตริย์ปาไซ กล่าวกันว่าภาษามลายูเก่า (Bahasa Melayu Klasik) หรือที่เรียกกันว่าภาษาจาวิ (Bahasa Jawi) ใช้กันในอาณาจักรแห่งนี้อยู่ก่อนอันเป็นภาษาที่ใช้บันทึกเอกสารประวัติศาสตร์สำคัญคือ Hikayat Raja-raja Pasai (พงศาวดาร ราชแห่งปาไซ) อย่างน้อยก็ในตอนต้นๆ ของเอกสารนี้ ศาสนาอิสลามเข้ามาแพร่หลายในอาณาจักรนี้ จนกลายเป็นแหล่งที่ผู้คนต้องมาศึกษาศาสนาอิสลามที่นี่ ฮิกายัต ปัตตานี (Hikayat Patani พงศาวดารปัตตานี) ยังกล่าวถึงว่าครูผู้สอนศาสนา (ulama) ของปาไซได้ไปเผยแพรศาสนาอิสลามที่อาณาจักรปัตตานีด้วย แต่อาณาจักรสมุหระปาไซสิ้นสุดลงเมื่อแพ้สงครามอาณาจักรมัมชูปิตแห่งชวากลางในสมัยของสุลต่านอาห์หมัด (Ammad) ซึ่งครองราชย์อยู่ราวๆ ค.ศ. 1346-1383⁴

ก่อนหน้าคริสต์ศตวรรษที่ 16 นั้น อะเจห์เป็นท่าเรือแห่งหนึ่ง กินอาณาบริเวณเมืองบันดาอะเจห์ เมืองหลวงของอะเจห์ในปัจจุบันเท่านั้นเอง และในชั้นต้นเป็นเมืองขึ้นของปาไซ พวกโปรตุเกสซึ่งยึดมละกกาได้ในปี 1511 เข้ามายังปาไซในปี 1509 และเข้ามามีอิทธิพลเหนือปาไซ จนสามารถทำให้ผู้นำที่ตนสนับสนุนได้เป็นสุลต่านของปาไซในปี 1521 โปรตุเกสพยายามอย่างเต็มที่ที่จะควบคุมการค้าขาย ทำให้พวกพ่อค้าเลิกใช้ปาไซ หันมาทำการค้าทางอะเจห์แทน ในปี 1524 อะเจห์ยึดปาไซได้ ขับไล่พวกโปรตุเกสออกไปในสมัยของสุลต่าน อาลี มุกายัต ชาห์ (Ali Mughayat Shah) ผู้เป็นสุลต่านองค์แรกของอะเจห์ขึ้นครองราชย์ในปี 1514 และได้ประกาศเอกราชจากปาไซมาก่อนแล้ว เมืองท่าสำคัญๆ ของฝั่งสุมาตราเหนือขณะนั้นคือ ปิติ ปาไซ และดาเย

⁴ Teuku Ibrahim Alfian, **Wajah Aceh Dalam Lintasan Sejarah** (แง่มุมอะเจห์ในสายแห่งประวัติศาสตร์) Banda Aceh : Pusat Dokumentasi dan Informasi Aceh, 1999, หน้า 2-37.

(Daya) ต่างตกอยู่กับอะเจห์⁵ มาตรการควบคุมการค้าของโปรตุเกสทำให้คนต่างชาติเข้ามาค้าขายกับอะเจห์แทนมะลักกา ทำให้อะเจห์เจริญรุ่งเรืองขึ้นอย่างมาก พอๆ กับมะลักกา ซึ่งบางท่านเห็นว่าอะเจห์มีความสำคัญมากกว่ามะลักกาด้วยซ้ำไป⁶ กล่าวกันทั่วไปว่าความเสื่อมของมะลักกาหนุนให้อะเจห์รุ่งเรืองขึ้นมาแทน ราชอาณาจักรอะเจห์นั้นเรียกกันเป็นทางการว่าอะเจห์ดารุสซาลาม (Aceh Darussalam) เมืองท่าอะเจห์ขยายออกไปคลุมพื้นที่อำเภออะเจห์ใหญ่ (Aceh Besar) ในปัจจุบันและขยายไปตลอดชายฝั่งทะเล และแผ่ลึกเข้าไปทางตอนในของอะเจห์ด้วย ในสมัยนั้นพริกไทยเป็นสินค้าที่ทำเงินตราให้อย่างมาก ผู้ปกครองของอะเจห์เข้าควบคุมการค้าพริกไทยไว้แต่เพียงผู้เดียว โดยการยึดครองเขตเพาะปลูกพริกไทย ทางชายฝั่งทะเลทั้งด้านตะวันออกและตะวันตกของสุมาตรา ทั้งยังรุกเข้าไปในยะโฮร์ (Johore) บนคาบสมุทรมะลายา โปรตุเกสเองก็พยายามผูกขาดการค้าพริกไทย อะเจห์ได้กลายเป็นตลาดพริกไทยที่ใหญ่ที่สุดพร้อมๆ กันไปกับต้องทำสงครามสามเส้ากับยะโฮร์และโปรตุเกส⁷ พื้นที่เพาะปลูกพริกไทยส่วนใหญ่จะอยู่ทางชายฝั่งทะเลตะวันตกของสุมาตรา มาตรการผูกขาดการค้าพริกไทยของอะเจห์นั้นรุนแรงถึงขนาดว่าคนพื้นเมืองกลัวไม่กล้าขายให้คนต่างชาติ อะเจห์ยังใช้วิธีทำลายไร่พริกไทยในเคาะห์ลงหมดเมื่อยึดเคาะห์ได้⁸ อันที่จริงในหมู่เกาะอินโดนีเซียในยุคนั้น เมืองท่าชายฝั่งเป็นศูนย์กลางมีอยู่มากมายในเกาะสุมาตรา นอกจากอะเจห์แล้วยังมีปีตี ปาไซ ปาเลมบัง (Palembang) และบาร์ส (Barus) ในเกาะชวาก็มีเกรซิก (Gresik) ตูบัน (Tuban) ซุนดาเกละปา (Sunda Gelapa) และเดอมัก ทางด้านตะวันออกยังมีเตอร์นาเต (Ternate) และบันดา (Banda) เป็นอาทิ ในระยะปี 1500-1650 ราชอาณาจักรที่ตั้งอยู่ชายฝั่งทะเลก็ได้แก่ อะเจห์ เดอมัก บันเตน (Banten) และโกวา (Gowa) พ่อค้าอิสลามอาศัยทำเรือที่อะเจห์นำเครื่องเทศจากหมู่เกาะมาลุก (Maluku) และพริกไทยจากสุมาตราไปจนถึงแถบทะเลแดง ทั้งยังอาศัยทางบกขนส่งสินค้าไปกระทั้งทะเลเมดิเตอร์เรเนียนและเวนิซ⁹ มอร์

⁵Loeb, *Sumatra*, p.218, Tim Kell, *The Roots of Acehnese Rebellion, 1989-1992*, Cornell Modern Indonesia, Ph.D. dissertation, Cornell University, August 1983, p. 19.

⁶A.H. Johns, "Islam in Southeast Asia : Problems of Perspective," in *Southeast Asian History and Historiography: Essays Presented to D.G. E. Hall* ed. by C.D. Cow and O.W. Wolters (Ithaca: Cornell University Press, 1976), หน้า 313-4.

⁷D.J.M. Tate, *The Making of Southeast Asia, Volume I : The European Conquest*. (Oxford University Press, 1971), หน้า 223.

⁸Morris, *Islam and Politics in Aceh*, หน้า 20-1.

⁹Alfian, *Wajah Aceh*, หน้า 65.

ริส อ้างความเห็นของ เดนนิส ลอมบาร์ด (Denys Lombard) แอนโทนี รีด (Anthony Reid) และอากุสแตง เดอ โบลิเออ (Augustin de Beaulieu) ว่า ราชอาณาจักรอะเจห์นั้นมีอะเจห์ที่เป็น “เมืองใหญ่” (urban city) มีได้มีฐานทางการเมืองแต่ขึ้นอยู่กับความควบคุมหัวเมืองการค้าตามชายฝั่งที่ไกลออกไป ทั้งต้องสามารถควบคุมเส้นทางการค้าและเมืองชายฝั่งนี้ไว้ให้ได้ เพราะมีฉะนั้นแล้วการค้าต่างประเทศก็จะหลุดมือไป อาณาจักรอะเจห์จึงต่างกับรัฐอื่นตรงที่ไม่ได้มุ่งควบคุมพลเมืองและการผลิตสินค้าที่เป็นอาหาร อะเจห์ไม่ได้สนใจที่จะขยายดินแดนเข้าไปทางตอนใน ตัวเมืองสั่งซื้อข้าวจากสุมาตรา สยาม และพม่า เพราะไม่ได้เพาะปลูกจริงจัง เช่นนี้อะเจห์จึงไม่ค่อยมั่นคง แม้จะเอาทาสที่ได้มาจากสงครามมาช่วยเพาะปลูก ผลผลิตที่ได้ก็ไม่พอบริโภคอยู่ดี มอร์ริสสรุปว่าราชอาณาจักรอะเจห์นั้นมุ่งสร้างสัมพันธกับตลาดนานาชาติและกับชุมชนมุสลิมในที่ต่างๆ มากกว่าจะมุ่งขยายอาณาเขตเข้าไปทางตอนในซึ่งเป็นเขตของคนอะเจห์เอง¹⁰

ราชอาณาจักรอะเจห์ (Aceh Sultanate) ขยายอาณาเขตออกไปอย่างมากในสมัยของกษัตริย์ที่ชื่อ Sultan Ali Riayat Syah al-Qahhar (1537-1571) แต่กษัตริย์องค์สำคัญของอะเจห์คือพระเจ้าอิสคานดาร์ มุดา (Iskandar Muda) ครองราชย์อยู่ระหว่างปี 1607-1636 ซึ่งนับอยู่ในช่วงสมัยที่นิยมเรียกกันว่า “ยุคทอง” (golden age) ของอะเจห์ที่ดำเนินอยู่ราว 150 ปี ตั้งแต่กลางคริสต์ศตวรรษที่ 16 จนถึงสิ้นศตวรรษที่ 17 ครั้งแรกของคริสต์ศตวรรษที่ 17 นั้น อะเจห์เป็นรัฐพาณิชย์ที่รุ่งเรืองและมีอำนาจมากที่สุดรัฐหนึ่งของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ความพยายามควบคุมการค้าต่างประเทศของอะเจห์ทำให้อะเจห์ต้องปะทะกับโปรตุเกสหลายต่อหลายครั้งทั้งยังต้องสู้รบกับปะหัง (Pahang) ยะฮอร์ซึ่งมีอำนาจแผ่ลงมาถึงเรียว (Riau) ทางฝั่งทะเลตอนเหนือของสุมาตราตะวันออก สถาปนาอาณาจักรยะฮอร์-เรียวขึ้น มะลักกาเองแต่เดิมก็เป็นของยะฮอร์ การค้าต่างประเทศของอะเจห์ยังทำให้ต้องเข้าไปเกี่ยวข้องกับมหาอำนาจของยุโรปสมัยนั้น ทั้งอังกฤษ เนเธอร์แลนด์ ฝรั่งเศส ตลอดจนกระทั่งอเมริกา ซึ่งมีทั้งการผูกมิตร ติดต่อกับขายกัน และสู้รบกันเพราะผลประโยชน์ขัดแย้งกัน รวมทั้งการดึงเอาฝ่ายหนึ่งมารวมมือเพื่อถาบันอีกฝ่ายหนึ่ง อะเจห์กับฮอลันดาหรือเนเธอร์แลนด์สัมพันธ์กันตั้งแต่ปี 1600 เมื่อเนเธอร์แลนด์ส่งทูตมาอะเจห์ และในปี 1602 อะเจห์ส่งทูตสองคนไปเนเธอร์แลนด์ คนหนึ่งไปเสียชีวิตที่นั่น พระนางอลิซาเบธที่หนึ่งก็ส่งเซอร์เจมส์ แลงคาสเตอร์ (Sir James Lancaster) มาอะเจห์ในปี 1602 ทูตฝรั่งเศสเข้ามาอะเจห์ในมกราคม 1621 อะเจห์ยังพยายามสร้างสัมพันธกับตุรกี ได้ติดต่อกับอาณาจักรตุรกีมาตั้งแต่ยุคสุลต่าน อาลี ซิอาฮัด ซาห์ ของอะเจห์ แล้ว ซึ่งมีหลักฐานว่า สุลต่านของ

¹⁰ Morris, *Islam and Politics in Aceh*, หน้า 21-22, 23.

ตุรกีส่งผู้ชำนาญการด้านปืนใหญ่ และทหารม้ามาให้ 40 คน¹¹ ในบางสมัยมีทหารตุรกีอยู่ใน กองทัพอะเจห์ 400 คน¹² ในยุคทองของอะเจห์นี้เองที่ได้ชื่อว่าเป็น “ทวารสู่เมกะ” (Serambi Mekah) อะเจห์เป็นศูนย์กลางทางวัฒนธรรมและการศึกษาของศาสนาอิสลาม พวกครูหรือนัก การศึกษาอิสลาม (ulama) ทั้งในสุมาตรา อินเดีเย ตะวันออกกลางมาพึ่งสมภารของสุลต่านอะเจห์ มีงานเขียนและข้อโต้แย้งสำคัญๆ ในหลักการศาสนาอิสลามตามนิกายซุฟี (Sufi) นักการศาสนา อิสลามทั้งหลายต่างผลิตผลงานที่เกี่ยวกับศาสนาและวัฒนธรรมรูปแบบต่างๆ โดยใช้ภาษามลายู หรือที่เรียกว่าภาษาอาวี ภาษาดังกล่าวถือเป็นภาษาของราชสำนักและภาษาของศาสนาอิสลาม ใน ศตวรรษที่ 17 นี้ กฎหมายอิสลาม (sjariat) ได้กลายเป็นส่วนหนึ่งของระเบียบข้อบังคับต่างๆ ที่รู้จัก กันในนามว่า อาดัต เมอคุตะ อาลัม (Adat Meukuta Alam) หรือ “กฎหมายของมงกุฎแห่งโลก” คล้ายประมวลกฎหมายอิสลามที่ทำขึ้นในสมัยของอิสคานดาร์ มุดา และตั้งแต่ยุคนี้ไปเป็นที่ ยอมรับกันว่าขนบธรรมเนียม (adat) กับกฎหมายอิสลามนั้นไม่ขัดแย้งกัน ความสำคัญของ ประมวลกฎหมายอิสลามนั้นมีได้อยู่ที่ว่าได้นำเอามาใช้ในการพิจารณาคดีจริงหรือไม่ หากอยู่ที่ว่า กฎหมายดังกล่าวเป็นสิ่งที่ชี้ให้เห็นถึงความเป็นระเบียบเรียบร้อยของสังคมในอดีตเมื่อเทียบกับ ความยุ่งเหยิงในปัจจุบัน อันนี้เองเป็นการเปิดโอกาสให้เกิดขบวนการปฏิรูปอิสลามขึ้น ซึ่งเป็น ปัจจัยสำคัญทางการเมืองกระทั่งทุกวันนี้¹³ ริด (Anthony Reid) ได้ให้ความเห็นว่าสุลต่านมาห์มุด (1488-1511) ของมะลัคกาต้องจัดทำด้วยบทกฎหมายขึ้นมาเพื่อสนองความต้องการของหมู่คนที่ ทำการค้าขายแล้วเป็นห่วงในเรื่องความมั่นคงและความแน่นอนในการพิจารณาคดีที่เกิดขึ้น ตัว แบบกฎหมายของมะลัคกาได้ถูกหยิบยืมไปในที่อื่นๆ ในกลุ่มคนเชื้อสายมาเลย์ที่เป็นมุสลิม เช่น อะเจห์ ปาหัง ปัตตานี และเคดะห์ ในกรณีของอะเจห์นั้นจะมีศาลที่ต้องพิจารณาคดีเป็นประจำอยู่ สามศาล คือ (1) ศาลพิจารณาคดีเกี่ยวกับศาสนาอิสลาม (2) ศาลที่พิจารณาคดีด้านหนี้สินและการ สืบทอดมรดก (3) ศาลที่พิจารณาคดีข้อพิพาททางการค้าระหว่างพ่อค้ากันเอง การหยิบยืมด้วยบท กฎหมายจากศาสนาอิสลามในกรณีของอะเจห์ถึงที่สุด ในสมัยของสุลต่าน อิสคานดาร์ธานี

¹¹H.M. Nur El Ibrahimy, *Selayang Pandang Lankah Diplomasi Kerajaan Aceh* (Jakarta: Gramedia, 1993), หน้า 3-6.

¹²Sulaiman, *Aceh : Manusia*, หน้า 37.

¹³Morris, *Islam and Politics in Aceh*, หน้า 23-24 อ้างความเห็นของ C. Snouck Hurgronje, *The Achehnese* (Leiden, 1906) หน้า 1, 15.

(Iskandar Thani) (1637-41) ที่ได้ยกเลิกการพิสูจน์ความบริสุทธิ์ด้วยการทดสอบแบบทรมานมาเป็นการใช้พยานหลักฐานแทน¹⁴

การจัดระบบการปกครองราชอาณาจักรอะเจห์ได้ทำกันจริงจังในสมัยของสุลต่านอิสคานดาร์ มุคา (1607-1636) เพื่อความเป็นปึกแผ่น (มีกล่าวโดยย่อท้ายบทที่ 1 บ้างแล้ว) เขตปกครองที่เล็กที่สุดคือตำบล (gampong / kampung) มีผู้นำเรียกเกอจิก (keucik / keuchik มาจากคำในภาษาอะเจห์ว่า จิก chik หรือ cik) ที่แปลว่าผู้มีอายุหรือหัวหน้า (tua) หรือแปลว่า ที่ทำให้เป็นผู้สูงอายุ หรือที่ทำให้เป็นหัวหน้า (dituakan) และมีผู้ช่วยเรียกว่า วากิ (waki) ในแต่ละตำบลจะมีหมู่บ้านจำนวนหนึ่ง หมู่บ้านแต่ละแห่งจะมีศาสนสถานเรียก เมอนาซะห์ (menasah) ผู้ดูแลศาสนสถานนั้นเรียกว่า เต็งกู เมอนาซะห์ (teungku meunasah) ตำบลที่อยู่ติดๆ กัน และประชาชนไปทำพิธีสวดทุกวันศุกร์ที่โบสถ์ (mesjid) เดียวกัน กลายเป็นการปกครองที่เรียกกันว่า มุคิม (mukim) คำนี้มีที่มาจากคำภาษาอาหรับที่แปลว่า ประชากรในพื้นที่หนึ่งๆ ในทางศาสนาอิสลามนั้นการจะทำพิธีสวดในวันศุกร์ได้จะต้องมีผู้คนมาร่วมที่เป็นบุรุษที่เจริญวัยแล้วไม่ต่ำกว่า 40 คน แต่ตามหลักฐานบางชิ้นระบุว่าในสมัยสุลต่านอิสคานดาร์ มุคา นั้นมีโบสถ์ที่วางเนื้ออยู่เพียงเจ็ดแห่ง อย่างไรก็ตามเมื่อมุคิมกลายเป็นเขตการปกครองจะมีประชากรชายที่ถืออาวูธถึง 1,000 คนในแต่ละมุคิม หัวหน้าของมุคิมเรียกกันว่า อิหม่าม มุคิม (imeum mukim) ด้วยเป็นผู้นำสวดในโบสถ์ บางทีเรียก อิหม่าม อาดัต (imeum adat) แต่เมื่อมาทำหน้าที่เป็นผู้ปกครองเสียแล้ว จำเป็นต้องมีผู้นำสวดเป็นผู้อื่นซึ่งตั้งขึ้นมาใหม่เรียกเสียว่า อิหม่าม เมอสจิด (imeum mesjid) หรือ อิหม่าม เซอมายัง (imeum seumayang) พื้นที่ที่มีขนาดใหญ่กว่ามุคิม เรียกว่า นังกรู (Nanggroe) หรือนคร (negari) ซึ่งชูลิมนอนอธิบายว่า นังกรูหนึ่งๆ ประกอบด้วยมุคิมจำนวนหนึ่ง หัวหน้าของนังกรู เรียกว่า อุเลบาลัง (uleebalang) ซีเกล (Siegel) กล่าวถึงว่ามีนังกรู (Nanggroe) เช่นกัน แต่ฟาน ดังเจน (Van Langen) ไม่กล่าวถึงนังกรู ระบุว่าผู้นำมุคิม คือ อุเลบาลัง จึงสรุปได้ว่าผู้นำผู้ปกครองของทั้งมุคิมและนังกรูต่างเรียกว่าอุเลบาลัง สิ่งที่แปลกคือว่ามุคิมทุกแห่งจะมีเลขกำกับ เขียนเป็นเลขโรมัน โดยใช้เลขโรมันนี้ให้นำหน้ามุคิม อันได้แก่ I mukim, III mukim, IV mukim, V mukim, VI mukim, VII mukim IX mukim และ XIII mukim ที่มีเลขกำกับแค่แปดเลขหมายนี้เข้าใจว่าขึ้นอยู่กับจำนวนตำบลที่ประกอบกันเข้าเป็นมุคิม มีจำนวนเท่าที่ระบุมา ทั้งแต่ละมุคิมมีชื่อกำกับอีกด้วย เช่น III mukim Kayee Adang, III mukim Ulee III mukim Keureukon น่าสังเกตว่าตามงานเขียนของ ฟาน ดังเจน ระบุว่า III mukim มี 4 แห่ง ชื่อต่างๆ กัน IV mukim มี 2 แห่ง V mukim มี 2 แห่ง VI

¹⁴Anthony Reid, "Economic and Social Change, C. 1400-1800," ใน **The Cambridge History of Southeast Asia, Volume One: From Early Time to c.1800**, (Cambridge University Press 1994), pp. 485-6.

mukim มี 1 แห่ง VII mukim มี 2 แห่ง IX mukim มี 2 แห่ง และ XIII mukim มี 2 แห่ง และนำสังเกตว่าเฉพาะ XIII mukim นั้น เป็นการรวมมุคิมอื่นๆเข้าไว้ด้วยกัน 3 มุคิม เลขโรมันกำกับหน้ามุคิมจึงแสดงถึงจำนวนตำบลที่รวมกันเป็นมุคิมนั่นเอง ฟาน ลังเงน ยังให้ชื่อตำบลต่างๆ ที่ขึ้นกับแต่ละมุคิมไว้พร้อม อุเลบาลัง ซึ่งแต่เดิมเป็นตำแหน่งที่แต่งตั้งแก่ผู้ปกครองท้องถิ่นและสุลต่านเป็นผู้แต่งตั้งโดยตรง นานเข้ากลายเป็นการสืบทอดตำแหน่งกันในแต่ละตระกูลของตน ทั้งกลายเป็นชนชั้นปกครองไปด้วย จึงทำให้เป็นกลุ่มคนชั้นสูงที่มีอำนาจในท้องถิ่น สร้างปัญหาให้กับสุลต่านถึงกับต้องปราบปรามกันก็มี บางคราวก็มีอำนาจพิจารณาตั้งสุลต่านก็มี อุเลบาลังแต่ละคนต่างมีชื่อของตัวเอง เช่น Teuku Baet แห่ง VIII มุคิม Teuku Nok Peureubah Wangsa แห่ง IX มุคิม Teuku Kali Malikon หรือ Teuku Nanta Sentia เป็นต้น ในท้องที่อื่นไม่เรียกผู้นำว่าอุเลบาลังแต่เรียกว่า ราช (raja) บ้างก็เรียกว่า มันโตร (mantro) หรือมนตรีนั่นเอง มีผู้นำดังที่วานีหรือที่จริงคือผู้ครองนครในอาณาจักรอะเจห์ราวร้อยละ 17 ต่อมาในสมัยปลายคริสต์ศตวรรษที่ 17 คือในรัชกาลของสุลต่านอะเจห์ที่เป็นสตรีคือ Sultana Nurual Alam Nakiatuddin Shah (1675-78) (อะเจห์เคยมีสุลต่านที่เป็นสตรีติดต่อกันถึง 4 องค์) ตัวยุทธราชานีของอะเจห์ (Aceh Inti) ยังแบ่งออกเป็นซากิ (Sagi) 3 ซากิ หรือ Lhee Sagoe (3 ซากิ) แต่ละซากิ (sagi แปลว่า มุม ด้วยยุทธราชานีมีลักษณะเป็นรูปสามเหลี่ยม) ประกอบด้วยมุคิมจำนวนหนึ่ง ซากิทั้งสาม คือ Sagi XXII mukim, Sagi XXV mukim กับ Sagi XXVI mukim ผู้นำของซากิเรียกอุเลบาลังด้วยเช่นกัน¹⁵ บางแห่งพูดถึงซากิว่าเป็นสหพันธ์ (federation) ซึ่งหมายถึงสหพันธ์มุคิมนั่นเอง

ซีเกลได้ให้ข้อมูลที่ลึ้มล้างความเห็นของ Snouck Hurgronje ซึ่งเชื่อว่า อุเลบาลังเป็นผู้ปกครองดินแดนที่ใช้อำนาจ เช่น ขุนนางทั้งหลายและครอบครองที่ดิน ซีเกลชี้ว่าจริงๆ แล้วอุเลบาลังคงทำหน้าที่ปกครองตามกฎหมายเท่านั้น หรือมีอำนาจเหนือผู้คนเพราะกฎหมายให้อำนาจไว้ แต่บทบาทสำคัญของอุเลบาลังกลับเป็นเรื่องการค้าขาย ซีเกลยกตัวอย่างว่าในกรณีการค้าฟริกไทย อุเลบาลังจะเป็นผู้ออกทุนปลูกฟริกไทยให้แก่ผู้ปลูก ผู้ปลูกไม่มีทุนเพราะฟริกไทยให้ผลผลิตเมื่อครบสี่ปี อุเลบาลังเองได้เงินทุนมาจากพ่อค้าจีน เช่นที่ปีนังอีกทอดหนึ่ง ดังนั้น อุเลบาลังจึงเป็นคนกลางระหว่างนายทุนผู้รับซื้อฟริกไทยกับผู้ปลูก อุเลบาลังยังเก็บภาษีอันเนื่องมาจากกิจกรรมที่เกี่ยวกับการค้า แต่ไม่เก็บภาษียาสูบ และภาษีที่ดินจากชาวบ้านหรือประชาชนเลย อย่างไรก็ตาม อุเลบาลังไม่น้อยเป็นเจ้าของที่ดินและให้ที่นาเช่าแบ่งประโยชน์กันกับผู้เช่า

¹⁵ ข้อความในย่อหน้านี้ทั้งหมดสรุปจาก Sulainsan, **Aceh : Manusia...** , หน้า 35-42 กับ Aboe Ba Kar, **Susunan Pemerintahan Aceh...** ซึ่งแปลงานของ Van Langen, หน้า 11-31.

อุเลบาลังยังมีอำนาจออกคำสั่งผู้ที่ไม่ยอมชำระค่าปรับไม่ให้ทำนาในที่ของคนเหล่านั้นเอง จนกว่าจะจ่ายค่าปรับให้กับอุเลบาลังก่อน อุเลบาลังยังใช้วิธียึดที่ดินนาของผู้ที่ทำทนายอำนาจอุเลบาลังก็มี อุเลบาลังยังมีรายได้จากการชักส่วนจากการผลิตรูปแบบต่างๆ ของชาวบ้าน ตลอดจนภาษีบางประเภท อุเลบาลังมีผู้ช่วยซึ่งต้องเลี้ยงดูคือ ผู้ดูแลด้านการตลาด (sjahbandar peukan) และลูกน้องของคนเหล่านี้ที่เรียกว่า ฮาโร๊ะห์ (hariah) มีเสมียนที่ใช้ภาษาอาหรับได้เรียก กรานี (Krani) มีผู้ตัดสินความเรียก กาลี หรือ กาดิ (Kali, Kadi) อิหม่ามของแต่ละมุกิมอยู่ภายใต้ปกครองของอุเลบาลัง อุเลบาลังจะมีผู้ช่วยส่วนตัวเรียก บันดา (banta) ซึ่งมักเป็นน้องชายของอุเลบาลังเอง อุเลบาลังต้องมีแม่ทัพของตนเอง เรียกว่า ปังลิมา ปริง (panglima prang) อุเลบาลังต้องมีลูกน้องที่เรียกว่ารากัน (rakan) คนเหล่านี้คือกำลังของอุเลบาลังโดยแท้ ซึ่งอุเลบาลังต้องเลี้ยงดูทุกอย่าง¹⁶ ต่อมาในศตวรรษที่ 19 ระบุว่ามียุเลบาลังทั้งหมด 12 คน จากซากิละ 4 คน อุเลบาลัง 12 คนที่เวลานี้ยุคนั้นมีอำนาจมากสามารถแต่งตั้งและถอดถอนสุลต่านได้¹⁷

ครึ่งหลังของคริสต์ศตวรรษที่ 18 เป็นต้นมา อำนาจของสุลต่านแห่งอะเจห์เริ่มลดลง ที่สำคัญเพราะว่าสุลต่านไม่สามารถควบคุมดูแลการค้าได้เหมือนก่อน กองเรือหย่อนสมรรถภาพ สุลต่านต้องพอใจเพียงรับเครื่องบรรณาการจากเหล่าอุเลบาลังทั้งหลาย ซึ่งก็ใช้ว่าจะได้เสมอไป หนึ่งขณะที่การค้าทางทะเลร่วงโรยลงนั้น ดินแดนตอนใต้เรียกกันว่าเขตลุ่มน้ำอะเจห์ (Aceh River Valley) ของตัวราชธานี หรือ Aceh Besar ก็พัฒนาขึ้นเป็นแหล่งเพาะปลูกที่สำคัญ อุเลบาลังที่ควบคุมดินแดนแถบนี้จึงมีอำนาจแทนที่สุลต่าน แต่สุลต่านก็ยังเป็นที่เคารพนับถือ อุเลบาลังไม่น้อยยังต้องการได้ตราแต่งตั้งจากสุลต่านที่เรียกกันว่า ซาระคะตะ (sarakata) อยู่ สุลต่านยังมีตัวแทนของสิ่งที่เป็นวัฒนธรรมของอะเจห์กับในการศาสนาก็ยังถือกันว่าองค์สุลต่านมีอำนาจ ศักดิ์สิทธิ์ สถานภาพเช่นนี้ของสุลต่านฝ่ายอุเลบาลังก็พอใจเพราะพวกตนแม้จะมีสถานะต่ำกว่าแต่กลับมีอำนาจอยู่ในมือ¹⁸ ผู้นำอีกกลุ่มหนึ่งที่สมควรกล่าวถึงในที่นี้โดยย่อคือกลุ่มอุลามะ (ulama) ซึ่งแปลว่า “นักวิชาการ” หรือ “ผู้รู้” หรือ “ครู” ทางศาสนา (religious scholar) อุลามะมิใช่ตำแหน่งที่แต่งตั้งจากทางการแต่เป็นสถานภาพที่ชาวบ้านในชุมชนยอมรับ เวลากล่าวถึงอุลามะใช้คำนำหน้าเชิงเคารพว่า เต็งกู (teungku) อุลามะจึงเป็นสถานภาพอันเกิดจากภูมิรู้ทางศาสนาที่

¹⁶ James T. Siegel, *The Rope of God*, (Berkely and Los Angeles: University of California Press, 1969), pp. 9-34.

¹⁷ Anthony Reid, *The Contest for North Sumatra : Aljch the Netherlands and Britain 1858-1898* (Kuala Lumpur : University of Malaya Press, 1969), p. 4.

¹⁸ Morris, *Islam and Politics in Aceh*, pp. 24-27.

ผู้นั้นมี ได้เคยกล่าวถึงบุคคลที่เกี่ยวข้องกับศาสนาอิสลามแล้วว่ามี เต็งกู เมอนาซะห์ (teungku meunasah) หรืออิหม่าม เมอนาซะห์ (imeum menasah) และกาดี หรือ กาดิ คนเหล่านี้เรียกว่า เลอ เบ (leube) หรือมาเล็ม (malem) ไม่เรียกว่าอูลามะ เพราะคนเหล่านี้มีหน้าที่ทางศาสนาที่ง่าย ๆ ไม่ต้องใช้ความรู้มากมาย เช่น คำแนะนำในทางปฏิบัติศาสนกิจเบื้องต้น อนุชนชายที่ต้องการศึกษา ต้องไปเข้าโรงเรียนกินนอนในอะเจห์ เรียกว่า ดายะห์ (dayah ที่อื่นในอินโดนีเซียเรียก เปอร์ซัน เตรน -pesantren คือ ปอเนาะหั่นเอง) ผู้เข้ามาเรียนในดายะห์เรียกกันว่า อูเร็ง เมอดากัง (ureueng meudagang) ซึ่งแปลกันว่า “ผู้แปลกหน้า ผู้ไปในที่ต่างๆ” เพราะเป็นธรรมเนียมว่าผู้เรียนจะไม่ศึกษาในดายะห์ใกล้ๆ บ้าน ต้องไปที่ไกล และไปหลายแห่งเพื่อค้นหาความรู้ให้แตกฉาน เมื่อศึกษาจนผู้สอนคือ อูลามะพอใจ จึงได้ชื่อว่าจบการศึกษาและเป็นอูลามะคนใหม่ ในระยะศตวรรษที่ 17 18 และ 19 นั้น ชัดเจนว่าสถานภาพของอูลามะนั้น เป็นผู้เชิดชูศาสนา (upholder of religion) เพราะตัวอูลามะได้ชื่อว่าเชี่ยวชาญในกฎหมายอิสลาม (hukom Islam) ซึ่งที่ถูกต้องคือ ชาเรียต (sjariat) อูลามะจะไม่ผูกติดอยู่กับพื้นที่ในความหมายที่ว่า ไม่ใช่เป็นอูลามะของที่นี่ที่นี่ หากมีสภาพเป็นของทุกที่ (universal) มอรัลจึงเห็นว่าอูลามะเป็นเสมือนปัญญาชนลอยตัว (free floating intelligentsia) ซึ่งทำให้อูลามะมีบทบาทสูงมากทั้งทางสังคม การเมือง และวัฒนธรรม โดยเฉพาะในศตวรรษที่ 19 Hurgronje นั้นตีความว่า อูลามะ คือศัตรูของอูเลบาลัง ซึ่งเป็นผู้นำของฝ่ายธรรมเนียมนิยม (adat) ผู้ปกครองดชท์จึงใช้นโยบายส่งเสริมอูเลบาลังเอาไว้คานอิทธิพลของ

อูลามะ และขยายการตีความออกไปถึงว่า นี่คือการขัดแย้งกันระหว่างฝ่ายกฎหมายอิสลามที่มีอูลามะเป็นผู้นำหรือพูดง่าย ๆ ว่าระหว่างศาสนาอิสลามกับขนบธรรมเนียมที่อูเลบาลังเป็นตัวแทนอยู่ แต่มอรัลยืนยันว่าไม่ใช่เพราะไม่ว่าใครในอะเจห์จะบอกเป็นเพียงเสียงเดียวกันว่ากฎหมาย (อิสลาม) กับขนบธรรมเนียมแยกออกจากกันไม่ได้ มอรัลได้อ้างความเห็นของเตาฟิค อับดุลลาห์ ที่อธิบายสิ่งเดียวกันนี้ในสังคมของคนมินังกาเบาในสุมาตราเหนือว่าจะมองว่าศาสนา (อิสลาม) กับขนบธรรมเนียมเป็นความขัดแย้งกันตรงๆ นั้นไม่ถูก หากต้องมองว่าเป็นความขัดแย้งภายในสังคม เช่นเดียวกับความขัดแย้งอื่นๆ ในสังคม ต้องมองความขัดแย้งนี้ว่าเป็นลักษณะขัดแย้งจากความพยายามที่แก้ไขสังคมให้ไปสู่สภาพที่ดีที่ต้องการมากกว่า ตรงนี้เองที่หลายฝ่ายลงความเห็นว่าอูลามะเป็นผู้นำขบวนการปฏิรูป¹⁹

¹⁹ Ibid, pp. 42-53 อ้าง Taufik Abdullah, “Adat and Islam : An Examination of Conflict in Minangkabau,” *Indonesia* No.2 (October 1966), pp. 23-24.

ความรุ่งเรืองของอะเจห์และการใช้อำนาจควบคุมดินแดนต่างๆ เพื่อผูกขาดการค้าต่างประเทศ นอกจากจะทำให้อะเจห์ต้องจับเกี่ยวกับผู้ครองนครทั้งหลายในเขตสุมาตราเหนือแล้ว ยังทำให้อะเจห์ต้องเข้าไปสู้รบและแผ่อำนาจเข้าไปในคาบสมุทรมลายูทำศึกกับเคดาห์ (Kedah) เปรัก (Perak) ปะหัง ยะฮอร์ และแม้กับปัตตานีที่เข้ามาพร้อมกับฝ่ายตรงข้ามของอะเจห์ ทั้งยังต้องสู้กับโปรตุเกส อังกฤษ และฮอลันดา/เนเธอร์แลนด์ นครรัฐและอาณาจักรบนคาบสมุทรมลายูถูกทำลายในสมัยของสุลต่าน อาโลดดิน รียาต ชาห์ (Alauddin Riayat Shah) กับในสมัยของสุลต่านอิสคานดาร์ มุดา ผู้เป็นหลาน กับโปรตุเกสนี้จับเกี่ยวกับหลายครั้งคือในปี 1537 1547 1568 1573 1575 1616 1620 และ 1639 ความรุ่งเรืองของอะเจห์ช่วงระยะ 150 ปี ตั้งแต่ต้นศตวรรษที่ 16 จนถึงกลางศตวรรษที่ 17 แล้ว อะเจห์เริ่มเสื่อมถอยเมื่อสิ้นสมัยของสุลต่านอิสคานดาร์ ธานี (Iskandar Thani - 1639-1641) ลูกเขยของอิสคานดาร์ มุดา และเป็นโอรสของสุลต่านปาหัง สิ้นสมัยนี้แล้ว แม้สุลต่านจะยังคงอยู่และเป็นที่นับถือ แต่อำนาจทางการเมืองตกไปอยู่กับผู้นำของชาวกีทั้งสามแห่งและตกอยู่กับอุเลบาลัง ซึ่งรวมอยู่ภายในชาวกีทั้งสาม

ผู้นำของชาวกีมักเรียกกันว่าโปเล็ม (polem ซึ่งแปลว่า พี่ชาย) โปเล็มของชาวกี XXII มุคิม มีเกียรติภูมิสูงสุด ผู้นำเหล่านี้ได้ตั้งผู้ปกครองของอะเจห์ตั้งแต่ปี 1641 ถึง 1699 จากสตรีจำนวนทั้งหมด 4 คนต่อเนื่องกัน ตั้งแต่นั้นมาสุลต่านอะเจห์กลายเป็นสัญลักษณ์แห่งอำนาจมากกว่าจะเป็นองค์อำนาจเช่นเดิม ปัจจัยสำคัญที่ทำให้อะเจห์ไม่สามารถฟื้นตัวได้ก็เพราะความขัดแย้งกับอังกฤษและเนเธอร์แลนด์ ตั้งแต่ปี 1607 เมื่ออะเจห์ทำความตกลงฉบับแรกกับเนเธอร์แลนด์ จนกระทั่งเนเธอร์แลนด์ยึดมะลัคกาได้ในปี 1641 อะเจห์และเนเธอร์แลนด์มีความสัมพันธ์กันแบบต่างๆ ต่างพยายามหลีกเลี่ยงการขัดแย้ง การยึดมะลัคกาได้ทำให้เนเธอร์แลนด์มีอำนาจขึ้นมา ในอาณาบริเวณนี้ประกอบกับการสิ้นชีวิตของสุลต่านอิสคานดาร์ มุดา ในปีเดียวกันทำให้อะเจห์ตกเป็นรองเนเธอร์แลนด์ ไม่สามารถป้องกันการผูกขาดการค้าในเบริงไกและการค้าฟริกไทยเขตสุมาตรา อะเจห์ต้องทำความตกลงกับเนเธอร์แลนด์ ในปี 1659 ที่กำหนดให้อะเจห์ผูกขาดการค้าในเบริงไกของเบริงไกได้แค่หนึ่งในสามและความตกลงไปนัง (Painan) ในปี 1663 ทำให้เนเธอร์แลนด์ผูกขาดการค้าฟริกไทยได้ อะเจห์แม้จะยังเป็นเอกราชอยู่แต่ก็ไม่เป็นที่เกรงขามอีกต่อไป ในอาณาจักรอะเจห์เองสุลต่านพยายามบังคับให้บรรดาอุเลบาลังจ่ายภาษีอากรการค้าขายให้กับตน โดยกำหนดให้ทำการค้าขายผ่านโกตาราชา (Kota Raja) นครหลวงของอะเจห์

อุเลบาลังบ้ายเบียงด้วยวิธีการต่างๆ จนสุลต่านต้องยึดเรือสินค้าที่ต้องสงสัย เมื่ออังกฤษเข้าครอบครองเกาะปีนังในปี 1786 ทำให้การค้าระหว่างอะเจห์และปีนังคลั่งกัก ซึ่งบรรดาอุเลบาลังได้ประโยชน์จากการนี้มากกว่าสุลต่าน ในตอนต้นศตวรรษที่ 19 คือในปี 1802 อำนาจของสุลต่านองค์ใหม่ (คือ Jauhar al-Alam) ถูกทำลายโดยพ่อค้าคนสำคัญของปีนัง ซึ่งก็อยู่ในสายสกุลของ

สุลต่าน ผู้มีความทะเยอทะยานใคร่ได้บัลลังก์อะเจห์ พ่อค้าผู้นี้ (ชื่อ Syed Hussain) ได้รับความสนับสนุนจากอุเลบาลังไม่น้อย จนสถาปนาบุตรชายของตนคนหนึ่ง (ชื่อ Saif al-Alam) ขึ้นเป็นสุลต่านของปีตีในปี 1815 ในชั้นต้นอังกฤษวางตัวเป็นกลางในกรณีนี้ ต่อเมื่อมีข่าวว่าสุลต่านอะเจห์จะขอความช่วยเหลือจากเนเธอร์แลนด์ แสตมฟอร์ด แรฟเฟิลส์ (Stamford Raffles) รองผู้ว่าราชการ (Lieutenant Governor) ของเมืองเบงกอล (Benkulen) ซึ่งอยู่ทางตะวันตกเฉียงใต้ของสุมาตราที่บริษัทอินเดียตะวันออก (East India Company) ของอังกฤษไปตั้งอยู่ เข้าสนับสนุนสุลต่านอะเจห์และทำความตกลงกันเมื่อ 22 เมษายน 1819 ทำให้อังกฤษสามารถเข้าทำการค้าขายได้ทั่วทุกแห่งในอาณาจักรอะเจห์ และห้ามอะเจห์ติดต่อกับประเทศยุโรปอื่นและอเมริกาโดยไม่แจ้งแก่อังกฤษก่อน ส่วน Saif al-Alam สุลต่านแห่งปีตีถูกอังกฤษส่งไปอยู่ที่กัลกัตตาในปี 1820 กินบำนาญเดือนละ 500 เหริยู และมาสิ้นชีวิตที่ปีนังในปี 1828²⁰ ในสมัยของสุลต่านตวนกูอิบราฮิม (Tuanku Ibrahim) ครองราชย์ 1838-1870 อะเจห์ค่อยฟื้นตัวขึ้นได้ ความตกลงระหว่างอังกฤษและเนเธอร์แลนด์ที่ลอนดอนในปี 1824 ที่อังกฤษยอมปล่อยดินแดนต่างๆ ที่แรฟเฟิลส์ไปยึดมา ทั้งเนเธอร์แลนด์ก็สัญญาว่าจะไม่เข้ามายึดครองดินแดนและให้อังกฤษค้าขายได้ต่อไป สุลต่านอาศัยความขัดแย้งกันระหว่างอุเลบาลังและการรู้จักสร้างพันธมิตรทำให้สุลต่านสามารถมีอำนาจได้ใหม่ทั้งทางชายฝั่งทะเลตะวันออกและตะวันตกจนต้องขัดแย้งกับผู้นำคนอื่นเช่นสุลต่านของซียัก (Siak) ซึ่งอยู่ในเขตจังหวัดเรียวในปัจจุบัน²¹ อย่างไรก็ตามอังกฤษและเนเธอร์แลนด์ไม่ยอมเห็นจักรวรรดินิยมอื่น เช่น อเมริกา และฝรั่งเศสเข้ามาแทรกแซงในสุมาตรา จึงได้ทำความตกลงสุมาตรา (Treaty of Sumatra) กันในปี 1871 (และทำสัญญาอื่นที่สัมพันธ์กันอีก 2 ฉบับ) แลกเปลี่ยนอำนาจครอบครองดินแดนกันเบ็ดเสร็จ เนเธอร์แลนด์กลายเป็นผู้มีอิทธิพลเพียงผู้เดียวในสุมาตราโดยที่อังกฤษยังสามารถติดต่อกับสุมาตราได้อยู่ ชะตากรรมของอะเจห์จึงตกอยู่ในกำมือของเนเธอร์แลนด์เพราะความตกลงนี้เอง²² และเป็นการตกลงแลกเปลี่ยนกันครั้งยิ่งใหญ่ครั้งหนึ่งในยุคจักรวรรดินิยม²³

²⁰ เก็บความจาก Tate, *The Making of Modern Southeast Asia*, หน้า 225-228 Anthony Reid, *The Contest for North Sumatra*, หน้า 6-10.

²¹ Morris, *The Roots of Acehnese Rebellion*, หน้า 6-7.

²² David Joel Steinberg, ed., *In Search of Southeast Asia* 2nd edition (Honolulu : University of Hawaii Press, 1987), หน้า 145.

²³ Ricklefs, *History of Modern Indonesia*, หน้า 136 ความตกลงรวมสามฉบับนี้เป็นผลให้อังกฤษและเนเธอร์แลนด์แลกเปลี่ยนดินแดนในปกครองในที่อื่นๆ ทั่วโลกด้วย

อะเจห์ตกเป็นของเนเธอร์แลนด์ เนเธอร์แลนด์ย่อมมีเป้าหมายรวมที่จะครอบครองหมู่เกาะอินโดนีเซียทั้งหมด และกีดกันจักรวรรดินิยมตะวันตกอื่นออกไป ในกรณีของสุมาตรา เนเธอร์แลนด์เข้ายึดครองอาณานิคมดังกล่าวได้ตั้งแต่ปี 1837 ในปี 1838 ได้อินดรากรี (Indragiri) และปาตริ (Padri) และตั้งแต่ปี 1858 เรื่อยมาได้ ซิอัก (Siak) เดลี (Deli) หรืออารู (Aru) เซอร์ดัง (Serdang) และอาซาฮัน (Asahan) ในปี 1863 ดัทช์เข้าครอบครองเกาะนิอัส (Nias) โดยอ้างว่าเพื่อป้องกันไม่ให้อะเจห์จับผู้คนเอาไปขายเป็นทาส ทางฝ่ายอะเจห์นั้นเล่าก็เชื่อว่าจะไม่รู้ แต่ตระหนักอยู่เป็นเบื้องต้นแล้วว่าสักวันหนึ่งก็ต้องเผชิญหน้ากับดัทช์ อะเจห์จึงหวังอาศัยอังกฤษและพ่อค้าอังกฤษที่ไม่อยากเห็นผลประโยชน์ของตนถูกดัทช์ขูดรีดไป เป็นต้นว่าในปี 1857 สุลต่านอะเจห์ได้ทำความตกลงกับเนเธอร์แลนด์โดยหารู้กับข้าหลวงใหญ่ของอังกฤษที่สิงคโปร์ ก่อนและฝ่ายอังกฤษไม่ขัดข้อง อะเจห์ยังได้มองหาแหล่งพึ่งพิงอื่นด้วยเหมือนกัน เช่นว่า ในระยะปี 1852 อะเจห์ส่งคณะทูตไปฝรั่งเศส ในปี 1868 อะเจห์พยายามหันไปหาตุรกีผู้นำใหญ่ในกลุ่มประเทศมุสลิมเพื่อขอความช่วยเหลือ แต่ไร้ผลเพราะตุรกีเองก็ถูกรัสเซียคุกคามและพยายามหาความช่วยเหลือจากประเทศตะวันตกอยู่ จึงไม่กล้าเข้ามาช่วยอะเจห์แถมยังแจ้งให้เนเธอร์แลนด์รู้ อีกว่าตุรกีมิได้ต้องการจะเข้ามาข้องแวะกับเรื่องอินโดนีเซีย และหลังจากทำความตกลงสุมาตรา ในปี 1871 อะเจห์พยายามเข้าหาอิตาลีและอเมริกาโดยติดต่อกับตัวแทนของทั้งสองประเทศในสิงคโปร์ อิตาลีไม่สนใจ แต่อเมริกากระตือรือร้นถึงขนาดเตรียมร่างสัญญาการค้าระหว่างกันขึ้น และเนเธอร์แลนด์ประท้วงก็ต้องล้มเลิกความตั้งใจโดยทางวอชิงตันอ้างว่าเรื่องราวทั้งหมดเป็นฝีมือของพันตรีสตูดอร์ (Studer) ทางวอชิงตันไม่รู้เห็นด้วย เมื่อประมวลเหตุการณ์เหล่านี้เข้าแล้ว เนเธอร์แลนด์ย่อมพร้อมที่จะสรุปได้ง่ายๆ ว่า อะเจห์นั้นเล่นไม่ซื่อ เนเธอร์แลนด์จำต้องทำอย่างใดอย่างหนึ่งก่อนจะสายเกินแก้ ดังนั้นในต้นปี 1873 นิวเวนฮุยเซน (Nieuwenhuizen) สมาชิกคนหนึ่งของสภาแห่งอินเดียของดัทช์ (Dutch Council of the Indies) เดินทางจากปัตเตเวีย (Batavia) มาถึงโกตารารา (Kota Raja) ในเดือนมีนาคมยื่นคำขาดแก่สุลต่านองค์ใหม่คือสุลต่านมาห์มุด ชาห์ (Sultan Mahmud Shah) ให้ยอมอยู่ใต้การปกครองของเนเธอร์แลนด์ อะเจห์ปฏิเสธสงครามจึงเริ่มขึ้นในเดือนเมษายนโดยดัทช์เข้าโจมตีอาณานิคมอะเจห์

แต่การจะยึดครองอะเจห์ไม่ใช่ของง่าย ดัทช์ต้องทำสงครามยืดเยื้อถึง 30 ปี บ้างก็ว่า 40 ปี²⁴ การยึดโกตารารา (ปัจจุบันมักเขียนว่ากูตารารา - Kutaraja) และการถอดสุลต่านทำได้ไม่ยาก แต่ก็มีค่าใช้จ่าย เพราะว่ามีกำลังคน 3,000 คนที่นายคูห์เลอร์ (Koehler) ที่มาขึ้นบกที่โอเลห์เลห์ (Olehleh) ในเดือนเมษายน 1873 ยึดมัสยิดใหญ่และวังสุลต่านได้ แต่ครอบครองอยู่ได้

²⁴ Tim Kell, *The Roots of Acehese Rebellion*, หน้า 8

แค่ 10 วัน ก็ต้องถอยออกไป ตัวคูห์เลอร์เองยังต้องตายในสงคราม นายพล ฟาน สวีทเดน (van Swieten) ต้องใช้กำลัง 8,000 คน ทัพหน่วยทหารม้าและปืนใหญ่เข้ามาในปลายปี เข้ายึด

โกตาราซา และบริเวณใกล้เคียงได้ในเดือนเมษายน 1874 คัทซ์ใช้นโยบายเอาใจจะเจห์ด้วยการสร้างมัสยิดใหญ่ขึ้นใหม่²⁵ ดังที่เห็นอยู่ในปัจจุบัน เปลี่ยนรูปเดิมทั้งหมด ฟานสวีทเดนถอยกลับไปตั้งกองกำลังไว้แค่ 3,000 คนคอยดูแลด้วยตาใจว่าสิ้นสงครามแล้ว สุดท้ายองค์ใหม่ขึ้นครองราชย์แทนสุลต่านมาห์มุด ซาห์ ที่สิ้นพระชนม์ในมกราคม 1874 แต่ทว่า การต่อต้านคัทซ์ได้เปลี่ยนมือไปอยู่ที่กลุ่มผู้นำ/ครูผู้สอนศาสนา หรืออุลามะ (ulama) กับผู้ปกครอง เมืองต่างๆ ในอาณาจักรอะเจห์ ซึ่งก็คือกลุ่มอุเลบาลัง (uleebalang) แต่อุเลบาลังเองซึ่งเสมือนผู้ครองเมือง พะวงในเรื่องผลประโยชน์ของตนเองและความปลอดภัยของดินแดนที่ตนปกครองอยู่มากกว่า จึงไม่ได้ร่วมมือกันต่อต้านคัทซ์ อุเลบาลังจึงชอบที่จะประนีประนอมกับเนเธอร์แลนด์ ตกเป็นภาระของ

อุลามะที่ถูกขึ้นมารวบรวมกำลังผู้คน สู้รบกับเนเธอร์แลนด์ ครูผู้สอนศาสนาเหล่านี้มีจำนวนมากเสียแต่ว่าบางที่ก็ร่วมมือ แต่บางที่ก็สู้รบกับคัทซ์แต่ลำพัง ที่สำคัญได้แก่ ปังลิมา (ตำแหน่งคล้ายๆ สมุหกลาโหมปนกับสมุหนายก) ไปเล็ม (Panglima Polem) โตโก๊ะห์ โอมาร์ (Tokoh Omar) ที่ต่อสู้กับคัทซ์จนลุดริสศตวรรษที่ 20 จึงต้องยอมจำนน โตโก๊ะห์ นันตา (Tokoh Nanta) โตโก๊ะห์ เจ๊ะห์ ลัม งาห์ (Tokoh Che Lam Ngah) โตโก๊ะห์ มูดา บาเอ็ท (Tokoh Muda Ba'et)²⁶ โตโก๊ะห์ ตีรู แห่งซิกลิ (Tokoh Tiru of Sigli) อิหม่าม เลื่อง บาตา (Imam Lueng Bata) ชีค มาราบาสัน (Sheikh Marabahan) โตโก๊ะห์ อาดัน (Tokoh Adan) ฮาบีบ อับดุลราห์มัน (Habib Aabdul Rahman) แต่ที่ได้ชื่อว่าเป็นเจ้าความคิดและเป็นเจ้ายุทธศาสตร์ไม่มีใครเกิน เต็งกู จิก ดิ ตีโรแห่งปีดิ (Teungku Chik di Tiro of Pidie) ถนนสายหนึ่งในมหานครจาการ์ตาได้รับการตั้งชื่อตามวีรบุรุษผู้นี้ คัทซ์ใช้วิธียึดครองดินแดนชายฝั่งทะเลตั้งแต่แม่น้ำราบา (Krueng Raba) ทางตะวันตกไปจรดแม่น้ำราชา (Sungai Raja) ทางตะวันออก ไม่ให้พวกอะเจห์ได้เสบียงอาหาร การปิดล้อมเช่นนี้ทำให้เกิดการลักลอบขนส่งสรรพาวุธจากเขตแผ่นดินใหญ่มาลายาและจากซูลูมายังอะเจห์²⁷ ผู้นำอิสลามประกาศว่าสงครามกับคัทซ์เป็นสงครามศักดิ์สิทธิ์เพื่อปกป้องศาสนาอิสลามและขับไล่

²⁵ Tate, *The Making of Modern Southeast Asia*, Vol. 1 เชียงอรธที่ 31, หน้า 236.

²⁶ ไปเล็ม (Polem) เป็นตระกูลของผู้ปกครองเซกิ (Segi) ที่เรียกว่ามุคิม 22 ที่ผู้ปกครองมีตำแหน่งเป็นปู้ร์บาวังสะ (Purbawangsa) อิหม่าม มูดา (Imam Muda) เป็นตำแหน่งผู้ปกครองเซกิที่เรียกว่า มุคิม 26 ส่วนผู้ปกครองเซกิที่เรียกมุคิม 25 มีตำแหน่งว่า มูดา เซตติอา (Muda Setia) ดูใน Tate, *The Making of ...*, เชียงอรธ 18, หน้า 235.

²⁷ Tate, เชียงอรธที่ 32, หน้า 236.

ชาวต่างชาติออกไป แต่ดัชต์ได้ขยายเขตยึดครองกว้างขวางออกไปทางด้านตะวันออกยึดเอาอิดิ (Idi) และตาเมียง (Tamiang) ทางตะวันตกยึดเปอร์ดิร์ (Pedir) ปาไซ และเปอร์ลัก (Perlak) รวมทั้งรุกคืบลงไปทางใต้จนสุดแดนที่เมลาบอห์ (Melaboh) แต่ดัชต์ก็ต้องเสียค่าใช้จ่ายที่สูง กล่าวคือ สงครามต้องใช้เงินตราถึงเดือนละ 1.5 ล้านรูเปียห์ นายพลเปล (General Pel) ตายในสงครามในปี 1876²⁸ ข้าหลวงใหญ่ของดัชต์คือ ฟาน ลานส์เบิร์ก (van Lansberge) ขึ้นมาดูแลเหตุการณ์ด้วยตนเอง ในปลายปี 1877 ตั้งนายพล คาร์ล ฟาน เดอร์ เฮย์เดน (Karel van der Heyden)บัญชาการสู้รบ ในต้นปี 1878 ก็เริ่มการยุทธ์เพื่อเข้าครอบครองที่ราบอะเจห์ (Aceh Valley) ซึ่งก็คือพื้นที่สำคัญของราชอาณาจักรอะเจห์นั่นเอง ต่อมานี้ในปี 1880 ดัชต์รู้สึกว่ายุทธวิธีได้ผลเพราะผู้นำอะเจห์คนแล้วคนเล่าพากันวางอาวุธและยอมแพ้ แม้แต่ท้องที่ซามาลังกะ (Samalanga) ซึ่งต่อต้านดัชต์อย่างเหนียวแน่นที่สุดก็ยอมแพ้ ดัชต์ตัดสินใจตั้งพลเรือนขึ้นปกครอง แต่สงครามกลับประทุขึ้นใหม่ปะทะกันอย่างรุนแรงที่ซิกลิ อิดิ และซิลัง (Silang) ตามมาด้วยการรบยึดเยื่อแบบสงครามกองโจร ดัชต์กำหนดแนวทางเอาชนะอะเจห์ไว้สามทางคือ (1) ทำสงครามต่อไป (2) สถาปนาระบบสุลต่านขึ้นมาใหม่ และ (3) สร้างแนวป้องกันโกตาราซา และพื้นที่เขตชายฝั่งตอนเหนือโดยมีกำลังหนุนเต็มที่ ดัชต์เลือกเอาวิธีที่สามที่เป็นที่รู้จักกันในชื่อว่า “การตรึงกำลัง” (Concentration)²⁹

โดยดัชต์เชื่อว่าภายในเขตแนวป้องกันนี้จะมีความสุข ล่อให้ท้องที่อื่นเข้ามาาร่วมด้วย ต่อมานี้ในปี 1885 ดัชต์ได้ขยายแนวป้องกันออกไป เป็นแนวป้องกันยาวจากตะวันออกจรดตะวันตก มีป้อมปราการ 16 แห่ง สร้างทางรถไฟขนาดเล็กเชื่อมเส้นทางชายฝั่งตอนเหนือในแนวป้องกันเข้าด้วยกัน กองกำลังของดัชต์เข้ามาตั้งมั่นอยู่หลังแนวป้องกัน แต่ปรากฏว่าไม่ได้ผล เพราะคนอะเจห์ถือว่า การร่นถอยของกองกำลังดัชต์เป็นการพ่ายแพ้ จึงกลับเร่งมือโจมตี ดัชต์ตกอยู่ในสภาพอับจน ขวัญกำลังใจไม่ดี โรคภัยคุกคาม ดัชต์ไม่มีแนวทางตอบโต้ที่แน่นอน บางทีก็ผ่อนปรน บางทีก็รุนแรง ส่งกำลังกองเรือปิดล้อม แล้วกลับถอยกลับไป บางทีก็ใช้นโยบายยืมมือคนอะเจห์สู้รบกันเอง แต่ดัชต์ถูกหลอกเข้าจนได้ในเมื่อพาซื้อให้โตโก๊ะห์ โอมาร์ (Tokoh Omar) ปราบผู้นำอะเจห์คนอื่นโดยดัชต์ให้กำลังทหาร แต่พอรวบรวมกำลังรีพลได้เพียงพอกลับทำสงครามเล่นงานดัชต์แทน

แต่ตกมาในระบะทศวรรษสุดท้ายของคริสต์ศตวรรษที่ 19 ดัชต์มีประสบการณ์พอเพียงว่าควรใช้นโยบายเชิงรุก (offensive) มากกว่าการตั้งรับ (defensive) จัดตั้งกองกำลังทหารป่า (jungle squad) ไล่ล่ากำลังกองโจรอะเจห์ การเปลี่ยนนโยบายครั้งสำคัญเกิดขึ้นในปี 1898 ในสมัยของ

²⁸ Tate, หน้า 231.

²⁹ Tate, หน้า 232.

ข้าหลวงใหญ่ชื่อ นายพล เจ. บี. ฟาน เฮอร์ตซ์ (J. B. van Heutsz) มีที่ปรึกษาฝ่ายกิจการคนพื้นถิ่น (native affairs) ชื่อ สนูค เฮร์โกรนจ์ (Snouck Hurgronje)³⁰ ประเด็นสำคัญของนโยบายนี้คือใช้ไม้แข็งกับผู้ต่อต้าน ผู้เดินทางต้องมีหนังสือผ่านทาง ห้ามมีอาวุธปืนในครอบครอง การทำไร่นาบนที่ราบสูงห้ามเด็ดขาด พยายามลดอำนาจหัวเมืองชายฝั่งทะเลด้วยการตั้งโทยะป้อมอย่างหนักที่ต้องจ่ายเป็นพรักไทย ไม่ให้มีระบบสุลต่านอีกต่อไป ปรามผู้นำทางศาสนาหรืออุลามะอย่างจริงจัง ใช้นโยบายสวัสดิการดึงประชาชนเข้าร่วม ในขณะเดียวกันก็พยายามเอาใจคนมุสลิมด้วยการจัดตั้งกงสุลประจำเมกะ สันับสนุนให้คนไปแสวงบุญที่เมกะให้มีรองกงสุลที่เป็นคนอินโดนีเซียประจำอยู่ที่เมกะ นโยบายเช่นนี้ส่งผลดี ดัชนีดินแดนต่างๆ ถิ่นมาได้เรื่อยๆ ผู้นำอะเจห์ที่ต่อต้านต้องพ่ายแพ้ทีละคนสองคน โตโก๊ะห์ โอมาร์ นั้นถูกฆ่าตายในกุมภาพันธ์ 1899 ในต้นปี 1903 สุลต่านโมฮามัด ดาอุด (Mohamed Daud) ยอมมอบตัวที่ซีกิล ปังลิมา ไปเล็ม ก็ยอมมอบตัวในเดือนกันยายนเดียวกัน จึงกล่าวได้ว่าเมื่อตมมาถึงปี 1903 ดัชนีก็สามารถใช้อุเลบาลังปกครองดินแดนที่ยึดมาได้หมด พอถึงปี 1913 ก็พูดได้ว่าดัชนีอะเจห์ได้จริง ครูผู้สอนศาสนาหรืออุลามะเลิกจับอาวุธต่อสู้ สุลต่านองค์สุดท้ายถูกส่งไปปัตเตเวีย แล้วเนรเทศไปอยู่ที่อัมบนในหมู่เกาะมาลุกในปี 1907³¹ แต่พึงสังเกตว่าในช่วงที่ญี่ปุ่นเอาชนะรัสเซียได้ในสงครามรัสเซีย-ญี่ปุ่น (Russia-Japanese War) ระหว่างปี 1904-5 เป็นแรงบันดาลใจให้อะเจห์ฮึดสู้อีกครั้ง อุลามะบางคนและสุลต่านแอบติดต่อกับตัวแทนของญี่ปุ่นที่สิงคโปร์ เกิดปะทะกันใหม่ที่สำคัญคือในปี 1906 ที่พยายามเข้ายึดโกดาราชา ประกอบกับรัฐบาลทหารที่ดัชนีให้ปกครองอะเจห์ใช้ความรุนแรงทำให้คนอะเจห์โกรธแค้น ฟาน เฮอร์ตซ์ ซึ่งต่อมาได้เป็นข้าหลวงใหญ่ได้สั่งเลิกนโยบายนี้เสีย³²

อะเจห์ภายใต้การปกครองของเนเธอร์แลนด์

เมื่อไร้สุลต่าน กลุ่มอำนาจในอะเจห์จึงตกอยู่กับอุเลบาลัง ซึ่งเกือบทั้งหมดตกเป็นเครื่องมือในการใช้อำนาจปกครองของดัชนีกับกลุ่มอุลามะ ซึ่งเป็นผู้นำทางศาสนา อย่างไรก็ตาม

³⁰ คริสเตียน สนูค เฮร์โกรนจ์ เกิดในปี 1857 เรียนภาษาอารบิกที่มหาวิทยาลัยเลย์เดนและสตราบรูก กลับไปเป็นศาสตราจารย์ทางกฎหมายและศาสนาอิสลามที่เลย์เดน ปลอมตัวใช้ชื่อว่าอับดุล กัฟฟาร์ (Abdul Gaffar) ไปอยู่ในเมกะหกเดือนในช่วงปี 1884-5 เรียนรู้ด้านอิสลามและที่เกี่ยวกับบรรดาอะยิที่ไปจากอินโดนีเซียปี 1890 ไปเป็นที่ปรึกษาด้านการมุสลิมที่ปัตเตเวียในช่วงปี 1891 อาศัยอยู่ที่โกดาราชาวมหกเดือน ศึกษาเกี่ยวกับคนอะเจห์ ตีพิมพ์ผลงานสำคัญที่ชื่อ De Atjehers ในปี 1893 มีแนวคิดว่าต้องปราบอุลามะจริงจังและสนับสนุนกลุ่มอุเลบาลังจึงจะเอาอะเจห์อยู่

³¹ Reid, *Contest for North Sumatra*, หน้า 252, 278, 282.

³² Tate, หน้า 233.

“สงครามศักดิ์สิทธิ์” (prang sabi) คือการที่คนอิสลามสู้รบกับผู้ทำลายศาสนาไม่ได้ยุติลงง่ายๆ หากได้กลายรูปเป็นสงครามส่วนบุคคลคือการที่คนอะเจห์ซุ่มทำร้ายคนต่างศาสนาเป็นคนต่างชาติที่เป็นคนยุโรปและโดยเฉพาะคนดัชต์ แต่ทางดัชต์เรียกคนเหล่านี้ว่า “ฆาตกร” ชาวอะเจห์ (Atjehmoord) ซึ่งปรากฏว่าในช่วงระยะปี 1910-1937 มีเหตุการณ์เช่นนี้เกิดขึ้น 120 ราย³³ เพราะการสู้รบดัชต์จำเป็นต้องคัดถนนเพื่อลำเลียงกำลังจึงมีคนตลอดชายฝั่งทะเลตะวันออกและตะวันตกตลอดจนมีคนเล็กๆ เข้าไปทางตอนในของประเทศ เช่น แม้แต่ทะเลสาบใหญ่บนปล่องภูเขาไฟที่ชื่อ ลาอูต ตาวาร์ (Laut Tawar) ก็มีถนนเชื่อมไปถึงในปี 1914 ทั้งๆ ที่อยู่ลึกเข้าไปและอยู่บนที่ราบสูง เส้นทางรถไฟสายเลียบชายฝั่งก็สร้างเสร็จเรียบร้อย และได้สร้างต่อเชื่อมเมดานและโกตารามาได้ในปี 1919 เท่ากับว่าเป็นการเปิดเส้นทางคมนาคมและการขนส่งสินค้าให้สะดวกมากยิ่งขึ้น แต่แหล่งขนถ่ายสินค้าที่สำคัญยังคงอยู่ตามเมืองท่าเรือ อุเล เลห์อี (Ulee Lheei) ซึ่งเป็นท่าเรือของโกตารามา ซิกลิ โลล์เซอมาเว กัวลาลังซา และกัวลา ซิมปัง เมืองที่สำคัญตามเส้นทางรถไฟ ท่าเรือจึงเป็นที่ตั้งของตลาดขนถ่ายสินค้าจากภายนอกและส่งสินค้าจากภายในออกไป คนจีนได้เข้ามามีบทบาทในการค้าโดยเฉพาะการส่งสินค้าออก เพราะชาวจีนจะเปิดร้านค้า ณ แหล่งตลาดต่างๆ แล้วออกไปหาซื้อสินค้าจากคนอะเจห์เองเพื่อนำส่งออก บางกรณีพ่อค้าจีนออกเงินล่วงหน้าหรือสินเชื่อให้แก่คนอะเจห์ เนเธอร์แลนด์ดูแลในเรื่องการเก็บภาษีจากการค้าเองโดยตรงโดยเก็บภาษี ณ จุดที่ส่งสินค้าออกไปเท่านั้น อุเลบาลังยังเก็บภาษีตามตลาดย่อยได้แต่ก็ถูกจำกัดว่าเก็บภาษีได้บ้าง ดัชต์ใช้อูเลบาลังทำหน้าที่ปกครองท้องที่ที่คนพวกนี้คุมอยู่ที่เรียกว่า นังกรู (ดูเรื่องนี้ในตอนต้นๆ ของบทนี้) ให้ทำหน้าที่เก็บภาษีและให้ดูแลคดีเล็กๆ น้อยๆ เรื่องที่นอกเหนือให้อยู่ภายใต้การดูแลของเจ้าหน้าที่ของดัชต์เองที่มีตำแหน่งเรียกว่าผู้ควบคุม หรือคอนโทรเลอร์ (controller)³⁴ ดัชต์นั้นยังหวังจะใช้อุเลบาลังเป็นเครื่องมือคุมคนอะเจห์โดยอ้างว่าอุเลบาลังเป็นผู้นำด้านขนบธรรมเนียม (adat) นโยบายของดัชต์จึงขัดกันเอง แต่ที่สำคัญก็คือว่าอุเลบาลังต้องพึ่งพาดัชต์มากขึ้นทุกที มีเงินเดือนกิน ลูกน้องที่ต้องเลี้ยงดู (กีอรากัน - rakan) มาตอนนี้ได้ชื่อว่าอุไปห์ (Upaih หรือ Upa ในภาษาอินโดนีเซีย) ก็มีเงินเดือนกินจากดัชต์ เรียกว่าต่างมีความมั่นคงในชีวิต ไม่ต้องคอยระแวงระวังการแข่งขันกันเองดังแต่ก่อน อุเลบาลังย่อมหาผลประโยชน์จากสถานภาพใหม่เต็มที่ด้วยกัน เช่น เตอกู เกอมังจัน อุมาร์ (Teuku Keumangan Oemar คำ Teuku เป็นคำนำหน้าอุเลบาลังทุกคน และมีความหมายว่าคนเหล่านี้เป็นคนชั้นสูง คล้ายๆ กับว่าเป็นเจ้าเป็นนายแต่เดิม คนอะเจห์หลายคนในปัจจุบันยังใช้คำนี้นำหน้าชื่ออยู่) แห่งเกอมังจันมีที่ดินที่เป็น

³³ James T. Siegel, *The Rope of God* (Berkeley : University of California Press, 1969), หน้า 82-83.

³⁴ Siegel, หน้า 86-7.

ที่นาในเขตนันต์ครั้งหนึ่ง บ้างก็ควบคุมการส่งสินค้าออกไปนอกเขตปกครอง มีบ้างเหมือนกันที่สร้างความเจริญให้แก่ท้องที่ที่ปกครองอยู่ด้วยการส่งเสริมการศึกษา การเกษตร การชลประทาน ปศุสัตว์ อนามัย ซึ่งเป็นกรณีของอุเลบาลังที่ชื่อ เตอกู สะจิ จิก มูฮาหมัด โจฮัน อาลัม ซาห์ (Teuku Hadji Tjhik Maehamad Djohan Alam Sjah) แห่งเปอซังจัน (Peusangan) ที่มีบิดาเป็นสตรีอะเจห์ คนแรกที่ได้รับการศึกษาตามแบบตะวันตก³⁵ ความสัมพันธ์ของอุเลบาลังกับฝ่ายอาณานิคมดัชท์ จึงแนบแน่น อุเลบาลังมีสถานภาพที่ดีอยู่ได้ก็เพราะแรงหนุนของดัชท์ ซ่อนเงื่อนทำให้เกิดความแปลกแยกขึ้นระหว่างอุเลบาลังกับอูลามะ ตัวอย่างที่ดีของอุเลบาลัง-ดัชท์-อะเจห์ คือตัวอย่างของ เตอกู เกอมังจัน อุมาร์ เคยขัดขวางผู้นำคนสำคัญทางฝ่ายอูลามะคือ ดาอูด เบอเรอะเฮห์ (Daud Beureueh) ไม่ให้เปิดโรงเรียนในเขตปกครองของตน พยายามช่วยเหลือดัชท์ให้กลับเข้ามาปกครองอะเจห์ใหม่ ทั้งๆที่เคยถูกดัชท์ถอดออกจากตำแหน่งและถูกเนรเทศ เตอกู เกอมังจัน อุมาร์ ถูกกลุ่มพวกชาตินิยมฆ่าตายในปี 1946³⁶

ในช่วงที่ดัชท์ปกครองอะเจห์ตอนต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 นั้น แม้เศรษฐกิจโดยรวมของอะเจห์อยู่ในเกณฑ์ดี แต่การผลิตพริกไทยกลับมีปัญหาเพราะเกิดโรคระบาดขึ้นสองครั้งใหญ่ๆ ในช่วงปี 1904-1929 พริกไทยจึงส่งออกได้น้อย แต่มีมูลค่าสูงเพราะความขาดแคลนทำให้พริกไทยได้ราคาดีเช่นว่าในปี 1924 ราคา กิโลกรัมละ 16-27 ฟลอรีน ตกในปี 1929 ราคา กิโลกรัมละ 91 ฟลอรีน แต่หลัง 1930 ที่เริ่มเศรษฐกิจตกต่ำทั่วโลกราคาพริกไทยเริ่มตก แต่ยังมีการขยายเนื้อที่ปลูกพริกไทยอยู่ มะพร้าวแห้งเป็นสินค้าสำคัญอันดับสอง แต่ราคาที่ผันผวนทำให้คนอะเจห์ไม่ได้รับประโยชน์จากการขายมะพร้าวแห้งมากนัก ผลประโยชน์กลับไปตกอยู่กับคนต่างชาติที่มีกิจการสวน (estate) มะพร้าวที่คนต่างชาติจ้างแรงงานจากเกาะชวามาเป็นคนงาน การว่างงานมีมากขึ้น แม้ดัชท์พยายามขยายพื้นที่ปลูกข้าวออกไปและพยายามปรับปรุงให้ผลิตข้าวได้มาก แต่วิถีของคนอะเจห์ไม่นิยมใช้แรงงานมากทำนาในพื้นที่จำกัดเพื่อเพิ่มผลผลิต แต่ชอบขยายพื้นที่เพาะปลูกออกไปแทน จึงไม่เกิดการว่าจ้างแรงงานขึ้นในส่วนนี้³⁷ ในภาพรวมใหญ่นั้น หลังจากดัชท์

ยึดครองอะเจห์ได้แล้วได้พยายามไม่ให้อะเจห์มีการติดต่อกับโลกภายนอกเพื่อกีดกันไม่ให้กลุ่มอูลามะได้ความช่วยเหลือจากที่อื่น ว่ากันว่าจนกระทั่งปี 1921 จึงมีสัญญาณของการติดต่อกับภายนอกได้โดยที่คนหนุ่มจำนวนหนึ่งที่ไม่ใช่เชื้อสายอะเจห์แท้ที่เมืองซาบัง (Sabang) ได้รับรู้

³⁵ Siegel, หน้า 87-9.

³⁶ Siegel, หน้า 89.

³⁷ Siegel, หน้า 90-95.

เกี่ยวกับลัทธิคอมมิวนิสต์และในที่สุดในปี 1939 จึงได้ก่อตั้งพรรคการเมือง ชื่อ พรรคอินโดนีเซียที่ยิ่งใหญ่ (Partai Indonesia Raya - PARINDRA) ส่วนในการทอนอิทธิพลของอูลามะนั้นคัทซ์ดำเนินนโยบายให้โอกาสคนอะเจห์ได้รับการศึกษาแบบทางโลก (secular education) อูลามะจึงไม่พอใจทั้งวิถีที่เห็นอนุชน รวมทั้งลูกหลานของตนเองไปเข้าโรงเรียนสมัยใหม่ประเภทต่างๆ ส่วนหนึ่งเพราะแรงบีบของคัทซ์ แต่การเปลี่ยนแปลงในสังคมที่มีความสะดวกมากขึ้นในการเดินทางและการติดต่อทำให้อิทธิพลของอูลามะขยายออกไปนอกเขตชนบทแถบๆ

เนื่องจากอูลามะในอะเจห์ไม่สามารถแข่งขันกับกระแสการศึกษาแบบใหม่ในอะเจห์ได้ กลุ่มทางสังคมที่ชื่อ มุฮัมมัดดิยาห์ (Muhammadiyah) จากเกาะชวาจึงได้เข้ามามีบทบาทโดยอาศัยมือของอูเลบาลัง ทั้งนี้เพื่อมิให้คัทซ์ระแวง พวกคนชั้นสูงในกลุ่มอูเลบาลังและแม้แต่อูลามะเองได้ถูกดึงเข้าร่วมขบวนการ เสียแต่ที่ว่ากลุ่มผู้นำของขบวนการนี้ส่วนใหญ่เป็นคนเชื้อชาติมินังกาเบา ทางมุฮัมมัดดิยาห์ไหวหวั่นจึงได้ตั้งคนของตนที่เป็นคนอะเจห์ให้เป็นผู้นำกลุ่มที่ทำการอยู่ที่เมืองโกดาราซาตั้งแต่ปี 1929 (ตั้งขบวนการที่โกดาราซาในปี 1923) เป็นต้นมาอย่างไรก็ตามมุฮัมมัดดิยาห์ก็หาได้เป็นขบวนการสำคัญของอะเจห์ไม่ กลับเป็นว่าผลจากการเกิดขบวนการนี้ขึ้น ส่งผลให้กลุ่มอูลามะต้องปรับตัวและดำเนินการบางอย่าง ดังนั้นในช่วงปี 1928-9 อูลามะได้ตั้งโรงเรียนกินนอนแบบใหม่ขึ้นที่เรียกกันว่า มาดราซะห์ (madrasah) ขึ้นแทนโรงเรียนสอนศาสนาตามแบบเดิมๆ ที่เรียกว่า ดายะห์ (dayah) ในช่วงเวลา 8 ปีหลังจากนั้นโรงเรียนแบบใหม่นี้เกิดขึ้น 98 แห่ง มาดราซะห์แห่งแรกคือ Madrasah Nadatul Islam ตั้งขึ้นที่เมืองอิดิ (Idi) ในปี 1922 ตัวดาอูด เบอเรอเอห์เอง ตั้งโรงเรียนแบบนี้ชื่อ จามิอะห์ ดินิยาห์ (Djamiyah Dinijah) ที่เมืองซิกลิ ในปี 1930 อูลามะตระเวนไปในที่ต่างๆ เผยแพร่คำสอน เทศนา ยังผลให้เด็กหนุ่มๆ สนอกสนใจเข้าศึกษาในโรงเรียนแบบใหม่ จนเกิดการขนานนามช่วงระยะเวลาตั้งแต่ปลายทศวรรษที่ 20 ว่าเป็น “ยุคแห่งความตระหนัก” (zaman kesadaran) หรือ “ยุคแห่งความเจริญ” (zaman kemajuan) กลุ่มอูลามะยังได้ร่วมกันก่อตั้งขบวนการของตนเองขึ้นมาในระบะทศวรรษ 1930 เรียกชื่อว่า “สมาคมอูลามะ

ทั่วอะเจห์” (Persatuan Ulama Seluruh Atjeh หรือ PUSA) และได้ให้ดาอูด เบอเรอเอห์ มาเป็นผู้นำขบวนการนี้ใน 2 พฤษภาคม 1939 โดยประกาศก่อตั้งที่โรงเรียนชื่อว่า มาดราซะห์ อัลมุสลิมิน เปอซังจัน (Madrasah Al Muslimin Peusangan) ซึ่งอยู่ในเขตอะเจห์เหนือ สมาคมนี้นี้ได้ขยายตัวไปทั่วอะเจห์อย่างรวดเร็ว พร้อมกับการก่อตั้งสาขาที่เป็นกลุ่มคนหนุ่ม (Pemuda PUSA) ขึ้นในปี 1940 ผู้นำคือ อามิร ฮุซัน อัล-มูจาฮิด (Amin Husin Al-Mudjahid) และแม้กลุ่มลูกเสือที่

เรียกว่า กัสจาฟาตุล อิสลาม (Kasjafatul Islam) ขึ้นด้วย³⁸ อุละมาตั้งสมาคมนี้ขึ้นมาเพื่อปรับมาตรฐานการศึกษาให้เป็นสมัยใหม่ แต่แล้วสมาคมนี้ก็กลับกลายเป็นองค์กรมวลชนที่ดึงเอาคนอะเจห์เข้ามาเกี่ยวข้องไม่ว่าจะเข้าศึกษาในโรงเรียนแบบใหม่นี้หรือไม่ก็ตาม

ปัญหาที่เกิดขึ้นก็คือว่า อุลามะผู้ก่อตั้งมาดราซะห์นี้ถือว่าเป็นกลุ่มปฏิรูป ขณะเดียวกัน อุลามะหัวเก่าก็ยังมียทธิพลอยู่ ผู้นำอุลามะปฏิรูปที่สำคัญคือ คาอูด เบอเรออะห์ กับ เต็งกู ฮัสบัลละห์ อินดราปูรี (Teungku Hasballah Indrapuri) กลุ่มหัวเก่ามีผู้นำเช่น เต็งกู สะซัน คร็อง กาเล (Tengku Hasan Krueng Kalee) ที่จับข้อกันไปกว่านั้นก็คือว่า เกิดความร่วมมือขึ้นระหว่างอุลามะฝ่ายปฏิรูปกับกลุ่มอุเลบาลังที่บางคนก็ตั้งโรงเรียนแบบใหม่ขึ้น และมีอุเลบาลังไม่น้อยที่สนับสนุนสมาคมอุลามะทั่วอะเจห์ดังเช่นกรณีเตอกู มุฮัมหมัด อามิน (Teuku Muhammad Amin) ผู้เป็นพ่อค้าและเป็นกรรมการกลางสมาคม อีกคนหนึ่งคือ เตอกู มุฮัมหมัด โจฮัน อาลัม ซาห์ (Teuku Muhammad Johan Alam Syah) ผู้แย้งกับดัทซ์ว่าสมาคมนี้ไม่เป็นพิษภัย ทั้งมีเป้าหมายลับๆ ที่จะช่วยกันต่อต้านดัทซ์ ส่วนอุเลบาลังที่ต่อต้านสมาคมนี้ก็มีจำนวนมาก ดัทซ์อาศัยความขัดแย้งระหว่างอุลามะหัวเก่า อุลามะหัวใหม่และอุเลบาลัง โดยเกลี้ยกล่อมข่าวว่าจะฟื้นฟูการปกครองแบบสุลต่านขึ้นมาใหม่ และเกิดความเข้าใจไปว่าสมาคมที่เกิดขึ้นก็เพื่อสนับสนุนสุลต่าน ทั้งยังว่าตัวย่อของสมาคมคือ PUSA นั้นจริงๆ แล้วย่อมาจากคำ “การฆาตกรรมอุเลบาลังทั่วอะเจห์” (Pembunuh Uleebalang Seluruh Aceh) ในช่วงที่ญี่ปุ่นเริ่มยกพลขึ้นบกยึดมาลายาและหมู่เกาะอินโดนีเซีย กลุ่มอุลามะและอุเลบาลังก็ร่วมมือกันต่อต้านดัทซ์ ผู้นำของฝ่ายอุเลบาลัง เช่น เตอกู จัก อารีฟ (Teuku Njak Arif) แห่งโกตารารา และ เตอกู มุฮัมหมัด อาลี ปังลิมา โปเล็ม (Teuku Muhammad Ali Panglima Polim) ทายาทวีรบุรุษผู้ต่อต้านดัทซ์ ญี่ปุ่นยกพลขึ้นบกที่เมืองซาบังในมีนาคม 1942 อีกสองสัปดาห์ต่อมา ก็เข้ายึดครองอะเจห์ไว้ได้หมด

³⁸ Nazaruddin Sjamsuddin, **The Republican Revolt : A Study of the Acehnese Rebellion** (Singapore: Institute of Southeast Asian Studies, 1985), หน้า 16-20 ; Siegel, หน้า 96. และ Alfian, “The Ulama in Acehnese Society,” in **Readings on Islam in Indonesia** compiled by Ahmad Ibrahim, Sharon Siddique and Yasmin Hussain (Singapore : Institute of Southeast Asian Studies, 1985), หน้า 84-5.

บทที่ 3

อะเจห์ในสมัยปัจจุบัน

อะเจห์ภายใต้อำนาจญี่ปุ่นและการกลับมาของดัชต์¹ ญี่ปุ่นเองนั้นมีความระแวงตัวสมาคม
อุลามาห์ว่าอะเจห์ด้วยเกรงว่าคนกลุ่มนี้มุ่งจะทำอำนาจเสียเอง จึงขัดขวางการที่สมาคมฯ จัดตั้งคนของ
ตนให้ดำรงตำแหน่งในหน่วยงานต่างๆ ที่ดัชต์เคยทำอยู่ กับทั้งจับผู้นำของสมาคมฯหลายคน รวมทั้งตัว
ดาอูด เบอเรออะห์ ทำให้อิทธิพลของสมาคมฯ อ่อนลงไปอย่างมาก ในช่วงญี่ปุ่นปกครองตำแหน่ง
ต่างๆ ที่คนของสมาคมฯครอบครองอยู่ในหน่วยงานในอะเจห์ถูกเปลี่ยนมือ ญี่ปุ่นหันไปใช้วิธีการ
ของดัชต์คือคานอำนาจระหว่างกลุ่มอุลามาห์กับอุเลบาลัง โดยใช้อุเลบาลังมาดำรงตำแหน่งต่างๆ ที่คน
ของสมาคมฯเคยครองอยู่ หรืออีกนัยหนึ่งญี่ปุ่นใช้อุเลบาลังเป็นเครื่องมือในการปกครอง ในฐานะ
ผู้ปกครองอุเลบาลังย่อมต้องรับหน้าปัญหาต่างๆ แทนญี่ปุ่น คนอะเจห์ไม่พอใจญี่ปุ่นที่ไม่สนใจในเรื่อง
ศาสนาอิสลามและวัฒนธรรมของอะเจห์ คนอะเจห์จึงใช้วิธีก่อความวุ่นวายขึ้นในที่ต่างๆ ญี่ปุ่นจึง
จำเป็นต้องหันมาใช้สมาคมฯให้เป็นประโยชน์ในเมื่ออุเลบาลังไม่สามารถทำงานให้ญี่ปุ่นได้เช่นเกณฑ์
แรงงานมาทำงานให้ญี่ปุ่นได้ไม่พอ แต่สมาคมฯ กลับสามารถระดมคนมาสร้างสนามเพลาะและลาน
จอดเครื่องบินให้ได้ ญี่ปุ่นจึงได้ยอมให้ผู้นำของสมาคมฯ และอุลามาห์เข้ามาเป็นที่ปรึกษาของฝ่ายญี่ปุ่น
มาตั้งแต่ต้นปี 1943 และในมีนาคม 1943 เปลี่ยนสถานภาพของกลุ่มที่ปรึกษาเป็นสภาอุลามาห์แทน ผู้นำ
ของสมาคมฯ ยังได้มีบทบาทเป็นที่ปรึกษาในองค์กรปกครองที่ญี่ปุ่นตั้งขึ้นในอะเจห์อีกด้วย เมื่อตกอยู่
ในภาวะเป็นรองเช่นนี้ อุเลบาลังจำนวนหนึ่งจึงหันไปร่วมมือกับกลุ่มต่อต้านญี่ปุ่น และหันไปช่วยเหลือ
ดัชต์ครั้งญี่ปุ่นทราบ อุเลบาลังไม่น้อยถูกญี่ปุ่นประหารทิ้ง การที่ญี่ปุ่นประกาศแพ้สงครามและคนอะ
เจห์ทราบข่าวนี้นั้น 21 สิงหาคม 1945 และถอนตัวออกไปจากอะเจห์ในปลายมกราคม 1946 ทั้งอุลามาห์
และอุเลบาลังต่างไม่ได้คาดหมายว่าจะเกิดขึ้นเร็วเช่นนี้ ความวิตกในการกลับเข้ามาของดัชต์จึงเกิด
ขึ้นกับคนทั้งสองกลุ่มนี้ไม่ว่าจะเป็นการคาดหมายว่าจะถูกดัชต์ลงโทษหรือจะได้พึ่งดัชต์ต่อไป ใน
ระยะเดียวกันนี้เองก็ได้ทราบข่าวว่าอินโดนีเซียได้ประกาศเอกราชแล้ว ตั้งแต่ 17 สิงหาคม 1945

สาธารณรัฐอินโดนีเซียได้จัดตั้งหน่วยการปกครองท้องถิ่นขึ้นในระดับเรซิเดนซี (residency) ซึ่ง
สูงกว่าอำเภอแต่ต่ำกว่าจังหวัดขึ้นที่โกตาราคา (หรือที่ปัจจุบันเรียกกูตาราคา) ในตุลาคม 1945 โดย
แต่งตั้งเตอกู จัก อารีฟ เป็นเรซิเดนท์ (resident) คนผู้นี้คือดาอูด เบอเรออะห์เข้ามาดำรงตำแหน่งหัวหน้า
สำนักงานการศาสนา และให้เป็นกรรมการคนหนึ่งของคณะกรรมการแห่งชาติแห่งท้องที่ (Komite
Nasional Daerah) แสดงให้เห็นชัดเจนถึงความพยายามที่จะให้เกิดการปรองดองระหว่างอุลามาห์และอุเล

¹ เก็บความจาก Nazaruddin, *The Republican Revolt*, หน้า 21-31.

บาลัง ได้มีการก่อตั้งองค์กรคนหนุ่มขึ้นสององค์กรคือ กองกำลังคนหนุ่มอินโดนีเซีย (Angkatan Pemuda Indonesia - API) กับสมาคมคนหนุ่มอินโดนีเซีย (Ikatan Pemuda Indonesia - IPI) ซึ่งต่อมา กลายเป็นคนหนุ่มสังคมนิยมอินโดนีเซีย (Pemuda Sosialis Indonesia - PESINDO) แม้สาธารณรัฐ อินโดนีเซียจะได้อาศัยอุเลบาลังเป็นผู้ปกครองอะเจห์ แต่ก็ไม่สามารถแก้ปัญหาความขัดแย้งระหว่าง กลุ่มสนับสนุนสาธารณรัฐกับกลุ่มอุเลบาลัง ซึ่งถูกตีความว่าต่อต้านสาธารณรัฐหรือนิยามด้ทซ์ได้ เมื่อ ฝ่ายอุเลบาลังเริ่มจับกุมฝ่ายสนับสนุนสาธารณรัฐ จึงนำไปสู่การปะทะกัน เหตุการณ์สำคัญเกิดขึ้นที่ อำเภอปีตี โดยที่ฝ่ายอุเลบาลังเป็นฝ่ายปราชัยในกลางมกราคม 1946 อุลามะนั้นได้ชื่อว่าเป็นฝ่าย สนับสนุนสาธารณรัฐ เพราะได้มีการออก “คำแถลงการณ์ของอุลามะทั่วทั้งอะเจห์” ตั้งแต่ตุลาคม 1945 ว่าสนับสนุนสงครามกู้เอกราช ผู้นำสำคัญสี่คนของกลุ่มอุลามะ รวมทั้งดาอุด เบอเรออะห์ ได้ร่วมลง นามในคำแถลงการณ์นั้น และยังได้ประกาศว่าการต่อสู้เพื่อเอกราชนั้นเป็นเสมือนสงครามศักดิ์สิทธิ์ (prang sabi หรือ perang sabil) ในลักษณะเช่นนี้จึงเกิดการประสานพลังกันระหว่างกลุ่มอุลามะ กลุ่ม สมาคมฯ และกลุ่มคนหนุ่ม ซึ่งมีศัตรูร่วมคือกลุ่มอุเลบาลัง การปฏิวัติแห่งชาติ (national revolution) คือ การขับไล่ด้ทซ์และสมุน ได้กลายสภาพเป็นการปฏิวัติทางสังคม (social revolution) ขึ้นในอะเจห์เมื่อ กลุ่มอุเลบาลังถูกฆ่าตายจำนวนมาก โดยเฉพาะในเขตอำเภอปีตี ฝ่ายอุเลบาลังปราชัยในระยะมกราคม 1946 และแม้อุเลบาลังไม่น้อยจะต่อต้านด้ทซ์หรือสนับสนุนการต่อสู้เพื่อเอกราช แต่ก็สู้กระแสด้าน อุเลบาลังยาก ด้วยเหตุนี้เองผู้ว่าราชการสุมาตราคือ เตอกู มุฮัมหมัด สะซัน จึงถูกบีบให้ปลดเรซิเดน ของอะเจห์ที่เป็นอุเลบาลัง แต่คนที่มารักษาการเรซิเดนอะเจห์ยังคงเป็นอุเลบาลังอยู่นั่นเอง แสดงถึง อิทธิพลของกลุ่มอุเลบาลังในระบบการปกครอง สมาคมฯ พยายามเข้าครอบครองตำแหน่งทางการ ปกครองและด้านความมั่นคงจนเกิดขัดแย้งกันภายในที่รุนแรง สมาคมฯได้ก่อตั้งองค์กรทางการเมืองขึ้น มาและให้คนของกลุ่มตนคุม รวมทั้งได้ดึงเอากลุ่มคนหนุ่มสังคมนิยมอินโดนีเซีย (Pesindo) และ กลุ่มที่เรียกตัวเองว่ามุจาฮิดิน (Mujahidin) ซึ่งก็คือกำลังพลเรือนหรือ militia เข้ามาทำหน้าที่ตำรวจทั้ง ในเขตเมืองและชนบท แต่ผู้นำบางคนของสมาคมฯ เช่น เต็งกู อามีร์ ฮุเซน อัล-มุจาฮิด (Teungku Amir Husin Al-Mudjahid) ต้องการจำกัดอิทธิพลของอุเลบาลังให้หมดสิ้น และแม้จะมีการเปลี่ยนแปลงด้วยการ ก่อตั้งหน่วยปกครองขึ้นมาใหม่เช่น ตั้ง “กิ่งอำเภอ” (kecamatan) ให้คนของสมาคมฯ เข้าทำหน้าที่ แต่ตำแหน่งสูงๆ เช่น นายอำเภอ (bupati) และตำแหน่ง เวดานะ (wedana)* ยังคงเป็นของอุเลบาลังอยู่ ทางแก้ไขของ

อัล-มุจาฮิด คือการก่อตั้ง “กองกำลังเพื่อการต่อสู้ของประชาชน” (Tentara Perjuangan Rakyat -TPR)

* หากแปลในภาษาไทยไม่ได้ เวดานะ คือ ผู้นำสูงสุดในเขตปกครองที่อยู่ระหว่างอำเภอ (kabupaten) กับ “กิ่งอำเภอ” (kecamatan) เขตปกครองนี้เรียกว่า กาเวดานัน (kawedanan) หาก จะพยายามยึดเยียดให้เข้ากับการปกครองของไทย คงต้องเทียบกับตำแหน่ง “ปลัดอาวุโส” ตำแหน่งเหล่านี้นี้ยังมีอยู่ใน ชวาระทั้งกลางทศวรรษ 1970

ขึ้นหวังกำจัดอุเลบาลังให้หมดไปจากอะเจห์ให้จงได้ ไม่มีกองกำลังใดสามารถทานกองกำลังนี้ที่เคลื่อนจากอะเจห์ตะวันออกเข้าโกดาราซา ครอบครัวของอุเลบาลังเป็นร้อยละ ถูกฆ่าตายหรือส่งเข้าที่กักกันในอะเจห์ตะวันออก และหลังจากปลดคนที่มิใช่สมาชิกของสมาคมฯ ออกจากตำแหน่งทางการปกครองทั้งหมดแล้วเรียกได้ว่าสมาคมฯ ก็เข้าปกครองอะเจห์เสียเอง

แต่ภายในสมาคมฯ มีกลุ่มที่มีสถานภาพที่ต่างกันอยู่จึงมีความคิดที่ต่างกัน ในกลุ่มผู้นำอิสลามด้วยกันเอง ก็ใช้จะมีแต่อุลามะเท่านั้น นาซารุดดินได้อธิบายว่ายังมีกลุ่มคนที่เรียกกันว่า เซามะ (Zuama)² ซึ่งเป็นคำภาษาอาหรับใช้เรียกผู้นำมุสลิมที่มีความรู้ความเข้าใจในศาสนาอิสลาม แต่ไม่ได้ต้องการทำหน้าที่เผยแพร่วะหรือสั่งสอนศาสนาอิสลาม อุลามะชอบที่จะรับตำแหน่งทางศาสนาในหน่วยงานปกครองของรัฐ ส่วนเซามะ ชอบรับตำแหน่งที่ไม่เกี่ยวกับศาสนา นาซารุดดินให้ข้อมูลเพิ่มเติมว่าแม้ทั้งอุลามะ และเซามะต่างเป็นสมาชิกพรรค/กลุ่มการเมืองอิสลาม แต่จะสังกัดพรรค/กลุ่มที่ต่างกัน กล่าวคือ กลุ่มอุลามะหัวเก่ามักนิยมเป็นสมาชิกของ “ขบวนการการศึกษาอิสลาม” (Pergerakan Tarbiyah Islamiyah - PERTI) ซึ่งก่อตั้งขึ้นในเขตสุมาตราตะวันตก กลุ่มอุลามะหัวสมัยใหม่ชอบที่จะสังกัด “สภาที่ปรึกษาของชนมุสลิมอินโดนีเซีย” (Majelis Syuro Muslimin Indonesia - Masyumi) ซึ่งก็คือพรรคการเมืองที่มีอิทธิพลพรรคหนึ่งในช่วงทศวรรษ 1940, 1950 และ 1960 ส่วนเซามะนั้นจะสังกัด “พรรครวมอิสลามแห่งอินโดนีเซีย” (Partai Syarikat Islam Indonesia - PSII) ผู้นำในหมู่เซามะ ได้แก่ อาลี ฮัจมี (Ali Hasjmy) เตอกู มุฮัมหมัด อามิน (Teuku Muhammad Amin) และเจ๊ะ มาร์ฮาบัน (Sjeh Marhaban) เป็นอาทิ อย่างไรก็ตามคนทั้งสามกลุ่มที่ว่านี้ต่างก็เป็นสมาชิกของสมาคมฯ ด้วยกันทั้งสิ้น การปฏิวัติหรือสงครามกึ่งเอกราชช่วยให้เราเข้าใจความหลากหลายเหล่านี้ได้ดีไม่น้อย เพราะแต่ละฝ่ายแสดงออกแตกต่างกันออกไป เมื่อดัชต์เริ่มทำสงครามยึดครองดินแดนอินโดนีเซียใหม่ที่เรียกว่า police action โดยเฉพาะตั้งแต่ปี 1947 ยึดเมดานและเมืองอื่นๆ ในสุมาตราตะวันออกได้ ทำให้ฝ่ายต่างๆ ในสมาคมฯ หันมาร่วมมือกันด้วยดีอีกครั้งหนึ่ง รัฐบาลสาธารณรัฐอินโดนีเซียตั้งเขตบัญชาการทางทหารขึ้นสองแห่งในสุมาตราเหนือเพื่อต่อต้านกองกำลังดัชต์ กับได้ให้ดาอุด เบอเรออะห์เป็นผู้อำนวยการฝ่ายทหารของอะเจห์โดยให้ยศพลตรี ทำให้อิทธิพลของสมาคมฯ สูงเป็นอย่างยิ่ง สร้างความขัดเคืองให้กับฝ่ายคนหนุ่มสังคมนิยมอินโดนีเซีย (Pesindo) และกลุ่มเซามะที่ต้องการขัดขวางดาอุด/สมาคมฯ ไม่ให้มีอำนาจจนเกินไป แต่ก็ไม่สามารถขัดขวางไม่ให้ดาอุดก่อตั้ง “กองกำลังแห่งชาติอินโดนีเซีย (Tentara Nasional Indonesia - TNI) ตามแนวทางที่สาธารณรัฐอินโดนีเซียทำ ส่วนฝ่ายที่ต่อต้านกลุ่มเซามะได้รวมตัวกันก่อตั้งขบวนการโดยมี ซาอิด อาลี (Said Ali) เป็นผู้นำ ขบวนการนี้กล่าวหาว่ากลุ่มเซามะนี้ น้อโกง ลักลอบทำการค้าและสังหารผู้คน แต่ดาอุดสามารถกำราบขบวนการนี้ลงได้โดยทางรัฐบาลสาธารณรัฐไม่ได้เข้ามายุ่งเกี่ยวกับ ซึ่งเท่ากับแสดงว่าอะเจห์มีอำนาจในการ

² Nazaruddin, *The Republican Revolt*, หน้า 6-7, 26-27, 111.

ปกครองตนเองอย่างเต็มที่นั่นเอง ฝ่ายผู้นำมุสลิมต่อต้านดัชต์ และถือว่าการทำสงครามกับดัชต์เป็นการทำสงครามกับคนนอกศาสนา ผู้นำมุสลิมจึงต้องการให้สาธารณรัฐอินโดนีเซียให้ความสำคัญกับศาสนาอิสลามโดยที่รัฐอินโดนีเซียต้องยึดมั่นในหลักการอิสลาม ถ้ามีฉันทันแล้วการต่อสู้กับดัชต์ก็จะมีใช้การต่อสู้ทางศาสนา เมื่อประธานาธิบดีซูการ์โนมาเยือนโกตารากาในปี 1948 ผู้นำมุสลิมพยายามคาดกันซูการ์โนในเรื่องนี้ แต่ซูการ์โนบ่ายเบี่ยงหาทางออกว่า กฎบัตรจาการ์ตา (Jakarta Charter) ซึ่งประกาศในสิงหาคม 1945 พร้อมกับรัฐธรรมนูญฉบับแรกจะระบุว่าจะใช้หลักการทางศาสนาอิสลามแก่คนอินโดนีเซียทุกคนที่เป็นมุสลิม และว่าจะพยายามให้อะเจห์เป็นเขตอิสลาม แต่ผู้นำมุสลิมไม่เอาด้วยในที่สุดซูการ์โนต้องรับปากว่าสาธารณรัฐอินโดนีเซียจะปกครองตามหลักการศาสนาอิสลาม การที่อะเจห์มีอำนาจในการปกครองตัวเองสูงเช่นนี้ก็เพราะว่าในช่วงปี 1945-1949 รัฐบาลสาธารณรัฐไม่สามารถใช้อำนาจปกครองได้ถึงอะเจห์ กองกำลังดัชต์ก็ไม่เคยกลับเข้าอะเจห์ ทำให้อะเจห์เป็นเอกราชอยู่แต่แห่งเดียวในขณะที่อื่นๆ ดัชต์เข้าครอบครองได้หมด สภาพเช่นนี้ยังเป็นผลดีแก่สาธารณรัฐว่ายังมีส่วนที่เป็นอิสระอยู่ อะเจห์ยังเป็นแหล่งหาเงินตราต่างประเทศให้สาธารณรัฐ โดยการลักลอบค้าขายกับสิงคโปร์และปีนัง และเป็นฐานต่อต้านกองกำลังของดัชต์ในสุมาตรา อะเจห์ยังปฏิเสธที่จะร่วมมือกับดัชต์ตั้งสาธารณรัฐขึ้นในสุมาตราต่างหากในต้นปี 1948 ซึ่งเป็นยุทธวิธีที่ดัชต์แบ่งแยกอินโดนีเซียออกเป็นหลายๆรัฐ ในลักษณะเช่นนี้สาธารณรัฐอินโดนีเซียจึงไม่ขัดข้องที่อะเจห์จะดูแลตนเองตามต้องการ เพราะอย่างไรเสียก็ไม่สามารถควบคุมอะเจห์ได้ อะเจห์นั้นถือว่าเป็นดินแดนหนึ่งเดียวกัน (kesatuan Aceh) ที่ร่วมมือกับสาธารณรัฐอินโดนีเซียต่อต้านดัชต์ด้วยกัน

อะเจห์ภายใต้สาธารณรัฐอินโดนีเซีย

ประเด็นสำคัญที่อะเจห์ให้ความสำคัญสนับสนุนสาธารณรัฐอินโดนีเซียด้วยดี ก็เพราะว่าอะเจห์เป็นอิสระไม่ถูกควบคุมจากสาธารณรัฐ และมีความคาดหวังว่า การที่อะเจห์เป็นอินแดนที่มีอำนาจทางการเมืองเป็นของตนเองมาแต่เดิม และความสนับสนุนที่อะเจห์ทุ่มให้แก่การปฏิวัติแห่งชาติ จะได้รับการสนองตอบที่ดีเกี่ยวกับอนาคตของอะเจห์³ แต่การเกิดสิ่งที่เรียกกันว่า “การปฏิวัติทางสังคม” ในอะเจห์คือการกำจัดอิทธิพลของผู้ปกครองเดิมคืออูเลบาล้านั้นมิได้เกิดขึ้นในชั่ว เว้นเหตุการณ์คล้ายๆ กันในบางท้องที่ ผู้นำของสาธารณรัฐอินโดนีเซียเองเป็นคนรุ่นใหม่ผ่านการศึกษาจากระบบที่ดัชต์ทำให้ความคิดความอ่านจึงไปกันคนละทางกับผู้นำทางศาสนาหรืออูลามะในอะเจห์ไม่ว่าจะเป็นกลุ่มหัวเก่าหรือหัวใหม่หรือกลุ่มปฏิรูป บ้างก็ให้ความเห็นว่าสาธารณรัฐอินโดนีเซียไม่ยอมรับว่าการปฏิวัติทาง

³R.T. May, “Ethnic Separatism in Southeast Asia,” **Pacific Viewpoint** 31, 2 (October 1990), หน้า 35.

สังคมในอะเจะห์เป็นส่วนหนึ่งของการปฏิวัติภายในชาติ⁴ ผู้นำอะเจะห์ติดตามความก้าวหน้าของการเจรจาทางการเมืองระหว่างฝ่ายสาธารณรัฐอินโดนีเซียกับเนเธอร์แลนด์อย่างใกล้ชิดเพราะตระหนักดีว่าผลลัพธ์ไม่ว่าในรูปใดย่อมกระทบอะเจะห์ ที่อะเจะห์กลัวที่สุดคือกลัวว่าอะเจะห์จะหมดความสำคัญลงไป เพราะฝ่ายผู้นำของสุมาตรามีความพยายามจะลดบทบาทของอะเจะห์ ขัดขวางไม่ให้อะเจะห์เป็นจังหวัดต่างหาก การสถาปนาอะเจะห์ขึ้นเป็นจังหวัดต่างหากจึงเป็นวัตถุประสงค์เบื้องต้นและบรรดาผู้นำอะเจะห์ร่วมมือกันอย่างดี รองนายกรัฐมนตรีของสาธารณรัฐอินโดนีเซียคือนายจาฟรุดดิน ปราวีระเนการา (Sjafruddin Prawiranegara) ในคณะรัฐบาลชุดของโมฮัมหมัด ฮัตตา (Mohammad Hatta) ในฐานะประธานของรัฐบาลชั่วคราวของสาธารณรัฐอินโดนีเซีย (Pemerintah Darurat Republic Indonesia - PDRI) ซึ่งเป็นรัฐบาลซึ่งจัดตั้งขึ้นในสุมาตราเมื่อกำลังของดัตช์ยึดขวาได้ทั้งเกาะและศูนย์กลางของสาธารณรัฐที่นครย็อกยAKARTA ได้มีคำสั่งยุบเขตพื้นที่ทหาร (military region) อะเจะห์ ลังคัต (Langkat) และตานะห์ กาโร (Tanah Karo) ในเขตอะเจะห์กับตาปานูลิ (Tapanoli) ในเขตสุมาตราตะวันออกแล้วตั้งจังหวัดใหม่ขึ้นสองจังหวัดคือ จังหวัดอะเจะห์ กับตาปานูลิ หรือสุมาตราตะวันออก ใน 5 ธันวาคม 1949 และมีผลในทางปฏิบัติใน 1 มกราคม 1950 และให้ผู้บัญชาการทหารในทั้งสองจังหวัดดำรงตำแหน่งผู้ว่าราชการจังหวัดด้วย แต่รัฐบาลสาธารณรัฐอินโดนีเซียที่นครย็อกยAKARTA ไม่เห็นด้วยและไม่ยอมส่งผู้แทนไปในพิธีแต่งตั้งดาอุด เบอเรออะห์เป็นผู้ว่าราชการเมื่อ 30 มกราคม 1950 สุมาตราเหนือซึ่งเป็นจังหวัดหนึ่งในเกาะสุมาตราที่คัดค้านด้วยเหตุผลทางการเมืองที่ว่าหากแยกอะเจะห์ออกไปต่างหากจากจังหวัดสุมาตราเหนือแล้ว ฐานะทางการเมืองของจังหวัดสุมาตราเหนือจะด้อยลงไปกล่าวคือที่นั่งในสภาผู้แทนราษฎรที่จาการ์ตาของจังหวัดสุมาตราเหนือจะลดลงเพราะถูกจัดสรรให้จังหวัดอะเจะห์แทน ทั้งยังมีผลให้พรรคมัสยุมมีอิทธิพลยิ่งขึ้นด้วย ผู้แทนราษฎรประจำจังหวัดอะเจะห์ทั้งหมดยกเว้นเพียงคนเดียวเป็นสมาชิกของพรรคนี้อย่างเดียว ส่วนทางด้านเศรษฐกิจทรัพยากรน้ำมันและแร่ธาตุอื่นจะเป็นของอะเจะห์แทนที่จะตกอยู่กับจังหวัดสุมาตราเหนือ ทั้งรายได้จากการเก็บภาษีสินค้าส่งออกทางการเกษตรที่ไปจากอะเจะห์ก็จะเป็นของอะเจะห์แทนที่จะเป็นของสุมาตราเหนือทั้งนี้รวมทั้งรายได้จากการเก็บภาษีสินค้าเข้าก็จะตกเป็นของอะเจะห์เช่นกัน⁵ แต่ในเมื่อสาธารณรัฐอินโดนีเซียไม่สามารถบังคับอะเจะห์ได้จึงได้ปล่อยให้อะเจะห์เป็นจังหวัดตามที่อะเจะห์ต้องการซึ่งอะเจะห์ย่อมดีใจที่สาธารณรัฐอินโดนีเซียไม่

⁴ Eric Eugene Morris, "Aceh: Social Revolution and the Islamic Vision" in **Regional Dynamics of the Indonesian Revolution : Unity from Diversity** edited by Audrey R. Kahin (Honolulu : University of Hawaii Press 1985), หน้า 17, 104. Anthony Reid, **The Blood of People: Revolution and the End of Traditional Rule in Northern Sumatra** (Kuala Lumpur: Oxford University Press, 1979), หน้า 252, 255.

⁵ Nazaruddin, **The Republican Revolt**, หน้า 37-40.

ชัดข้อนี้ หนึ่งในระยะ 1950-1957 รูปแบบของรัฐของหมู่เกาะอินโดนีเซียตามความตกลงระหว่างสาธารณรัฐอินโดนีเซียกับเนเธอร์แลนด์นั้นเป็นรูปของสหพันธ์ เรียกว่า สหพันธรัฐอินโดนีเซีย (Republik Indonesia Serikat - RIS) อะเเจห์เป็นจังหวัดหนึ่งของสาธารณรัฐอินโดนีเซีย ซึ่งเป็นรัฐรัฐหนึ่งในสหพันธรัฐดังกล่าวแล้ว การก่อเหตุกับอะเเจห์เท่ากับเป็นการทำลายความน่าเชื่อถือของสาธารณรัฐอินโดนีเซียโดยตรง ตกมาระยะต้นเดือนสิงหาคม 1950 รัฐบาลกลาง (คือสาธารณรัฐอินโดนีเซีย) แถลงว่าจะตั้งจังหวัดสุมาตราเหนือขึ้น โดยเอาเขตสุมาตราตะวันออก ตาปานูลิ และอะเเจห์รวมเข้าด้วยกัน อะเเจห์ออกคำแถลงคัดค้าน ผู้นำของอะเเจห์ซึ่งล้วนเป็นสมาชิกของสมาคมอุลามะทั่วอะเเจห์ ต่างคัดค้านและหากทางรัฐบาลกลางไม่ฟังก็จะลาออกจากตำแหน่งทางการเมืองการปกครองทั้งหมด ทำให้รัฐบาลกลางต้องส่งผู้นำมาเจรจาหว่านล้อมอยู่หลายรอบ ตัวรองประธานาธิบดีฮัตตาซึ่งเป็นคนสุมาตราที่ไม่สามารถหว่านล้อมได้ ในปลายเดือนธันวาคม 1950 ผู้นำของสมาคมฯ จัดประชุมใหญ่ขึ้นที่โกตาราซา ซึ่งได้แถลงย้ายการเป็นจังหวัดของอะเเจห์กับการใช้หลักการศาสนาอิสลามในอะเเจห์ แต่เดิมรัฐบาลกลางกำหนดว่าจะตั้งจังหวัดสุมาตราเหนือภายในมกราคม 1951 นายกรัฐมนตรีในขณะนั้นคือนายมุฮัมหมัด นัตซีร์ (Muhammad Natsir) เดินทางมาต่อรองกับดาอุด เบอเรออะห์ ประเด็นหลักของรัฐบาลกลางอยู่ที่ว่าการที่คนอะเเจห์จะขอแยกตัวเองเป็นจังหวัดต่างหากจะเป็นเยี่ยงอย่างให้คนกลุ่มอื่นๆ พากันบีบรัฐบาลกลางขอเป็นจังหวัดแบบอะเเจห์อีก ซึ่งจะทำให้สภาพการเป็นรัฐเดี่ยว (unitary state) ของสาธารณรัฐอินโดนีเซียมีปัญหาได้ แต่ที่สำคัญกว่านั้นอยู่ที่ว่ารัฐบาลกลางกลัวว่าอะเเจห์จะเป็นตัวอย่างของดินแดนที่อิทธิพลของศาสนาอิสลามและผู้นำอิสลามในท้องที่จะมีต่อรัฐบาลกลางซึ่งหมายถึงการบีบรัฐบาลกลางให้ยอมรับหลักการของศาสนาอิสลามเป็นหลักการของรัฐ นัตซีร์ได้เอาชื่อเสียงของตนเองเป็นประกัน จนในที่สุดอะเเจห์ยินยอม อะเเจห์จึงหมดสภาพเป็นจังหวัดหนึ่งต่างหากเมื่อ 25 มกราคม 1951 และกลายเป็นส่วนหนึ่งของจังหวัดสุมาตราเหนือ ดาอุด เบอเรออะห์ได้รับตำแหน่งรัฐมนตรีมหาดไทยในคณะรัฐบาลกลางแต่ก็ไม่ยอมไปอยู่ที่จาการ์ตา⁶ รัฐบาลกลางยังได้ลดอำนาจทางทหารของอะเเจห์ลงโดยโยกย้ายผู้บังคับบัญชาที่เป็นคนอะเเจห์ไปชวา ลดกองกำลังทหารจากระดับกองพันเป็นกองร้อย ย้ายกองร้อยทหารอะเเจห์ไปไว้ที่เมดานเมืองหลวงของจังหวัดสุมาตราเหนือ เอากองร้อยที่เป็นทหารจากพื้นที่อื่นเข้ามาไว้ที่อะเเจห์ แค่เพียงเดือนเดียวรัฐบาลกลางก็สามารถเปลี่ยนฐานอำนาจทางการเมืองจากกำมือของคนอะเเจห์ได้หมด จนขนาดว่าในเดือนสิงหาคม 1951 พันตรีเอ็ม นัตซีร์ (M. Natsir) กล่าวออกคำสั่งจับกุมผู้นำของสมาคมฯว่าช่องสุมาอาวูร แต่ต้องรีบปล่อยตัวในเวลาต่อมา⁷

⁶ Morris, *Islam and Politics in Aceh*, หน้า 182-3.

⁷ Morris, *เพิ่งอ้าง*, หน้า 185.

การกลายเป็นส่วนหนึ่งของจังหวัดสุมาตราเหนือ หรือการที่อะเจห์ไม่สามารถปกครองตนเองได้เอง ทำให้ผู้นำสมาคมฯ พากันหวาดวิตกว่า กลุ่มอุเลบาลังซึ่งมีอิทธิพลที่จากรัฐจะแก้แค้นจากผลของการเกิดปฏิวัติทางสังคมในอะเจห์ ฝ่ายอุเลบาลังได้ก่อตั้งขบวนการที่ชื่อ “องค์กรเพื่อความสำนึกของประชาชน” (Badan Keinsyafan Rakyat - BKR) ขึ้นที่โกตารายาเพื่อคอยคานอิทธิพลของสมาคมฯ กลุ่มดังกล่าวยังได้รับความสนับสนุนจากอุลามะหัวเก่าเช่น เต็งกู สะซัน ครื่อง กาเล ซึ่งทำให้ทางสมาคมฯ เห็นว่า อุเลบาลังกับอุลามะหัวเก่ากำลังร่วมมือกันต่อต้านสมาคมฯ อุเลบาลังยังโจมตีสมาคมฯ ในกรณีการอาชญากรรมของอุเลบาลังแล้วไม่มีวิธีแก้ไขว่าแสดงความไม่สามารถทางการใช้อำนาจปกครองของสมาคมฯ นอกจากนี้แล้วฝ่ายสมาคมฯ ยังคิดว่ารัฐบาลกลางยังไม่สามารถแก้ไขปัญหาการศึกษาและศาสนาอิสลาม ทั้งนี้เพราะว่า แม้รัฐบาลกลางจะแปรสภาพโรงเรียนศาสนาหรือมัสยิดให้กลายเป็นโรงเรียนของประชาชนอิสลาม (Sekolah Rakyat Islam - SRI) แล้วก็ตามแต่รัฐบาลกลางช่วยเหลืออย่างเสียไม่ได้ นอกจากนี้แล้ว กระทรวงศึกษาธิการยังคงอยู่ภายใต้อิทธิพลของกลุ่มนาห์ ตะตุล อุลามะกับโมฮัมหมัดดิยะห์ ทำให้ความสนใจในเรื่องศาสนาอิสลามตามความต้องการของสมาคมฯ ไม่รู้คนไหนในประเด็นที่ว่าไม่ยอมรับบทบาทของศาลที่วานี และให้รัฐบาลกลางจ่ายเงินเดือนให้แก่ผู้ทำหน้าที่ผู้พิพากษาประจำศาล ในขณะที่เดียวกันท้องถิ่นอื่นๆ หลายแห่งพากันแสดงความไม่พอใจรัฐบาลกลางจัดสรรงบประมาณให้ไม่เป็นสัดส่วนกับรายได้ที่ส่งให้ส่วนกลาง โดยเฉพาะอะเจห์ถือว่าตนเป็นแหล่งเงินทุน (daerah modal) ให้สาธารณรัฐมาตลอด พฤติกรรมของคนที่เปลี่ยนไปเพราะระบบเศรษฐกิจและการที่ผู้นำของส่วนกลางที่ไม่ใส่ใจในเรื่องศีลธรรม ยังเป็นข้ออ้างให้อะเจห์แสดงความตระหนกตกใจในความเสื่อมโทรมทางศีลธรรมว่าทำให้อะเจห์กำลังตกอยู่ในสภาพวิบัติ ยังความขัดแย้งเชิงอุดมการณ์ในระดับชาติระหว่างพรรคการเมืองสำคัญในประเด็นสำคัญประเด็นหนึ่งคือการยึดถือหลักปรัชญาศีลธรรมที่ซูการ์โนเสนอไว้เมื่อตอนประกาศเอกราชในปี 1945 ว่าเป็นหลักการของรัฐ (หลัก 5 ประการคือ (1) การเชื่อในพระเป็นเจ้า (2) อินโดนีเซียแบ่งแยกมิได้ (3) การร่วมปรึกษาหารือกัน (4) ความยุติธรรมทางสังคม และ (5) หลักความเป็นสากลนิยม) หรือว่าจะใช้หลักการแห่งรัฐอิสลาม ซึ่งฝ่ายชาตินิยมสามารถใช้หลักปรัชญาศีลแทนรัฐอิสลามได้สำเร็จ ในขณะเดียวกันมัสยิดซึ่งเป็นพรรคการเมืองของสมาคมฯ เสื่อมอิทธิพลลงเรื่อยๆ เพราะบรรดาพรรคอิสลามอื่นๆ เช่น นาห์ตะตุล อุลามะ (Perti) ต่างถอนตัวออกจากมัสยิด⁸

ภายในสถานการณ์เช่นนี้เอง อะเจห์เริ่มแสดงออกความไม่พอใจต่อรัฐบาลตั้งแต่ระยะต้นปี 1953 คาอูด เบอเรออะห์ เริ่มออกมาพบปะประชาชนตามหมู่บ้านแห่งแล้วแห่งเล่าชักจูงให้ยึดมั่นในแนวทางศาสนาอิสลาม ได้เน้นประเด็นว่าเป็นหน้าที่ของคนมุสลิมทุกคนที่จะทำให้เกิดมีรัฐอิสลาม รัฐบาลที่จากรัฐหาใช้รัฐบาลที่คนอะเจห์ต้องการ รัฐบาลปัจจุบันต่อต้านศาสนาอิสลาม ซูการ์โนจะ

⁸Morris, เฟิงอ้าง, หน้า 191-7.

เอาวิธีการของชาวเข้าครอบงำสาธารณรัฐทั้งหมด รัฐบาลไม่สนับสนุนทางการเงินแก่ศาสนาอิสลาม รัฐบาลที่ยึดหลักปัญจศีลกดขี่ประชาชน พวกคอมมิวนิสต์ซึ่งเป็นกลุ่มไม่มีศาสนาสนับสนุนชูการ์โน ปัญจศีลเป็นสิ่งแอบอ้างของพวกขวาและพวกนิยมนาร์กซ์ คนขวาและคนบาทักกำลังปกครองอะเจห์ กองกำลังของคนนอกศาสนากำลังควบคุมอะเจห์ แต่ที่สำคัญไม่ได้มุ่งประเด็นลัทธิลัทธิศาสนาของรัฐบาล หักมุม ลัทธิลัทธิหลักปัญจศีลที่ไม่ยอมรับศาสนาอิสลาม⁹ ผู้นำอะเจห์เริ่มเตรียมตัวทำสงครามหรือก่อการกระด้าง กระเดื่องด้วยการฟื้นฟูกองลูกเสืออิสลาม (Pandu Islam) ซึ่งตอนนี้สมาชิกส่วนใหญ่เป็นผู้สูงอายุ ตั้ง องค์การผู้ผ่านการต่อสู้เพื่อเสรีภาพอะเจห์ (Bekas Pejuang Aceh) เรียกผู้ที่เคยสู้รบในสงครามปฏิวัติมา รวมกำลังกันใหม่ สิ่งที่ต้องพิจารณาร่วมกันในที่นี้คือการกบฏที่เรียกว่า ดารุล อิสลาม (Darul Islam) ซึ่ง ได้ก่อเกิดขึ้นในเขตชาวตะวันตกในระยะปลายมีนาคม 1948 ได้ประกาศเขตชาวตะวันตกเป็นรัฐดารุล อิสลาม (Negara Darul Islam) โดยมีการ์โต ซูวีร์โจ (Kartosuwirjo) เป็นผู้นำ ทางซูลาเวซีได้ได้เข้าร่วมกับกบฏดารุล อิสลาม ในปี 1950 มีคาฮาร์ มุซาร์คาร์ (Kahar Muzakar) เป็นผู้นำ ดารุลอิสลามยัง แพร่เข้าไปยังเขตชาวตะวันออก สาธารณรัฐอินโดนีเซียต้องใช้กำลังกองทัพเข้าปราบปรามซึ่งกว่าจะ สำเร็จก็ตกปี 1962¹⁰ การประกาศตั้งรัฐอิสลามในนามของดารุล อิสลาม ตรงกับความต้องการของผู้นำ สมาคมฯ ในอะเจห์อย่างยิ่ง

ในวันที่ 21 กันยายน 1953 ดาอุด เบอเรออะห์ได้ประกาศสถาปนา “รัฐอิสลามแห่ง อินโดนีเซีย” (Negara Islam Indonesia - NII) ขึ้นที่อะเจห์โดยอ่านคำประกาศและมีคำแถลงทางการเมือง (Keterangan Politik หรือ Political Manifesto) ซึ่งถือว่าเป็นกระบวนการหนึ่งของดารุล อิสลามในเกาะชวา กองกำลังของรัฐอิสลามไม่สามารถยึดครองพื้นที่ได้มากนัก กล่าวคือยึดอำนาจได้ เพียงสามอำเภอจากทั้งหมดเจ็ดอำเภอ คืออำเภอปีตี อะเจห์ตะวันออก และอะเจห์กลาง ยึดกาเวดานัน ได้ สองแห่งจากทั้งหมด 21 แห่ง¹¹ ในอะเจห์ ซึ่งนับว่าเป็นส่วนน้อยมาก แต่ฝ่ายผู้ก่อตั้งรัฐอิสลามฯ สามารถ ยึดครองพื้นที่ตอนในของอะเจห์ไว้ได้หมด ทำให้รัฐบาลสาธารณรัฐไม่สามารถใช้อำนาจปกครองได้ คนอะเจห์ต่างให้การสนับสนุนการแยกตัวเป็นอิสระของอะเจห์ สถานการณ์อีกไม่กี่อาทิตย์ต่อมา ออกมาในรูปว่าการปราบปรามของรัฐบาลสาธารณรัฐต่อฝ่ายก่อการกบฏในอะเจห์นั้น ฝ่ายรัฐบาล ครอบครองเขตเมืองใหญ่ๆเอาไว้หมด ฝ่ายรัฐอิสลามฯครองพื้นที่ชนบท พื้นที่รอบเมืองหลวงของอะ เจห์ เขตปีตี-ซิงกลี เขตอะเจห์เหนือ และเขตอะเจห์กลาง ซึ่งเป็นเขตที่มั่นของอะเจห์มาแต่เดิมในสมัยผู้

⁹ Morris, เพิ่งอ้าง, หน้า 198.

¹⁰ George McTurnan Kahin, **Nationalism and Revolution in Indonesia** (Ithaca and London : Cornell University Press, 1952), หน้า 351-386.

¹¹ Nazaruddin, **The Republican Revolt**, หน้า 85. Morris, **Islam and Politics in Aceh**, หน้า 203-4.

รบกับดัชต์ และในช่วงสงครามปฏิวัติ 1945-46 การรบที่ยืดเยื้อทำให้ทั้งสองฝ่ายใช้ความรุนแรง เช่น ฝ่ายรัฐอิสลามฯ ฆ่าฟันผู้สงสัยว่าเป็นสายให้รัฐบาล ฝ่ายรัฐบาลก็ฆ่าฟันชาวบ้านที่สงสัยว่าเป็นสายของฝ่ายรัฐอิสลามฯ ในความเป็นจริงแล้วประชาชนชาวอะเจห์ไม่ได้เข้าร่วมรบกับฝ่ายกบฏเพราะฝ่ายกบฏไม่ต้องการเช่นกัน ต้องการแต่เพียงความสนับสนุนให้กับพวกตนในรูปของการบริจาคเงินช่วยเหลือเป็นพอ เพราะว่ากองกำลังของฝ่ายกบฏต้องเร่ร่อนอยู่ในเขตชนบทและเขตป่า รัฐอิสลามแห่งอินโดนีเซียได้จัดตั้งรัฐบาลขึ้น มี สะฮัน อาลี (Hasan Ali) ผู้นำของ Pesindo แห่งอำเภอปีตีดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีและรัฐมนตรีมหาดไทย ฮุซัน ยูซุฟ (Husin Yusuf) ดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีกลาโหม เตอกู เอ. สะฮัน (Teuku A. Hasan) ดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีคลังกับสาธารณสุข เต็งกู มุฮาหมัด ตีโร (Teungku Z. A. Muhammad Tiro) เป็นรัฐมนตรียุติธรรม เตอกู เอ็ม. อามิน (Teuku M. Amin) ตำแหน่งรัฐมนตรีเศรษฐกิจ เต็งกู เอ็ม. อาลี

คาซิม (Teungku M. Ali Kasim) ตำแหน่งรัฐมนตรีการศึกษา เอ. กานี มุตีอารา (A. Gani Mutiara) รัฐมนตรีข้าวสาร สะฮัน ซาเลห์ (Hasan Saleh) ผู้บัญชาการกองทัพแห่งชาติอินโดนีเซียได้เข้าร่วมกับฝ่ายรัฐอิสลามฯ และดำรงตำแหน่งผู้บัญชาการ กองกำลังอิสลามอินโดนีเซีย (Tentara Islam Indonesia) ของอะเจห์ ข้าราชการประจำที่ทำงานให้รัฐบาลสาธารณรัฐอยู่ก่อน แต่เป็นสมาชิกของสมาคมฯ ต่างเข้าร่วมกับรัฐอิสลามฯ รวมทั้งข้าราชการตำแหน่งสูงสุดของสาธารณรัฐอินโดนีเซียประจำอะเจห์ คือ ตำแหน่งผู้ประสานงานเรชเดนคือ เต็งกู ซูไลมาน ดาอุด (Teungku Sulaiman Daud) ก็เข้าร่วมกับฝ่ายรัฐอิสลามฯ ในเมื่อกองกำลังฝ่ายสาธารณรัฐเข้ายึดครองเมืองต่างๆได้ฝ่ายรัฐอิสลามฯ ใช้วิธีการสู้รบแบบกองโจรอยู่ในเขตชนบท รัฐบาลสาธารณรัฐใช้นโยบายทางทหารหรือการปราบปรามด้วยกำลังเป็นหลักมาตั้งแต่รัฐบาลซุคเนฮาอาลี ศาสโตรามิดโจโย (Ali Sostroamidjojo) แต่ก็มีมาตรการเอาใจอะเจห์อยู่ด้วยเช่นออกกฎหมายเป็นการเฉพาะให้อะเจห์สามารถส่งสินค้าออกไปมาลายา และสิงคโปร์ได้โดยเสรีและสามารถส่งสินค้าเข้าอะเจห์ได้ภายในวงเงินไม่เกินร้อยละ 70 ของเงินตราต่างประเทศที่ได้จากการส่งออก ผู้ว่าราชการจังหวัดของสุมาตราเหนือ นายเอส. เอ็ม อามิน (S. M. Amin) ได้ติดต่อให้มีการเจรจากับฝ่ายรัฐอิสลามฯ แต่ไม่คืบหน้าเพราะเป็นความพยายามส่วนตัวของผู้ว่าราชการจังหวัดคนดังกล่าว ในระยะกันยายน 1955 ก็จะมีการเลือกตั้งทั่วไปเป็นครั้งแรกในสาธารณรัฐอินโดนีเซีย ฝ่ายรัฐอิสลามฯ ยุติการโจมตีชั่วคราวในช่วงนี้เพื่อให้ผู้คนลงคะแนนเสียงให้กับพรรคมุสลิมทั้งหลาย รัฐอิสลามฯมีอิทธิพลสูงอยู่ในเขตอำเภออะเจห์ใหญ่ (Aceh Besar) ซึ่งเป็นที่ตั้งของเมืองหลวงคือ บันดาอะเจห์ (Banda Aceh) ซึ่งย้ายจากโกตาราซาที่เป็นเมืองหลวงแต่เดิม อำเภอปีตี และอะเจห์ตะวันออก จนไม่สามารถจัดการเลือกตั้งทั่วไปในสามอำเภอนี้ได้ ผลของการเลือกตั้งทั่วไปในเขตอะเจห์เป็นไปตามความคาดหมายของรัฐอิสลามฯ คือพรรคมัสมูมิได้คะแนนเสียงประมาณสามในสี่ ขณะที่ในทุกอำเภอยกเว้นอำเภออะเจห์ใต้ที่พรรคอิสลามหัวเก่าชื่อ เปอร์ตี (Pertti) ชนะ แต่พรรคมัสมูมิ กลับ

ไม่ได้เสียงข้างมากในระดับสาธารณรัฐ¹² เมื่อสงครามมีท่าทียืดเยื้อเช่นนี้ สาธารณรัฐจำเป็นต้องดูแลปกครองอะเจห์ จึงได้อาศัยอุเลบาลังและอุลามะหวัเก่าเป็นเครื่องมือในการปกครองโดยให้อุเลบาลังเข้าสวมตำแหน่งทางการปกครองแทนผู้ที่ไปเข้ากับฝ่ายรัฐอิสลาม¹³ หรือที่หลบหนีไป ยังผลให้ฝ่ายอะเจห์ตอกย้ำได้ว่าสาธารณรัฐฯ ใช้อุเลบาลังเป็นเครื่องมือใช้อุลามะหวัเก่าให้กระตุ้นให้ผู้เลื่อมใสคอยต่อต้านรัฐอิสลามฯ นับเป็นการเอาอุลามะหวัเก่ามาขวางอุลามะหวัใหม่นั้นเอง มอร์ริสได้ให้คำอธิบายที่น่าสนใจว่าการที่คนอะเจห์ต่อต้านหรือทำสงคราม (perjuangan) กับสาธารณรัฐนั้นก็ด้วยสำนึกที่ว่าในการต่อสู้ที่ได้ต่อสู้กับอาณานิคมมาสดๆ ร้อนๆ นั่นคือ วิถีทางที่ทำให้คนทุกคนต่างเป็นสมาชิกของชุมชนอย่างเสมอหน้ากัน ไม่เลือกว่าใครสูงใครต่ำ นับเป็นเรื่องจริยธรรมโดยตรง ในประเด็นเรื่องสาธารณรัฐอินโดนีเซียนั้นจริงแล้วเชื่อว่าอะเจห์จะต่อต้านการสถาปนาสาธารณรัฐ แต่ไปติดใจอยู่ตรงที่ว่าสาธารณรัฐที่สถาปนาขึ้นมานี้เป็นรัฐปัญจศีล ที่ไม่ยอมรับศาสนาอิสลามและการก่อตั้งรัฐอิสลาม อะเจห์นั้นเห็นด้วยกับการกระจายอำนาจให้กับท้องถิ่นและการก่อเกิดสหพันธรัฐ การก่อตั้งรัฐปัญจศีลถูกมองว่าเป็นความพยายามกำจัดศาสนาอิสลามไปจากดินแดนอินโดนีเซียและเป็นการพยายามจะบ่อนทำลายชุมชนอิสลามในอินโดนีเซีย¹³ ในลักษณะที่เกี่ยวกับศาสนาอิสลาม รัฐอิสลามอะเจห์จึงถือตนเองว่าทำไปในนามของชุมชนมุสลิมทั่วประเทศ จึงได้มีการติดต่อกับขบวนการคารุลอิสลามในชวาตะวันตก และที่อื่นๆ ถึงแม้ในความเป็นจริงจะไม่ได้มีการช่วยเหลือ และมีความตกลงใดๆ กัน มีแต่คำแถลงในเดือนสิงหาคม 1955 ว่า สนับสนุนคารุลอิสลามในชวาตะวันตก แต่ก็เป็นการแถลงแบบรวมๆ ย้ำความต้องการให้เกิดรัฐอิสลามอินโดนีเซียและระบุว่าอะเจห์เป็นรัฐรัฐหนึ่งของสหพันธ์ (Negara Bahagian หรือ Federal State) มีดาอุด เบอเรออะห์ เป็นประมุขของรัฐ (Wali Negara หรือ Chief of State) ตรงนี้เป็นประเด็นสำคัญอย่างยิ่งคือว่ารัฐอิสลามแห่งอินโดนีเซีย (NII) มิใช่ขบวนการแบ่งแยกดินแดน (separatism) หรือขบวนการแยกตัวเอง (secessionism) เพราะยังคงถือว่ารัฐอิสลามแห่งอินโดนีเซียเป็นส่วนหนึ่งของสาธารณรัฐอินโดนีเซียซึ่งอะเจห์ได้ร่วมทำการปฏิวัติแห่งชาติเพื่อให้ได้เอกราชมาด้วยกัน เมื่อเป็นเช่นนี้การเป็นรัฐอิสลาม แทนที่จะเป็นรัฐปัญจศีลคือข้อต่อต้านหลัก คริสตี้ (Clive J. Christie) ได้ขยายความต่อไปโดยใช้ข้อเขียนของสะซัน ชาเลห์ ผู้บัญชาการทหารของรัฐบาลอินโดนีเซียที่ปรากฏในหนังสือชื่อ “การปฏิวัติอิสลามในอินโดนีเซีย” (Revolusi Islam di Indonesia) ว่าการปฏิวัติในทัศนะของอะเจห์นั้นมีสองขั้นตอน ขั้นตอนแรกคือการปฏิวัติแห่งชาติเพื่อให้ได้เอกราช ขั้นตอนที่สอง เป็นการต่อสู้ทางอุดมการณ์คือระหว่างรัฐอิสลามกับรัฐปัญจศีล และที่ลึกลงไป สะซัน ชาเลห์ วิเคราะห์ว่าโดยเนื้อแท้แล้ว รัฐอิสลามในฐานะที่เป็นอุดมการณ์อย่างหนึ่งต้องต่อสู้กับรัฐคอมมิวนิสต์ (negara komunis) หรืออุดมการณ์คอมมิวนิสต์ สะซัน ชาเลห์ ยังได้ใช้สำนวนเปรียบเทียบว่าคนอะเจห์ป็นเขาสองลูก ลูกแรกป็นขึ้นไปได้คือการเป็นรัฐเอกราช (negara merdeka) แต่

¹² Morris, **Islam and Politics in Aceh**, หน้า 205-6.

¹³ Morris, **เพ็งอ้าง**, หน้า 209-10.

อีกลูกหนึ่งไม่แน่ใจว่าคนอะเจห์จะเป็นไหนใหม่คือรัฐอิสลาม (negara Islam) กลัวแต่ว่าคนอะเจห์จะลำบากใจด้วยถือว่าคนที่เป็นมุสลิมในอินโดนีเซียมีมาก ป็นภูเขาลูกนี้คงไม่ยาก แต่หาไม่รู้ว่ามีพวกที่สร้างทำเป็นมุสลิม นั้นมีไม่น้อย เห็นได้จากการเลือกตั้งในปี 1955 ที่พรรคคอมมิวนิสต์อินโดนีเซียได้รับเลือกด้วยคะแนนเสียงที่สูงจริงๆ แล้วศัตรูของรัฐอิสลามคือคอมมิวนิสต์ รัฐอิสลามต้องทำสงครามกับคอมมิวนิสต์ เป็นสงครามประชาชนมีอุลามะเป็นผู้นำ มีแนวหน้าคือคนหนุ่มและกองกำลังพลเรือน ประชาชนคนมุสลิมทั้งหมดสนับสนุน ประเด็นเรื่องการสนับสนุนของประชาชนนี้เป็นการฟื้นความทรงจำที่มากมาย คือการรณรงค์ต่อสู้กับดัชชะฮัน ซาเลห์ เรียกร้องให้คนอะเจห์ (คนมุสลิม) ยึดมั่นในพระเป็นเจ้า โดยไม่ต้องคำนึงถึงถิ่นที่อยู่ ครอบครัว และเพื่อนพ้อง¹⁴

อย่างไรก็ตามจุดอ่อนของฝ่ายรัฐอิสลามอินโดนีเซียก็คือว่า การก่อตั้งรัฐอิสลามครั้งนี้ทำได้ในบางพื้นที่ ทั้งนี้ก็เพราะว่าในเขตอะเจห์ตะวันตก อะเจห์ตะวันออก และอะเจห์ใต้ นั้นมีคนอีกมากที่ไม่ได้เข้าร่วม ทั้งสมาคมฯเองก็ไม่มีอิทธิพลในพื้นที่ดังกล่าวอยู่ก่อน จุดอ่อนอีกจุดหนึ่งคือปัญหาภายในของฝ่ายรัฐอิสลามอินโดนีเซียเองที่มีคนที่เห็นด้วยกับการประกาศตั้งรัฐอิสลาม แต่ไม่ได้ต้องการเข้าร่วมด้วยอย่างแท้จริง มีผู้ที่สนับสนุนการก่อตั้งรัฐอิสลามแต่เห็นว่าน่าจะต่อรองประนีประนอมกับสาธารณรัฐอินโดนีเซีย และมีกลุ่มที่ต่อต้านรัฐปัญจศีลอย่างเต็มที่ที่ต้องการให้เหตุการณ์ยืดเยื้อออกไปเพื่อว่าอาจจะเกิดมีสหพันธรัฐขึ้นแทนรัฐเดียว ที่จากการต้านนั้นแล้วก็มีปัญหาด้วยเช่นกัน กล่าวคือคนชวส่วนใหญ่ ทางพรรคคอมมิวนิสต์อินโดนีเซีย (Partai Komunis Indonesia - PKI) ไม่อยากจะอะลุ่มอล่วยกับอะเจห์ แต่ผู้นำของบรรดาพรรคอิสลามโดยเฉพาะพรรคมัศยูนีนเห็นว่าควรรหาทางประนีประนอมกับอะเจห์ ทางฝ่ายทหารเองก็เป็นห่วงในความไม่มั่นคงภายในประเทศและกำลังเป็นห่วงที่เห็นพรรคคอมมิวนิสต์อินโดนีเซียมีฐานที่แข็งแกร่งขึ้นในชนบทชวา นายทหารเหล่านี้จึงคิดว่าการเจรจาต่อรองกับอะเจห์จะเหมาะกว่า ในสภาพเช่นนี้เองความคลี่คลายของสถานการณ์ในระหว่างปี 1955-1962 จึงเชื่องช้า รัฐบาลที่จากการดำหมายจะต่อรองกับอะเจห์เป็นเรื่อยๆ ไป ยืดเวลาออกไปให้อะเจห์ค่อยๆ อ่อนกำลังจนหมดแรงสู้ไปเอง วิธีการเช่นนี้ได้ผลดี สาธารณรัฐฯ ได้ประกาศตั้งอะเจห์เป็นจังหวัดต่างหากในปี 1956 ต่อมาในปี 1959 ประกาศฐานะของจังหวัดอะเจห์ว่าเป็น “เขตปกครองพิเศษ” (daerah istimewa หรือ special region) โดยให้อะเจห์สามารถจัดการในเรื่องศาสนา วัฒนธรรม และการศึกษาได้เอง หรืออีกนัยหนึ่งคือให้อะเจห์เป็นเขตปกครองตนเอง (autonomous) นั่นเอง แม้ดาอูด เบอเรออะจะพยายามต่อรองกับสาธารณรัฐต่อไปไม่ยอมยุติการสู้รบ แต่พอดกมาในปี 1962 ก็ได้ประกาศยุติการต่อต้านสาธารณรัฐ จังหวัดอะเจห์จึงเป็นเขตปกครองพิเศษภายในสาธารณรัฐอินโดนีเซียในลักษณะเช่นนี้จึงทำให้เห็นได้ว่ระหว่างความเป็นรัฐอิสลาม แต่โดยลำพังภายในกรอบ

¹⁴ Clive J. Christie, **A Modern History of Southeast Asia : Decolonization, Nationalism and Separatism** (Touris Academic Studies, 1996), หน้า 152-3.

ของสาธารณรัฐอินโดนีเซียนั้นเกิดขึ้นแต่ดำรงอยู่ได้เพียงชั่วคราว อะเจห์ควรเลือกสิ่งที่ดีรองลงมาคือ การเป็นจังหวัดแยกจากสุมาตราเหนือกับได้สิทธิดูแลตนเองในเรื่องสำคัญ คริสตี้ได้ชี้ว่าในช่วงระยะ 1959-62 นั้น จุดหมายของการตั้งอะเจห์เป็นรัฐอิสลามจะหมดไป คาอูด เบอโรเอะห์กลับใช้ความพยายามต่อรองกับสาธารณรัฐให้ยอมให้อะเจห์ได้สิทธิพิเศษหรือมีอำนาจปกครองตนเองกว้างขวางขึ้น อย่างไรก็ตามฐานะพิเศษของอะเจห์ผูกพันอยู่กับศาสนาอิสลามโดยตรง ได้มีการจัดตั้ง “สถานักการศึกษาศาสนา” (majelis ulama) ที่ได้มีมติว่าอะไรควรไม่ควรแก่อะเจห์ รวมทั้งมีมติต่างๆ ที่เกี่ยวกับธรรมเนียมประเพณีของคนอะเจห์อีกด้วย ตลอดจนได้ดูแลเกี่ยวกับสถาบันอุดมศึกษาของอิสลาม ซึ่งในปี 1963 ก็ได้มีการก่อตั้งสถาบันอุดมศึกษาของอิสลามขึ้น ในลักษณะเช่นนี้เท่ากับว่าในกระบวนการได้มาซึ่งฐานะพิเศษของอะเจห์ซึ่งก็จำกัดอยู่แต่เรื่องอิสลาม เรื่องอื่นที่เคยเป็นข้อสำคัญเช่นรัฐปัญจศีลก็ถูกกลืนเลื่อนไป รัฐบาลต่อๆ มาของสาธารณรัฐยังคงยึดมั่นในหลักปัญจศีลโดยไม่เปลี่ยนแปลง ปัญหาของพรรคคอมมิวนิสต์นั้นก็แก้ไขไปโดยสภาพเปลี่ยนแปลงทางการเมืองเมื่อเกิดการยึดอำนาจใน 30 กันยายน 1965 โดยอะเจห์ไม่ได้มีบทบาทอะไรในขณะเดียวกันสาธารณรัฐโดยเฉพาะในยุค “ระเบียบใหม่” สาธารณรัฐใช้อำนาจการเมืองได้อย่างทั่วถึงและหนักแน่น ภาษาอินโดนีเซียเป็นภาษากลางภาษาอะเจห์คนใช้พูดกันในบ้านและการติดต่อส่วนตัวของคนอะเจห์ หนังสือที่ตีพิมพ์ด้วยภาษาอะเจห์มีน้อย การพัฒนาทางเศรษฐกิจแบบเร่งรัดยังผลให้เมดานเมืองหลวงของสุมาตราเหนือ มีบทบาทสำคัญอย่างสูงบังคับบัญชาอะเจห์ลงหมดสิ้น แม้อะเจห์จะมีแหล่งน้ำมันและแก๊สขนาดใหญ่ แต่ทุน การจัดการ กำไร การว่าจ้างงานกลับตกอยู่ที่รัฐบาลที่จาการ์ตา อะเจห์หาได้มีส่วนได้เสียแต่อย่างใดไม่ จึงไม่เป็นที่พึงสงสัยว่าผู้นำของอะเจห์ยอมไม่พอใจจนชาวอะเจห์ออกมา

การวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงของอะเจห์ เท่าที่กล่าวมาในบทที่สองและที่สาม สมควรวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงของอะเจห์ในยุคโบราณมาถึงยุคร่วมสมัย เพื่อชี้ให้เห็นลักษณะพลวัตที่สำคัญของสังคมและการเมืองของอะเจห์ นับตั้งแต่ราชอาณาจักรอะเจห์เป็นปึกแผ่นในสมัยของสุลต่านอิสกันดาร์ มุคา (1607-1636) มาแล้ว ผู้นำของชุมชนแบ่งออกเป็นฝ่ายศาสนาและฝ่ายบ้านเมือง ทางฝ่ายศาสนาผู้นำสำคัญคือครูผู้สอนศาสนา หรือนักการศาสนาที่เรียกกันว่า อุลามะ ซึ่งมีอิทธิพลสูงด้วยมีลูกศิษย์ลูกหาจำนวนมาก อุลามะแต่ละคนต่างมีอิทธิพลอยู่ในเขตของตนและเป็นผู้นำชุมชนหรือสังคมของชุมชนนั้นๆ ด้วยประชาชนให้ความเคารพนับถือและเชื่อฟัง ทั้งใกล้ชิดกับประชาชน อุลามะมิใช่ตำแหน่งแต่งตั้งโดยทางการเมือง แต่เป็นความยอมรับของชาวบ้าน อุลามะเป็นผู้เชิดชูศาสนาอิสลาม เชี่ยวชาญในกฎหมายอิสลาม อุลามะยังมีลักษณะที่เรียกว่าเป็นปัญญาชนลอยตัวคือมิได้ผูกติดอยู่กับพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่งโดยเฉพาะ ทางฝ่ายบ้านเมืองหรือทางการปกครองมีอุเลบาลังเป็นผู้นำผู้ใช้อำนาจปกครองพื้นที่หรือท้องถิ่นแทนสุลต่าน นอกจากจะปกครองแล้วอุเลบาลังยังประกอบการค้าและลงทุนจึงไม่น่าแปลกใจที่อุเลบาลังจะมีอิทธิพลทางการเมืองและเศรษฐกิจ ในกลุ่มอุเลบาลังเองมีฐานะที่สูงต่ำกันอยู่ขึ้นกับขนาดของพื้นที่ที่ปกครอง ยามที่สุลต่านเข้มแข็งก็สามารถควบคุมอุเลบาลังได้ แต่

เมื่อใดที่สุลต่านอ่อนแอ อุเลบาลังก็มีอิทธิพลสูงพอจะร่วมกันตัดสินใจว่าจะสนับสนุนใครให้เป็นสุลต่านองค์ใหม่ เมื่อดัชต์เข้าปกครองอะเจห์ได้พยายามใช้อูเลบาลัง เป็นเครื่องมือคานอำนาจอุลามะเอาไว้ ดัชต์ยังได้สร้างความเข้าใจที่ไขว้เขวเพื่อประโยชน์ของการปกครองว่าอุเลบาลังเป็นตัวแทนของชนบทรรมนิยมประเพณีแต่เดิมอันนับเป็นความพยายามจะแยกฝ่ายกฎหมายอิสลาม กับชนบทรรมนิยมออกจากกัน ทั้งๆ ที่ได้มีการยอมรับแล้วตั้งแต่ยุคสุลต่านอิสคานดาร์ มุดา ว่า กฎหมายอิสลาม (sjariah) กับชนบทรรมนิยม (adat) มิได้ขัดแย้งกัน หากเสริมกันและกัน ประมวลกฎหมายอิสลามที่สุลต่านองค์ดังกล่าวทำขึ้นยังเป็นเครื่องชี้ถึงความเป็นระเบียบเรียบร้อยของสังคมซึ่งยึดถือหลักกฎหมาย หากเมื่อใดสังคมเกิดความยุ่งเหยิงสับสนตกเป็นหน้าที่ของอุลามะที่จะต้องแก้ไขให้สังคมปฏิบัติตามหลักกฎหมายศาสนาที่กล่าวแล้ว ตรงนี้เองที่เป็นการเปิดช่องทางให้อูลามะตั้งขบวนการปฏิรูปอิสลามขึ้นได้ อันมีผลกระทบต่อสังคมโดยตรง สงครามกับดัชต์ที่ยืดเยื้อถึง 30 ปี ดึงเอาอุลามะเข้ามาเป็นผู้นำประชาชนทำสงครามขับเกี่ยวกับดัชต์เป็นการสวมบทบาทใหม่ของอุลามะในการต่อสู้กับอำนาจต่างชาติและคนนอกศาสนา บทบาทนี้เหล่าอุลามะต้องแสดงบ่อยครั้งมากยิ่งขึ้นในปลายศตวรรษที่ 19 กับศตวรรษที่ 20 ฝ่ายอุเลบาลังตกเป็นเครื่องมือของดัชต์ ขอมสวามิภักดิ์กับดัชต์กลายเป็นแขนงและเครื่องมือในการกดขี่คนอะเจห์ แต่ก็มีอุเลบาลังจำนวนหนึ่งที่ต่อต้านดัชต์ด้วยเช่นกัน ดังนั้นจึงเกิดสภาพความขัดแย้งในสังคมอะเจห์ที่มีอุลามะฝ่ายหนึ่งกับอุเลบาลังอีกฝ่ายหนึ่ง

ตั้งแต่ต้นศตวรรษที่ 20 เป็นต้นมา ดัชต์ได้ส่งเสริมการศึกษาแบบทางโลก หรือการศึกษาแผนใหม่ให้อ่อนชนอะเจห์เข้าโรงเรียนแผนใหม่ ลูกหลานของอุลามะเองก็ไปเข้าโรงเรียนแผนใหม่นี้ ขณะเดียวกันขบวนการของมุสลิมหัวใหม่ เช่น โมฮัมหมัดดิยาห์ขยายตัวมาจากชาว สร้างโรงเรียนแผนใหม่ขึ้นในอะเจห์จำนวนไม่น้อย กลุ่มอุลามะต้องปรับตัวและก่อตั้ง “สมาคมอุลามะหัวอะเจห์” ขึ้น ในปี 1939 และสร้างกลุ่มคนหนุ่มของสมาคมฯ ขึ้นอีกต่างหาก กลุ่มสมาคมฯ จึงเป็นกลุ่มอุลามะหัวใหม่หรือกลุ่ม

อุลามะปฏิรูป แต่อุลามะหัวเก่าก็ยังมียู่มากและมีอิทธิพลเช่นเดิม นั่นก็คือเกิดการแตกตัวของอุลามะออกเป็นอุลามะหัวเก่ากับอุลามะปฏิรูป กลุ่มหลังนี้ยังไปร่วมมือกับอุเลบาลัง ซึ่งเท่ากับเป็นการเสริมให้เกิดความตึงเครียด เมื่อญี่ปุ่นเข้ายึดครองอะเจห์ ญี่ปุ่นได้อาศัยอุเลบาลังเป็นเครื่องมือก่อน ต่อเมื่อเห็นว่าใช้ไม่ได้ผลจึงหันไปหาอุลามะของกลุ่มสมาคมฯ การประกาศแพ้สงครามของญี่ปุ่น ทำให้เกิดความพิพากพิพวนขึ้นกับสมาคมฯ และอุเลบาลังว่าจะวางตนอย่างไรกับการเกิดสาธารณรัฐอินโดนีเซียที่ประกาศตัวเป็นเอกราช ฝ่ายอุลามะทั้งหัวเก่าและปฏิรูปมีปฏิกิริยาที่จับใจออกคำแถลงการณ์ของอุลามะทั่วทั้งประเทศว่าสงครามนี้เป็นสงครามศักดิ์สิทธิ์อีกด้วย อุเลบาลังถูกตีตราว่าเป็นสมุนของดัชต์และต่อต้านสาธารณรัฐ จึงต้องกำจัด การที่อุลามะกำจัดอุเลบาลังนำไปสู่การเกิด “ปฏิวัติทางสังคม” ขึ้นในอะเจห์แล้วทางสมาคมฯ ก็ยึดอำนาจปกครองอะเจห์เสียเอง ที่ยุ่งยากไปกว่านี้ยังมีกลุ่มมุสลิมที่เรียกว่าเซมาะ ซึ่งเป็นผู้รู้ทางศาสนา แต่กลับมิชอบทำงานด้านศาสนาโดยตรง เซมาะชอบงานบริหารอื่น

ที่ไม่เกี่ยวกับศาสนา งานด้านศาสนาคงเป็นภาระของอุลามา ในแง่การเกี่ยวข้องกับพรรค/กลุ่มการเมือง อุลามาหัวเก่าชอบจะสังกัด PERTI อุลามาฝ่ายปฏิรูปชอบสังกัดพรรคมัสยุมิ เซามะชอบสังกัดพรรค PSII ดังนี้ จึงชัดเจนว่าการเมืองช่วยแยกกลุ่มผู้นำมุสลิมในอะเจห์ที่ต่างก็ถือว่าเป็นมุสลิมออกเป็นสามกลุ่ม

สมาคมฯ ในฐานะที่เป็นองค์กรของอุลามาย่อมให้ความสำคัญกับศาสนาอิสลามเป็นหลักในการปกครองจึงนำไปสู่การก่อตั้งรัฐอิสลามแห่งอินโดนีเซียขึ้น ในเมื่อสมาคมฯ เชื่อแน่แล้วว่าการประกาศอุดมการณ์ปรัชญา และการทำให้สาธารณรัฐอินโดนีเซียมีสภาพเป็นรัฐปรัชญาคือการปฏิเสธการเกิดมีรัฐอิสลาม ในความคิดของสมาคมฯ และชุมชนมุสลิมทั่วทั้งอะเจห์ การก่อตั้งรัฐอิสลามจึงเป็นจุดหมายสูงสุดของอะเจห์ แต่อะเจห์ก็ยังมิได้ต้องการแยกตัวเองออกจากสาธารณรัฐอินโดนีเซีย กล่าวได้ว่าคนอะเจห์ ซึ่งเป็นมุสลิมต่างพึงพอใจในบทบาทของสมาคมฯ มัสยุมิได้กลายเป็นพรรคการเมืองมุสลิมที่มีอิทธิพลสูงสุดในอะเจห์ จากจุดนี้เท่ากับว่าในกลุ่มมุสลิมสามกลุ่ม กลุ่มอุลามะปฏิรูปเป็นกลุ่มที่มีบทบาททางการเมืองสูงสุดมาตั้งแต่หลังก่อตั้งสมาคมอุลามะทั่วอะเจห์ขึ้นตลอดไปจนกระทั่งเข้าสู่ยุคระเบียบใหม่ แต่การที่ผู้นำจำนวนมากของพรรคมัสยุมิ เป็นผู้ประกาศก่อตั้ง “รัฐบาลปฏิวัติสาธารณรัฐอินโดนีเซีย” (Pemerintah Revolusioner Republik Indonesia - PRRI) ขึ้นที่ปาตังในสุมาตรา ใน 1959 อันเป็นการก่อการกบฏต่อรัฐบาลที่จาการ์ตาและต้องถูกปราบปรามด้วยกำลังทหาร ยังผลให้ประธานาธิบดีซูการ์โนประกาศยุบพรรคมัสยุมิในปี 1960 ทำให้เกียรติภูมิของสมาคมฯ ในอะเจห์ต้องกระทบกระเทือนด้วย ข้อนี้น่าจะเป็นผลดีกับกลุ่มอุลามะหัวเก่าที่สังกัดพรรค PSII ซึ่งเป็นพรรคที่ได้คะแนนเสียงข้างมากเป็นอันดับที่ห้าในคราวเลือกตั้งทั่วไปครั้งแรกในปี 1955 อันที่จริงทั้ง PSII และ Perti ต่างคงอยู่มาจนถูกบังคับให้ยุบรวมในปี 1973 แต่ในที่นี้ไม่สามารถระบุได้ว่า พรรคทั้งสองมีบทบาทขนาดไหนในอะเจห์หลังปี 1965 ไปแล้ว ที่น่าสังเกตก็คือว่า ความขัดแย้งระหว่างอุลามะกับอุเลบาลัง อันที่จริงแล้วคือความขัดแย้งระหว่างฝ่ายศาสนากับฝ่ายบ้านเมือง หรือระหว่างนักการศาสนากับข้าราชการผู้ใช้อำนาจรัฐ สมาคมอุลามะทั่วอะเจห์เป็นองค์กรผู้นำมุสลิมอะเจห์ที่ต่อรองกับอำนาจรัฐ แต่ความสำเร็จของสมาคมฯ ในการสถาปนารัฐอิสลามแห่งอินโดนีเซียขึ้นในอะเจห์ ถูกอำนาจรัฐลดทอนลงเป็นการตั้งอะเจห์เป็นเขตปกครองพิเศษมีอำนาจในการดูแลเรื่องศาสนา วัฒนธรรม และการศึกษา เท่ากับแสดงถึงความรู้ประสิทธิภาพทางการเมืองของสมาคมฯ หรืออุลามะปฏิรูปนั่นเอง

อนึ่ง สิ่งที่สมควรระบุอีกประการหนึ่งก็คือว่าในกระบวนการก่อตั้งรัฐอิสลามแห่งอินโดนีเซีย และการต่อต้านคัทซ์และรัฐบาลสาธารณรัฐนั้นกลุ่มคนหนุ่มในอะเจห์ได้มีส่วนร่วมด้วยอย่างแข็งขัน และเพราะเหตุนี้เองเมื่อมีการตกลงให้อะเจห์เป็นจังหวัดหนึ่งต่างหากในปี 1957 ได้ตั้งให้ อาลี ฮัจมี (Ali Hasjmy) ผู้นำของคนหนุ่มอะเจห์เป็นผู้นำราชการคนแรกของอะเจห์ นั่นก็หมายความว่า การเปลี่ยนแปลงในอะเจห์นั้น กลุ่มคนหนุ่มเป็นกลุ่มสำคัญกลุ่มหนึ่งที่จะมีได้ ฮัจมีนั้นได้ชื่อว่าเป็นเขา

มะคนสำคัญในอะเจห์อีกด้วย กลุ่มเขามะนั้นเมื่ออะเจห์ได้เป็นจังหวัดต่างหากและเป็นเขตปกครองพิเศษก็นับว่าพอเพียงแล้ว ไม่ได้คิดใจในเรื่องรัฐอิสลามอีกต่อไป ที่ควรกล่าวถึงอีกประการหนึ่งก็คือ ในช่วงทศวรรษ 1950 และต้นทศวรรษ 1960 แม้อูลามะปฏิรูปจะมีอิทธิพลทางการเมืองสูง แต่อิทธิพลภายในสังคมอะเจห์กลับอ่อนลงไปมาก ยังผลให้กลุ่มอูลามะหัวเก่ามีโอกาสแสดงบทบาทของตนขึ้นมาแทน นาสาร์รุคดินให้เหตุผลไว้สามประการถึงการเสื่อมอิทธิพลของอูลามะปฏิรูปว่าเป็นเพราะ (1) การก่อตั้งโรงเรียนแผนใหม่หรือมาดราซะห์เปิดโอกาสให้อูลามะหัวเก่าดูแลโรงเรียนสอนศาสนาหรือดาเยห์ได้เต็มที่เท่ากับได้พื้นอิทธิพลขึ้นมาอีกครั้งในหมู่ประชาชน (2) โรงเรียนแผนใหม่ที่ว่ากลับไม่สามารถแข่งขันกับระบบการศึกษาที่รัฐบาลสาธารณรัฐตั้งขึ้นมา และ (3) การที่อูลามะปฏิรูปยังเกี่ยวข้องอยู่กับการเมือง การปกครอง ฐานะของความเป็น “ครู” จึงด้อยลงในหมู่ประชาชน¹⁵ ทั้งหมดนี้เท่ากับเปิดโอกาสให้อูลามะหัวเก่าได้โอกาสแสดงบทบาทเด่นชัดขึ้น นอกจากนี้แล้ว การที่อะเจห์มีฐานะเป็นเขตปกครองพิเศษ ยังมีผลให้อิทธิพลจากสาธารณรัฐเข้าไปเกี่ยวข้องกับอะเจห์ไม่มาก การช่วงชิงอำนาจทางการเมืองกันที่จาการ์ตา และแม้การที่ซูการ์โนมีบทบาททางการเมืองอย่างสูงในช่วงต้นทศวรรษ 1960 หากได้มีผลกระทบอะไรต่ออะเจห์ไม่¹⁶ กล่าวได้ว่าอะเจห์ดูแลตัวเองตามลำพัง

¹⁵Nazaruddin, **The Republican Revolt**, หน้า 328.

¹⁶Nazaruddin Sjamsuddin, “Issues and Politics of Regionalism in Indonesia : Evaluating the Acehese Experience” ใน **Armed Separatism in Southeast Asian**, ed. By Lim Joo - Jock and Vani S. (Singapore: Institute of Southeast Asian Studies, 1984), หน้า 125.

บทที่ 4

อะเจห์ในยุคระเบียบใหม่ (Orde Baru)

ลักษณะเด่นของ “ระเบียบใหม่” การกล่าวถึงลักษณะเด่นของ “ระเบียบใหม่” ก็เพื่อแสดงให้เห็นสภาพทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองของอินโดนีเซียในช่วงที่นายพลซูฮาร์โตเข้าควบคุมประเทศและใช้อำนาจทางการเมืองอย่างกว้างขวางมาตั้งแต่ตุลาคม 1965 ถึงปลายพฤษภาคม 1998 ซึ่งจะช่วยให้เข้าใจสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในอะเจห์ว่าเป็นผลกระทบโดยตรงจากระบบการเมืองที่เปลี่ยนแปลงไป อดีตประธานาธิบดีซูการ์โนได้ก่อตั้งระบบการเมืองที่เรียกกันว่า “ประชาธิปไตยแบบมีผู้นำ” (Demokrasi Terpimpin หรือ Guided Democracy) ในช่วงระยะปี 1960-65 ในยุคนี้การเมืองและเศรษฐกิจของอินโดนีเซียผันผวนอย่างมากเพราะประธานาธิบดีไม่ได้ให้ความสนใจจะแก้ไขปัญหาจริง ถึงแม้จะได้ใช้แผนพัฒนาประเทศอันเป็นการพัฒนาเศรษฐกิจ แต่งบประมาณไม่สามารถจัดสรรให้ได้ ทั้งนี้เพราะประธานาธิบดีเลิกลบหากับประเทศตะวันตกทั้งหมดและไปคบกับกลุ่มสังคมนิยมหรือคอมมิวนิสต์ ความช่วยเหลือต่างๆ จึงมาจากกลุ่มประเทศสังคมนิยมหรือคอมมิวนิสต์ ในทางการเมือง พรรคการเมืองมีบทบาทน้อยลง พรรคการเมืองถูกยุบลงเหลือเพียง 10 พรรค พรรคมัสยุมิ ซึ่งมีอิทธิพลสูงในอะเจห์ถูกยุบในปี 1960 พร้อมกับพรรค PSI เพราะผู้นำของพรรคประกาศก่อตั้งสาธารณรัฐปฏิวัติอินโดนีเซียขึ้นที่ปาตังในสุมาตรากลางในปี 1958 พรรคคอมมิวนิสต์อินโดนีเซีย (PKI) สนับสนุนประธานาธิบดีอย่างเต็มที่ ทั้งพรรคมีพื้นฐานจัดตั้งที่ดี นอกจากพรรคจะมีสมาชิกร่วมสองล้านคนแล้ว พรรคยังมีองค์กรชวาบา (BTI) มีสมาชิกอีก 5.7 ล้านคน องค์กรกรรมกร (SOBSI) สมาชิก 3.3 ล้านคน กองทัพซึ่งกำลังมีเกียรติภูมิและมีอำนาจเพราะเข้าควบคุมกิจการทางรัฐวิสาหกิจทั้งหมดที่รัฐบาลยึดมาจากเนเธอร์แลนด์ในปี 1959 ทั้งกองทัพยังเป็นผู้ปราบกบฏ ดารุล อิสลามในที่ต่างๆ ทั่วหมู่เกาะ กองทัพกับข้าราชการต่างร่วมมือกันต่อต้านพรรคคอมมิวนิสต์อินโดนีเซียและต่อต้านซูการ์โนเพราะเห็นว่าสนับสนุนพรรคคอมมิวนิสต์ฯ กองทัพเองได้ตัดสินใจจะช่วงชิงอำนาจจากซูการ์โน พรรคคอมมิวนิสต์ฯเองก็วางแผนยึดอำนาจหากแต่บางกลุ่มของพรรคชิงลงมือกระทำการก่อนใน 30 กันยายน 1965 ในเหตุการณ์ที่เรียกกันว่า ขบวนการ 30 กันยายน (Gestapu) ฝ่ายทหารโดยการนำของนายพลตรีซูฮาร์โต (Suharto) ยึดอำนาจคืนได้ทันควัน ใน 1 ตุลาคม 1965 เหตุการณ์ครั้งนี้นำไปสู่การนองเลือดครั้งใหญ่ในชวา บาหลีและที่บางแห่งในเกาะสุ

มาตราประมาณว่ามีผู้ล้มตายร่วมล้านคน กองทัพต้องการกำจัดพรรคคอมมิวนิสต์ฯ ให้สิ้นซากจึงสนับสนุนผู้ต่อต้านพรรคดังกล่าว ซึ่งส่วนใหญ่เป็นกลุ่มมุสลิมที่ถือว่าคอมมิวนิสต์เป็นผู้ไร้ศาสนา กับนโยบายที่ดินของทางพรรคส่งผลให้คนยากจนซึ่งมักเป็นสมาชิกพรรคคอมมิวนิสต์ฯ ยึดเอาที่ดินของคนมุสลิมโดยพลการ ดังนั้น การผสมผสานกันในเรื่องลัทธิคอมมิวนิสต์ อิสลาม ที่ดิน/เศรษฐกิจ จึงผลักดันให้เกิดการนองเลือดชนิดที่ไม่เคยมีมาก่อน โดยที่กองทัพรู้เห็นเป็นใจโดยตลอด พรรคคอมมิวนิสต์ฯ ถูกยุบในปี 1966 และกลายเป็นพรรคที่ผิดกฎหมายมาแต่นั้น

เมื่อพลตรีชูสารโตยี่คอำนาจได้แล้วสิ่งแรกที่กระทำคือการกำจัดชูการ์โนไปจากอำนาจทางการเมืองให้สิ้นเชิง ชูสารโตยี่มีมือสภที่ปรึกษาประชาชนชั่วคราว (MPR-S) ที่ชูการ์โนเป็นคนตั้งไว้ค่อยๆ ปลดชูการ์โน โดยในวันที่ 11 มีนาคม 1966 บังคับให้ลงนามมอบอำนาจทั้งหมดให้แก่ชูสารโต (วันนี้ถือว่าเป็นวันกำเนิดของยุค “ระเบียบใหม่”) ในมีนาคม 1967 ถอดชูการ์โนออกจากตำแหน่งต่างๆ และแต่งตั้งให้ชูสารโตรักษาการในตำแหน่งประธานาธิบดี ในมีนาคม 1968 สภาแต่งตั้งชูสารโตดำรงตำแหน่งรองประธานาธิบดี ชูการ์โนถูกกักตัวอยู่แต่ในบ้านและเสียชีวิตในเดือนมิถุนายน 1970 “ระเบียบใหม่” หรือระบอบการเมืองในสมัยของชูสารโต (เรียกระบอบการเมืองในสมัยของชูการ์โนว่า “ระเบียบเก่า”) ใช้วิธีการที่สำคัญในการผนึกอำนาจด้วยการ

(1) ปรับโครงสร้างหน่วยงานของรัฐใหม่ ให้สนองนโยบายของรัฐบาลได้มากขึ้น ซึ่งมีการตั้งหน่วยงานของรัฐขึ้นใหม่ด้วยโดยเฉพาะในด้านความมั่นคง ซึ่งประธานาธิบดีชูสารโตให้ความสำคัญเป็นพิเศษ ตัวประธานาธิบดีเป็นผู้บังคับบัญชาหน่วยงานด้วยความมั่นคง กองทัพบก กองบัญชาการทหารสูงสุด รัฐมนตรีกลาโหมเองเพียงผู้เดียว แล้วค่อยๆ เปลี่ยนมือให้คนที่ใกล้ชิดและไว้ใจเข้าสวมแทนโดยที่ชูสารโตมีอำนาจตัดสินใจเพียงผู้เดียว ในขณะเดียวกันได้ส่งเสริมสวัสดิการข้าราชการพร้อมกับบังคับให้ข้าราชการจงรักภักดีต่อรัฐ ในด้านการปกครองท้องถิ่นได้มีกฎหมายปี 1974 ตั้งอำนาจมาไว้ที่ตัวผู้ว่าราชการจังหวัด นายอำเภอ/นายกเทศมนตรี แทนที่จะให้สภาผู้แทนราษฎรของท้องถิ่น (DPRD) มีบทบาท ต่อมากฎหมายปกครองท้องถิ่นปี 1979 กำหนดให้ตำบลกลายเป็นหน่วยการปกครองส่วนภูมิภาค แทนที่จะเป็นส่วนท้องถิ่น รัฐบาลที่จาการ์ตจึงมีอำนาจกว้างขวางยิ่งขึ้น (2) การอิงหลักกฎหมายซึ่งหมายถึงการที่ประธานาธิบดีเน้นว่าการตัดสินใจและนโยบายต่างๆ มีกฎหมาย หรือกฤษฎีกาของประธานาธิบดีที่รัฐสภาให้ความเห็นชอบเป็นสิ่งรองรับ ไม่ใช่เป็นการกระทำตามอำเภอใจของประธานาธิบดีหรือรัฐบาลเอง กฤษฎีกาของประธานาธิบดีจะมีจำนวนมากกว่ากฎหมายเพราะทำได้รวดเร็วกว่า วิธีการนี้เป็น การสร้างความชอบธรรมในแง่กฎหมายให้แก่ระบอบการเมืองใหม่ (3) การพัฒนาประเทศ

หมายถึงการวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศระยะห้าปี เพื่อเร่งรัดการพัฒนาประเทศตามแนวทางของทุนนิยมที่อาศัยการลงทุนกระตุ้นการขยายตัวของเศรษฐกิจ และเน้นการพัฒนาอุตสาหกรรมให้เป็นเครื่องจุด ให้ภาคอื่นๆ ของระบบเศรษฐกิจพัฒนาตามโดยเริ่มพัฒนาแผนแรกในปี 1966 ในกระบวนการการพัฒนาประเทศทำให้ต้องกู้ยืมเงินจากต่างประเทศมาพัฒนาเศรษฐกิจ นายทุนต่างชาติเข้ามาหาประโยชน์ในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติในอินโดนีเซีย เกิดหน่วยงานการวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจ มีนักวิชาการหรือเทคโนโลยีที่รับผิดชอบในการวางแผนพัฒนา เนื่องจากการพัฒนาเศรษฐกิจจึงเน้นการขยายตัวทางเศรษฐกิจเป็นสำคัญกว่าความอยู่ดีกินดีของประชาชน รัฐลงทุนในโครงสร้างพื้นฐานทางเศรษฐกิจทุกประเภท ดังนั้นในระยะเพียงสิบปีรัฐบาลก็สามารถชี้ให้เห็นการเปลี่ยนแปลงในด้านวัตถุอย่างมากมาย ซึ่งเป็นความภูมิใจของรัฐบาลและอ้างว่าประชาชนมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น (4) การใช้กองทัพเป็นเครื่องค้ำจุนอำนาจรัฐระเบียบใหม่ถือว่าการพัฒนาประเทศจะดำเนินไปได้จะต้องมีความมั่นคงทางการเมือง ความเป็นระเบียบเรียบร้อย กองทัพเป็นเครื่องมือสร้างความมั่นคงทางการเมือง ความเป็นระเบียบเรียบร้อย แม้ในขั้นต้นจะยอมรับการวิพากษ์วิจารณ์ของนักศึกษา ปัญญาชน ศิลปินและผู้มีอาชีพอิสระ และสื่อมวลชน แต่ในที่สุดระเบียบใหม่ได้จำกัดบทบาทของฝ่ายค้านต่างๆ ภายในสังคมพรรคการเมืองถูกบังคับให้ยุบรวมกันเป็นสามพรรคใหญ่ในปี 1973 คือ (1) พรรคของรัฐบาลที่เรียกว่า กลุ่มกระทำการหรือกอลคาร์ (Golkar) (2) กลุ่มพรรคชาตินิยมเรียกชื่อว่า พรรคประชาธิปไตยอินโดนีเซีย (Partai Demokrasi Indonesia - PDI) อันประกอบด้วย PNI, Parkindo (โปรเตสแตนต์) คาทอลิก (Katolik) IPKI และ Murba ซึ่งมีพรรค PNI เป็นแกนอยู่ก่อน กับ (3) กลุ่มทางศาสนาเรียกว่าพรรคร่วมพัฒนา (Partai Persatuan Pembangunan - PPP) ซึ่งประกอบด้วยพรรค NU, Parmusi (ตั้งขึ้นมาแทนพรรคมัซฮุมิ) PSII กับพรรค Perti โดยมี NU เป็นแกนนำ กอลคาร์อยู่ใต้การดูแลของกระทรวงกลาโหมและมหาดไทย ข้าราชการทุกคนจึงถูกบังคับให้สังกัดกอลคาร์ ในขณะที่เดียวกันรัฐบาลยังใช้วิธีการตัดการเมืองออกจากประชาชนโดยอ้างหลักการ “มวลชนลอยตัว” (floating mass) ไม่ให้พรรคและประชาชนมีสหสัมพันธ์กัน พรรคมีสาขาของพรรคต่ำกว่าระดับอำเภอไม่ได้ ประชาชนมีหน้าที่เพียงไปใช้สิทธิออกเสียงเลือกตั้งห้าปีครั้งเป็นพอ สิ่งที่ทำให้พรรคต่างๆ ดำรงอยู่ได้คือลัทธิชาตินิยม ศาสนาทั้งอิสลามและคริสต์ ข้าราชการทุกคนต้องยึดในสิ่งที่เรียกว่า “เอกภักดี” (monoloyalty) คือสนับสนุนระเบียบใหม่อย่างเต็มที่ ในปี 1979 เอาหลักปรัชญาศีล มาเป็นปรัชญาของชาติเพียงอย่างเดียว (azas tunggal) บังคับให้ไม่ว่า

พรรคอิสลามและคริสต์ต้องยอมรับหลักปรัชญาศีลเป็นลักษณะของพรรคซึ่งสร้างความไม่พอใจให้เป็นอย่างมาก¹

หลังปี 1982 มาแล้ว ชูฮาร์โตสามารถใช้อำนาจรัฐได้อย่างเต็มที่ เพราะสามารถควบคุมพรรค นักศึกษา ปัญญาชน สื่อมวลชนได้ ทั้งพยายามระดมความสนับสนุนจากกลุ่มมุสลิมด้วยการดึงเอาอุลามาจำนวนหนึ่งเข้ามาให้มีบทบาท ตลอดจนช่วยสนับสนุนโรงเรียนมุสลิม สร้างมัสยิดสุเหร่า สนับสนุนการไปประกอบพิธีฮัจที่เมกกะ แต่ในขณะเดียวกันการพัฒนาประเทศ เอื้อประโยชน์ให้กับกลุ่มนายทหารและผู้ใกล้ชิดกับประธานาธิบดี บรรดาเครือญาติ บุตรธิดาของประธานาธิบดี นักธุรกิจเชื้อสายจีนที่มีความสัมพันธ์ส่วนตัวกับประธานาธิบดี ต่างได้ผลประโยชน์จากการผูกขาดการทำธุรกิจจนร่ำรวยมหาศาล มีบรรษัทธุรกิจขนาดใหญ่จำนวนมาก แต่ผู้ประกอบการที่เป็นคนอินโดนีเซียแท้ๆ และเป็นมุสลิมไม่ได้รับการส่งเสริม การทุจริตจึงแพร่หลาย รายได้ไม่กระจายออกไป แต่กระจุกตัวอยู่กับคนกลุ่มเล็กๆ การเมืองที่ไม่มีการพัฒนาเป็นระยะเวลานานร่วมสามทศวรรษและการที่ประธานาธิบดีไม่มีท่าทีว่าจะวางมือจากอำนาจการเมืองนำไปสู่ความไม่พอใจ ประชาชนที่เดือดร้อนจากผลพวงของการพัฒนาประเทศเพราะถูกยึดที่ดินและไม่ได้รับการชดเชย หรือชดเชยไม่เป็นธรรมเริ่มประท้วงรัฐบาลโดยมีนักศึกษานำปัญญาชนและข้าราชการบ้านาญรวมตัวกันประท้วง สื่อมวลชนที่พัฒนาไปรวดเร็วถูกใช้เป็นเครื่องมือในการเผยแพร่สิ่งที่เรียกว่า “วัฒนธรรมของชาติ” ที่รัฐกำหนดขึ้นอันจะต้องเป็นที่ยอมรับทั่วทั้งประเทศเพื่อไม่ให้เกิดลักษณะที่เป็นอัตลักษณ์ของท้องถิ่นหรือเผ่าชน นโยบายการโยกย้ายประชากร (transmigration) จากเกาะชวาและบาหลีไปสู่มาตรา กาลิมันตัน ชูลาเวซี และเกาะอื่นๆ ก่อให้เกิดปัญหาของผู้ที่โยกย้ายไปใหม่ ไม่สามารถอยู่ในที่ทำกินที่รัฐจัดสรรให้ เกิดการแย่งชิงอาชีพของคนท้องถิ่นทำให้มีความบาดหมางและความเป็นอริขึ้น² ทหารได้เข้าดำรงตำแหน่งข้าราชการประจำฝ่ายพลเรือนตั้งแต่ระดับปลัดกระทรวงเรื่อยลงไปจนกระทั่งระดับตำบล กองทัพยังตั้งองค์กรทางทหารคู่ขนานไปกับหน่วยงานปกครองของกระทรวงมหาดไทย ทำให้กองทัพสามารถใช้อำนาจคุมองค์กรปกครองทั้งส่วนกลาง ภูมิภาคและท้องถิ่นเอง นอกจากนี้แล้วยังได้ก่อตั้งองค์กรซึ่งที่เรียกกันว่า “ที่ประชุมของผู้นำท้องถิ่น” (Musyawarah Pimpinan Daerah -

¹ Jamie Mackie and Andrew MacIntire “Politics,” in **Indonesia's New Order: The Dynamics of Socio-Economic Transformation**, Hal Hill, ed. (Honolulu: University of Hawaii Press, 1994), หน้า 10-19.

² วิทยา สุจริตนารักษ์, “การเมืองอินโดนีเซียในยุคปฏิรูป” **รวมบทความทางวิชาการรัฐศาสตร์ 19 ปีรัฐศาสตร์ มสธ. 2544**, หน้า 178-197.

Muspida) ในระดับจังหวัดและอำเภอ ประกอบด้วยผู้นำฝ่ายทหาร ตำรวจ ฝ่ายปกครองคือผู้ว่าราชการจังหวัด นายอำเภอ/นายกเทศมนตรี ผู้พิพากษา องค์การนี้ในความเป็นจริงคือการให้ผู้นำฝ่ายทหารครอบงำฝ่ายปกครองโดยสะดวกนั่นเอง กองทัพยังใช้มาตรการเด็ดขาดมาทั้งผู้ที่ต้องสงสัยว่าเป็นอาชญากร สร้างความหวาดหวั่นให้กับประชาชน

สภาพการณ์ที่อะเจห์ อะเจห์ก็เช่นเดียวกับคนอื่นโดนิเซียทั่วไปที่ให้การต้อนรับ “ระเบียบใหม่” ด้วยไม่พอใจกับสภาพการณ์ในช่วง “ประชาธิปไตยแบบมีผู้นำ” ของซูการ์โนและเช่นเดียวกันผู้นำของอะเจห์พึงพอใจที่ “ระเบียบใหม่” โคนล้มพรรคคอมมิวนิสต์อินโดนีเซียลงได้ และพยายามจำกัดอิทธิพลของพรรคนี้ ซึ่งในอะเจห์นั้น มีผู้ล้มตายเป็นพันๆ คน เมื่อเด็กหนุ่มอิสลามและทหารฆ่าฟันผู้ที่เป็นคอมมิวนิสต์หลังจากที่ที่ประชุมของอุลามะมีมติ (fatwa) ว่าให้ฆ่าผู้ที่เป็นคอมมิวนิสต์ได้ แต่แล้วอะเจห์ก็ต้องผิดหวังกับ “ระเบียบใหม่” เช่นเดียวกับคนอื่นโดนิเซียอื่นๆ ในที่อื่นๆ ที่หวังดีต่อบ้านเมือง ทั้งนี้ก็เพราะว่านโยบายของ “ระเบียบใหม่” ที่เร่งรัดพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศ การเน้นความมั่นคงเป็นสำคัญ การล้มล้างแนวความคิดอื่นๆ ที่ตรงข้ามกับรัฐบาล การรวมอำนาจไว้ที่ศูนย์กลาง และการใช้กำลังเป็นเครื่องมือล้วนแล้วแต่ไม่เอื้อต่อท้องถิ่น เช่น อะเจห์ ผู้นำที่ส่วนกลางต้องการกำจัดอิทธิพลของกลุ่มอุลามะในอะเจห์เพราะเห็นว่าเป็นกลุ่มที่จะต่อต้านรัฐบาลที่มีศักยภาพสูง วิธีการที่ส่วนกลางใช้คือการสนับสนุน “กลุ่มผู้รู้” หรือเทคโนแครตที่เกิดขึ้นในสังคมอะเจห์ด้วยเช่นกัน เพราะการพัฒนาประเทศ “กลุ่มผู้รู้” / เทคโนแครตได้แก่บุคคลที่ผ่านการศึกษาระดับอุดมศึกษาที่เกิดขึ้นในอะเจห์โดยเฉพาะจากมหาวิทยาลัยซิดะห์กูอาลา (Universitas Syiah Kuala หรือที่เรียกสั้นๆ ว่า อุซซิดะห์ - Unsyiah) ซึ่งอยู่ที่เมืองหลวงของอะเจห์คือ บันดา อะเจห์ (Banda Aceh) คนกลุ่มนี้ที่เข้ารับราชการอยู่ในหน่วยงานของรัฐได้รับการขนานนามมาตั้งแต่ปี 1990 ว่าเป็น “อุซซิดะห์ มาเฟีย” (Unsyiah Mafia) ผู้ว่าราชการของอะเจห์ในช่วงนั้นคือศาสตราจารย์ ดร.อิบราฮิม สะฮัน (Ibrahim Hasan) ที่ดำรงตำแหน่งผู้ว่าราชการจังหวัดระหว่างปี 1986-1993 และก่อนหน้านั้นดำรงตำแหน่งอธิการบดีของมหาวิทยาลัยแห่งนี้เป็นชาวอะเจห์โดยแท้ เกิดที่อำเภอปีตี ในปี 1935 จบปริญญาตรีทางรัฐศาสตร์จากมหาวิทยาลัยอินโดนีเซียในปี 1961 จบปริญญาโททางการบริหารธุรกิจจากมหาวิทยาลัยชิราคิวส์

³Tim Kell, **The Roots of Acehese Rebellion, 1989-1992**, Cornell Modern Indonesia Project (Ithaca : Cornell University, 1995), หน้า 28 และ Eric Eugene Morris, **Islam and Politics in Aceh : A Study of Center - Periphery Relations in Indonesia**. (Ph.D. dissertation, Cornell University, 1983), หน้า 246.

ในสหรัฐอเมริกาและจบปริญญาเอกทางเศรษฐศาสตร์จากมหาวิทยาลัยอินโดนีเซียในปี 1976 เป็นกรรมการในสภาผู้นำกลาง (Central Leadership Council) ของกอลคาร์และได้รับแต่งตั้งเป็นรัฐมนตรีในปี 1993 มาจากครอบครัวที่เคร่งศาสนาอิสลาม⁴ อุซซ๊ะห์ได้รับการผลิตนักวิชาการเพื่อวางแผนพัฒนาท้องถิ่นของอะเจห์และต่อมาได้รับมอบภาระให้เป็นผู้ฝึกอบรมข้าราชการในการวางแผนพัฒนาประเทศจากจังหวัดเจ็ดในทั้งหมดแปดจังหวัดในเกาะสุมาตราทั้งหมด ยกเว้นจังหวัดลำปุง (Lampung) อุซซ๊ะห์ได้รับความช่วยเหลือทางการเงินในการพัฒนามหาวิทยาลัยจาก USAID หรือองค์กรเพื่อพัฒนาระหว่างประเทศของสหรัฐอเมริกา ผู้ว่าราชการผู้นี้จึงถือได้ว่าเป็นตัวอย่างที่ดีที่รัฐบาลใช้คนมุสลิมที่เป็นผู้รู้/เทคโนโลยีแครดทอนกำลังของอะเจห์ซึ่งเป็นเขตปกครองพิเศษและเป็นเขตอิทธิพลที่แน่นแฟ้นของมุสลิม ตัวอย่างที่ดีของการสูญเสียลักษณะของความเป็นเขตปกครองพิเศษ ซึ่งมีอำนาจในเรื่องอิสลาม วัฒนธรรมและการศึกษา จะเห็นได้จากเมื่อรัฐบาลห้ามดำเนินนโยบายของผู้ว่าราชการจังหวัดที่ให้โรงเรียนประถมศึกษาทุกแห่งอ่านพระคัมภีร์โกหร่าน กับไม่ให้บังคับนักเรียนหญิงใช้ผ้าคลุมหน้าตามแบบมุสลิม กฎหมายการปกครองท้องถิ่นฉบับที่ 5/1974 ที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น ทำให้สภาผู้แทนราษฎรระดับท้องถิ่น (DPR-D) ทั้งจังหวัด อำเภอ/เทศบาล ทำหน้าที่ เพียงที่ปรึกษาของผู้ว่าราชการ นายอำเภอ/นายกเทศมนตรี ซึ่งจะแต่งตั้งโดยกระทรวงมหาดไทย สภาผู้แทนราษฎรท้องถิ่นมีบทบาทเพียงเสนอชื่อให้รัฐมนตรีมหาดไทยพิจารณาเลือก ว่าใครสมควรได้รับตำแหน่ง นายอำเภอ/นายกเทศมนตรี ในกรณีของผู้ว่าราชการจังหวัดนั้น นอกเหนือจากการพิจารณาของรัฐมนตรีมหาดไทยแล้วยังต้องให้ประธานาธิบดีอนุมัติอีกต่างหาก ตั้งแต่ปี 1968 มาแล้ว ที่ส่วนกลางสามารถแต่งตั้งผู้ที่ตนสนับสนุนให้เป็นผู้ว่าราชการจังหวัดของอะเจห์ ซึ่งได้แก่

1. A. Muzakkin Walad 1968-1978
2. Prof. Majid Ibrahim 1978-1981
3. Teuku Hadi Thayeb 1981-1986
4. Prof. Dr. Ibrahim Hasan 1986-1993
5. Prof. Dr. Sjamsuddin Mahmud 1993-2000
6. IR Abdullah Puteh 2000 -

⁴ Tim Kell, เพิ่งอ้าง, หน้า 29 เชิงบรรทัด 104 และเชิงบรรทัด 107.

⁵ Tim Kell, เพิ่งอ้าง, หน้า 32-39.

การแต่งตั้งนักวิชาการถึงสามคนให้เป็นผู้ว่าราชการจังหวัดโดยทั้งสามนี้ล้วนเป็นคนอะเจห์ ดูเหมือนว่าให้ความสำคัญกับอะเจห์ แต่รู้กันอยู่ว่ารัฐบาลไม่ได้เปิดโอกาสให้ผู้ว่าราชการจังหวัดทำอะไรที่นอกเหนือไปจากที่รัฐบาลกำหนดได้เลย โครงการพัฒนาท้องถิ่นล้วนต้องใช้เงินงบประมาณจากส่วนกลางและโครงการต่างๆ ล้วนเป็นคำสั่งมาจากส่วนกลางถึงขนาดว่าบางที่ท้องถิ่นไม่ทราบมาก่อนเลยว่าจะมีโครงการเช่นนี้เกิดขึ้นในท้องถิ่นของตน ข้าราชการในท้องถิ่นเองเคยชินกับการรับคำสั่งกับยังได้ประโยชน์หลายรูปแบบจากการดำเนินโครงการพัฒนาประเทศ โดยเฉพาะผู้ที่อยู่ในตำแหน่งบังคับบัญชาเพราะนอกจากเบี้ยประชุม การมีโอกาสไปศึกษาดูงาน ฝึกอบรม “คำบริหารโครงการ” ส่วนแบ่งจากผู้รับเหมาก่อสร้าง และรางวัลที่ผู้รับเหมาก่อสร้างมอบให้ สถาผู้แทนราษฎรท้องถิ่นเองก็อยู่ภายใต้อิทธิพลของกลุ่มกอลคาร์ ซึ่งก็คือพรรคการเมืองรัฐบาล เมื่อเป็นเช่นนี้ท้องถิ่นจึงมีหน้าที่เพียงคอยสนองนโยบายของรัฐบาลอันนับเป็นลักษณะสำคัญของระบอบการปกครองของ “ระบียบใหม่”

ผลกระทบของการพัฒนาประเทศในกรณีของอะเจห์โดยเฉพาะนั้น การศึกษาในเรื่องนี้ ได้ระบุไว้ชัดเจนว่าตั้งแต่ระยะทศวรรษ 1970 มาแล้ว ที่เกิดการเปลี่ยนแปลงในสภาพเศรษฐกิจและสังคมอะเจห์ การที่มีแหล่งอุตสาหกรรมน้ำมัน ปิโตรเคมี ปุ๋ยเคมี ตลอดจนการมีโครงการพัฒนาต่างๆ ทำให้เกิดมีกลุ่มนักธุรกิจอะเจห์ ซึ่งเติบโตขึ้นโดยเฉพาะผู้รับเหมาก่อสร้างและผู้จัดหาวัสดุอุปกรณ์และผลิตภัณฑ์ต่างๆ เช่น ในเขตอำเภออะเจห์เหนือ ขณะเดียวกันยังกล่าวได้ว่ากลุ่มคนชั้นกลางของอะเจห์ก็ขยายขึ้นด้วยเพราะบัณฑิตใหม่ๆ ได้รับบรรจุเข้าทำงานในหน่วยงานของรัฐที่ขยายตัวขึ้นด้วยเช่นกัน พร้อมกับมีกลุ่มผู้นำที่มาจากที่อื่นโดยเฉพาะจากเกาะชวามีจำนวนมากขึ้นในอะเจห์เช่นกัน แต่การทำธุรกิจจำเป็นต้องมีเส้นสายโยงใยกับเจ้าหน้าที่ของรัฐ และกับกลุ่มกอลคาร์ที่มีอิทธิพลทางการเมืองอย่างสูง ผู้ประกอบธุรกิจจึงต้องร่วมมือกับเจ้าหน้าที่ของรัฐ กับกลุ่มกอลคาร์ เป็นสมาชิกของสมาคมอาชีพที่ทางการตั้งขึ้น เช่น หอการค้าและอุตสาหกรรม สมาคมผู้รับเหมาก่อสร้างแห่งชาติ เป็นอาทิ แต่นักธุรกิจเหล่านี้ก็ได้ผลประโยชน์ทางการเมืองเกือบด้วยเช่นกัน เช่น ได้รับเลือกเป็นผู้แทนในสภาผู้แทนราษฎรของอำเภออะเจห์เหนือในนามของกลุ่มกอลคาร์ ในความเป็นจริงแล้วตั้งแต่ระยะทศวรรษ 1970 เป็นต้นมา อะเจห์ได้ถูกดึงเข้าเป็นส่วนหนึ่งของระบบที่ “ระบียบใหม่” ได้สร้างขึ้น ปัญหาสำคัญที่ตามมาก็คือว่าการยึดเหนี่ยวภายในสังคมอะเจห์ไม่อาจเกิดขึ้นได้ในเมื่อคนกลุ่มหนึ่งผูกพันกับการพัฒนาอุตสาหกรรมและการประกอบการในธุรกิจอย่างใหม่ และสัมพันธ์แนบแน่นกับรัฐ แต่คนอีกกลุ่มหนึ่งคือคนอะเจห์ทั่วไป กลายเป็นคนนอกที่ไม่ได้รับผลพวงของการพัฒนาเท่าที่ควรจะเป็นองค์กรต่างๆ ที่รัฐสร้างขึ้นก็ได้ดึงเอาคนเหล่านี้เข้าไปมีส่วนเกี่ยวข้อง จึงเกิดช่องว่างขึ้นใน

สังคมอะเจห์ ยิ่งไปกว่านั้นรัฐยังได้ดึงเอาอุลามะเข้าไปเกี่ยวข้องกับสัมพันธกับกิจกรรมของรัฐ ซึ่งทำ
 ในนามของประเทศคืออินโดนีเซีย แต่ในแง่ของอะเจห์ก็คือการพาราอุลามะออกไปจากสังคมอะ
 เจห์ อุลามะนั้นแม้จะเป็นผู้นำในท้องถิ่นอยู่ แต่ก็ไม่ได้ภายในกรอบที่รัฐกำหนดไว้เท่านั้น อุลา
 มะไม่น้อยที่ตระหนักในสภาพความเป็นจริง จึงคล้อยตามรัฐ เพราะอย่างไรเสียก็มีอะไรเข้าพอกเข้า
 ห่อของตนอยู่บ้าง อุลามะปฏิรูปก็พยายามมีบทบาทในสถาบันที่สำคัญที่พวกตนมีอิทธิพลอยู่คือ
 สถาบันศาสนาอิสลามแห่งรัฐ (Institut Agama Islam Negeri - IAIN หรือบางที่เรียกว่า Jamiah Ar-
 Raniry State Islamic Institute) มาดราซะห์ และในสภาอุลามะแห่งอินโดนีเซีย (Majelis Ulama
 Indonesia - MUI) ข้างฝ่ายอุลามะหัวเก่าก็พยายามคงอิทธิพลไว้ในโรงเรียนศาสนา (dayah หรือ
 persantren) ซึ่งรัฐไม่ได้เข้าไปยุ่งเกี่ยวกับเพราะเห็นว่าคุมได้ไม่ยาก เมื่อตกมาถึงระบอบศรัทธา
 1980 “ระเบียบใหม่” ได้คัดเลือกเอาคนชั้นนำและคนชั้นกลางรุ่นใหม่เข้าไปในระบบเป็นจำนวน
 มาก คนเหล่านี้คือลูกหลานของบรรดาอุลามะที่เป็นบัณฑิตจากสถาบันการศึกษาชั้นสูงในอะเจห์
 หรือที่อื่นแล้วเข้ารับตำแหน่งในหน่วยงานของรัฐ ในลักษณะเช่นนี้ นักวิชาการอะเจห์ผู้หนึ่งคือ
 บาห์เรน ที. ซูกิเฮน (Bahreien T. Sugihen) เป็นศาสตราจารย์ทางสังคมวิทยาที่มหาวิทยาลัยซิดะฮ์
 กุอาลาให้ความเห็นว่าในปัจจุบันนี้ อุลามะกับกลุ่มข้าราชการ/เทคโนโลยีนั้นหาใช่กลุ่มที่ถ่วงถ่วง
 ดังแต่ก่อนอีกแล้ว นักวิชาการอีกคนหนึ่งคือไฮออร์ธ (Hiorth) เรียกลูกหลานอุลามะที่เป็นบัณฑิต
 จากการศึกษาสถาบันอุดมศึกษาของรัฐนี้ว่า “อุลามะใหม่” (new ulama) โดยเฉพาะใช้กับกลุ่มที่
 จบการศึกษาจากสถาบันศาสนาอิสลามแห่งรัฐที่อะเจห์ บัณฑิตเหล่านี้มักทำงานสอนหนังสือตาม
 โรงเรียนมัธยมของรัฐ หรือตามวิทยาลัย หรือเป็นเจ้าหน้าที่วางแผนครอบครัวมีบ้างที่เป็น
 เจ้าหน้าที่ประชาสัมพันธ์ในโรงงานอุตสาหกรรมที่โลก์เซอมาเว⁶ ในชนบทของอะเจห์จึงขาด
 แคลนอุลามะและผู้นำทางศาสนา เพราะไม่มีการเสริมแทนอุลามะรุ่นก่อนที่เสียชีวิตไปอุลามะ
 ใหม่ ๆ ที่มีจึงไม่ได้รับการยอมรับนับถือดังแต่ก่อน คุณภาพของโรงเรียนศาสนา (ดาชะห์) ต่ำ
 ผู้บริหารตำบลมีบารมีและอำนาจสูง บคบังบารมีของอุลามะ การแก้ไขสถานภาพของอุลามะกลับ
 เป็นเรื่องของฝ่ายรัฐ เช่น การเสนอให้ฝึกอบรมอุลามะเป็นพิเศษ จัดโครงการหาบัณฑิตทาง
 ศาสนาให้กับอุลามะเป็นอาทิ การที่รัฐเข้าจัดการเรื่องอุลามะนี้นับว่าตรงข้ามกับแนวปฏิบัติเดิมที่
 ชุมชนช่วยกันอุ้มชูอุลามะ รัฐยังได้อาศัยสภาอุลามะควบคุมอุลามะอีกชั้นหนึ่ง ในกรณีของอะเจห์
 นั้นมีสิ่งทีเรียกว่า “สภาอุลามะแห่งระเบียบใหม่” ตั้งขึ้นในปี 1966 ผู้นำทางศาสนาในสภาแห่งนี้

⁶ Tim Kill, เพิ่งอ้าง, หน้า 45-9 และดู Finngeir Hiorth, “A Sketch of Aceh's History,” **Kabar Seberang : Sulating Maphilindo** No. 22 (1991), หน้า 1-22.

สนับสนุนการกวาดล้างพรรคคอมมิวนิสต์อินโดนีเซียด้วยดี แต่เมื่อ “ระเบียบใหม่” ได้ก่อตั้งสภาอุลามาห์แห่งอินโดนีเซีย (MUI) ขึ้นแล้วในปี 1975 รัฐได้ใช้องค์กรนี้เป็นเครื่องมือในการควบคุมผู้นำศาสนาอิสลาม เพราะให้มืองค์กรหลักที่จัดการตาและมืองค์กรรองประจำทุกจังหวัดให้กระทรวงศาสนาดูแลจริงๆ แล้วองค์กรนี้มีจุดประสงค์สำคัญอยู่ที่การระดมผู้นำมุสลิมให้สนับสนุนนโยบายพัฒนาประเทศของ “ระเบียบใหม่” โดยที่ไม่ได้มีส่วนในการกำหนดนโยบายดังกล่าวเพียงแต่มีมติ (fatwa) สนับสนุนมติเหล่านั้น ในอะเจห์นั้นผู้ที่ประธานขององค์กรนี้คือ อาลี ฮามี นั่นเอง เข้ารับตำแหน่งในปี 1982 ซึ่งได้พูดถึงบทบาทขององค์กรนี้ที่มีเพียงแค่เป็นเสมือนฝ่ายประชาสัมพันธ์ให้กับโครงการพัฒนาชนบทให้ประชาชนได้รับทราบ⁷

ภายใต้สภาพการณ์ที่รัฐบาลใช้อำนาจการเมืองและการปกครองอย่างกว้างขวางอันทำให้ท้องถิ่นต่างๆ ไม่มีอำนาจในการตัดสินใจอะไรได้เองนี้ ยังมีปัญหาใหญ่ที่ทับถมลงมาที่อะเจห์อันช่วยกระพือให้เกิดความรู้สึกไม่พอใจรัฐบาลมากขึ้นไปอีก สิ่งนั้นคือผลตอบแทนที่อะเจห์ได้รับจากการเป็นแหล่งผลิตน้ำมันและแก๊สธรรมชาติส่งออกต่างประเทศอันนำเงินตราต่างประเทศเข้าคลังมหาศาล แต่อะเจห์กลับไม่ได้รับอะไรตอบแทนอย่างเป็นขั้นเป็นอัน งบประมาณพัฒนาอะเจห์ที่รัฐบาลจัดสรรให้น้อยนิดเหลือเกินหากเทียบกับรายได้ที่รัฐบาลกลางได้ไปจากอะเจห์ มีการเทียบเคียงกันว่าอะเจห์กับจังหวัดเบงกูลู (Bengkulu) ซึ่งมีทั้งขนาดและประชากรเล็กกว่าอะเจห์แต่ได้รับงบประมาณจัดสรรให้จากรัฐบาลกลางเท่ากับอะเจห์ทั้งที่การส่งออกร้อยละ 11 ของประเทศไปจากอะเจห์เทียบกับการส่งออกจากเบงกูลูเพียงร้อยละ 0.01 ในปี 1983 ความคาดหมายแต่เดิมว่าการมีเขตพัฒนาอุตสาหกรรมที่โลค์โซมาเวจะทำให้เป็นตัวจุดให้อะเจห์ได้พัฒนาตามไปด้วย รายได้ต่อหัวของคนอะเจห์จะสูงขึ้น คนจะมีงานทำ แต่กลับเป็นว่าอะเจห์เป็นจังหวัดที่ยากจนที่สุดใน 10 จังหวัดที่ยากจนของอินโดนีเซียตามสถิติของทางการในปี 1993 จังหวัดเดียวซึ่งอยู่ทางเหนือของสุมาตราเป็นจังหวัดที่ทำเงินตราต่างประเทศให้กับประเทศมากที่สุด เป็นจังหวัดที่ยากจนเป็นอันดับสองใน 10 จังหวัดดังกล่าวแล้ว⁸ ในภาวะเช่นนี้จึงเป็นที่เข้าใจได้ว่าทำไมคนอะเจห์จึงไม่พอใจพวกข้าราชการหรือนักวิชาการ/เทคโนโลยีท้องถิ่นที่เป็นคนอะเจห์ เพราะว่าแท้จริงแล้วคนเหล่านี้ไม่สามารถช่วยบ้านเกิดของตนเองได้เลย ยังมีปัญหาทับถมลงมากอีกประการหนึ่งคือในการเลือกตั้งทั่วไปครั้งที่ 5 ในปี 1987 (รายละเอียดจะกล่าวต่อไป) กลุ่มกอดคาร์หวังจะเอาชนะพรรคร่วมพัฒนา (PPP) ซึ่งเป็นพรรคมุสลิม ได้ระดมหาเสียงเป็นการใหญ่และให้สัญญาเป็นหลายอย่างว่าจะทำให้อะเจห์ดีขึ้น การณ์กลับเป็นว่าทุกอย่างเหมือนเดิม ไม่มีอะไร

⁷ Kell, เพิ่งอ้าง, หน้า 50-2.

⁸ Kell, เพิ่งอ้าง, หน้า 53-4.

เปลี่ยนแปลง การเลือกตั้งทั่วไปครั้งที่ 6 ในปี 1992 กอลคาร์ชนะอย่างท่วมท้น เพราะมีการแจกเงินให้แก่ จามัท (camat) คนละ 500,000 รูเปียห์ ให้แก่กำนันคนละ 100,000 รูเปียห์ (ในอะเจห์มีตำบลทั้งหมด 5,643 ตำบล) กับในระบายนั้นทหารได้เข้าควบคุมอะเจห์เพื่อปราบ

ขบวนการอะเจห์เอกราชประชาชนไม่กล้าลงคะแนนเสียงให้พรรคอื่น นอกจากกอลคาร์เพราะจะถูกกล่าวหาอย่างง่าย ๆ ว่าเป็นสมาชิกขบวนการอะเจห์เอกราช ข้อสำคัญอีกประการหนึ่งก็คือว่า ข้าราชการในอะเจห์ขาดการติดต่อกับชนบทหรือเข้าไม่ถึงชนบท ผู้ว่าราชการจังหวัดอะเจห์คือ อิบราฮิม สะซัน ได้เคยพูดถึงเรื่องนี้ไว้ตั้งแต่ปี 1987 แล้วว่าในชนบทเหมือนมีสูญญากาศ เพราะเจ้าหน้าที่ของรัฐไม่ได้เข้าไปดูแล ประเด็นสุดท้ายที่เป็นปัญหาคือการก่อเกิดขบวนการอะเจห์เอกราชที่กระตุ้นให้คนอะเจห์แยกตัวออกจากการปกครองของรัฐบาล อันจะได้อีกกล่าวต่อไป

ว่าถึงการเลือกตั้ง เป็นสิ่งพิสูจน์อิทธิพลของพรรคการเมืองที่มีต่อคนอะเจห์ในประเด็นว่า คนอะเจห์ชอบจะเลือกพรรคการเมืองใด เป็นพรรคมุสลิมหรือมิใช่ หรือพรรคมุสลิมกลุ่มใด หรือเหตุใดจึงเลือกพรรคอื่นที่มีใช่มุสลิม นับเป็นประเด็นสำคัญของอะเจห์ด้วยเหตุที่ว่าอะเจห์เป็นจังหวัดที่ศาสนาอิสลามมีอิทธิพลเป็นอย่างยิ่งดังกล่าวนมาแล้วแต่ต้น การเลือกตั้งทั่วไปครั้งแรกของอินโดนีเซียในปี 1955 นั้นเฉพาะในอะเจห์เกิดขึ้นในช่วงที่อะเจห์ประกาศตั้งรัฐอิสลามอินโดนีเซียและมีการปราบปรามจากรัฐบาลสาธารณรัฐอินโดนีเซีย การเลือกตั้งในครั้งนั้นจึงทำได้แต่ในบางอำเภอ เขตเมืองหลวงบันดาอะเจห์ อำเภอปีดี และอำเภออะเจห์ตะวันออกโดยรวมแล้วพรรคมัสมุขินะการเลือกตั้งในทุกเขตยกเว้นเขตอำเภออะเจห์ใต้ที่มีพรรคชื่อ เปอร์ดิ ซึ่งเป็นพรรคมุสลิมหัวเก่าชนะการเลือกตั้ง พรรคมัสมุขินะด้วยคะแนนเสียงราวสามในสี่⁹ ข้อมูลเกี่ยวกับการเลือกตั้งที่อะเจห์ครั้งต่อๆ มาคือ ในปี 1971 1977 1982 และ 1987 มีอยู่ในข้อเขียนของ King และ Rasjid¹⁰ การเลือกตั้งทั้งสี่ครั้งนี้เกิดขึ้นในสมัย “ระบิบบิใหม่” ที่ได้มีการบังคับให้พรรคการเมืองที่มีอยู่เก่าพรรค รวมกันเข้าเป็นสองพรรคใหญ่คือพรรคร่วมพัฒนา (PPP) ซึ่งเป็นกลุ่มพรรคมุสลิมกับพรรคประชาธิปไตยอินโดนีเซีย (PDI) ซึ่งเป็นกลุ่มชาตินิยมกับคริสเตียน “ระบิบบิใหม่” ได้ตั้งกลุ่มกระทำการหรือกอลคาร์ขึ้นมาในฐานะพรรคการเมืองของรัฐบาลดังได้กล่าวมาแล้วข้างต้น จากข้อมูลของกิงและรัสจิดเห็นได้ว่า กอลคาร์ชนะ PPP ในการเลือกตั้งทั่วไปครั้งที่สองในปี 1971 ในอะเจห์เพียงเล็กน้อยคือกอลคาร์ได้คะแนนเสียงร้อยละ 49.7 PPP ได้

⁹Morris, **Islam and Politics and Aceh**, หน้า 205-6.

¹⁰ Dwight Y. King and M. Ryaas Rasjid, “The Golkar Landslide in the 1987 Indonesian Elections: The Case of Aceh,” **Asian Survey** Vol. 28, No. 9 (September 1988), หน้า 916-925.

48.9 แต่การเลือกตั้งทั่วไปในครั้งที่สามและสี่ในปี 1977 และ 1982 กอลคาร์แพ้ PPP ด้วยคะแนนเสียงค่อนข้างมาก โดยเฉพาะในปี 1982 แสดงให้เห็นชัดเจนถึงอิทธิพลของศาสนาอิสลามในอะเจห์ แต่การที่กอลคาร์กลับมาเอาชนะ PPP ได้ในการเลือกตั้งทั่วไปครั้งที่ห้าในปี 1987 ด้วยคะแนนเสียงร้อยละ 51.8 และ 42.8 นั้นมีคำอธิบายอยู่สองประการ กล่าวคือ กลุ่มที่สนับสนุนกอลคาร์อยู่แต่เดิมให้ความเห็นว่าเป็นผลมาจากความสำเร็จของการพัฒนาประเทศของรัฐบาลที่นำให้อะเจห์เจริญขึ้นในหลายด้าน คนอะเจห์จึงหันมาเลือกกอลคาร์ ทั้งงบประมาณแผ่นดินที่รัฐบาลจัดสรรให้แก่อะเจห์ก็มีจำนวนมาก นักวิชาการตะวันตกบางคนก็มีความเห็นไปในทำนองนี้ แต่อีกฝ่ายหนึ่งกลับเห็นว่ามิใช่ เชื่อว่าที่กอลคาร์ชนะในปี 1987 เป็นผลมาจากการที่รัฐบาลประกาศให้ทุกพรรคการเมืองรับเอาหลักปรัชญาศีลเป็นอุดมการณ์ร่วม เมื่อเป็นเช่นนี้ฝ่ายอิสลามจึงมีปัญหา กอลคาร์ทุ่มหาเสียงเลือกตั้งอย่างเต็มที่รวมทั้งติดสินบนเจ้าหน้าที่ของรัฐ บุคคลสำคัญในคณะรัฐบาลได้ลงมามีเสียงที่อะเจห์สม่ำเสมอ ทั้งชี้ให้เห็นว่าสะพานใหม่ๆ หลายแห่งที่สร้างขึ้นในอะเจห์เป็นความต้องการของรัฐบาลที่จะพัฒนาอะเจห์ หากเลือกกอลคาร์ก็จะได้สะพานแบบนี้ ซึ่งอะเจห์ต้องการเพราะมีแม่น้ำมากสาย ตัวผู้ว่าราชการจังหวัดคือนายอิบราฮิม สะซันที่รับตำแหน่งในปี 1986 ซึ่งเป็นมุสลิมที่เคร่งและเป็นคนอะเจห์ก็ช่วยกอลคาร์หาเสียงเต็มที่จนถึงกับกล่าวกันว่าคนอะเจห์พูดว่า “ไม่เอากอลคาร์ แต่เอาสะซัน” ซึ่งก็คือเอากอลคาร์นั่นเอง¹¹ แต่กระนั้นก็ตาม PPP ก็ยังยึดฐานเสียงของพรรคไว้ได้ในเขตอำเภออะเจห์ใหญ่ (Aceh Besar) อำเภอปิติ และอำเภออะเจห์เหนือ พรรค PDI ได้คะแนนเสียงมากขึ้นด้วยในการเลือกตั้งทั่วไปในปี 1982 และ 1987 และเข้าใจกันว่าได้แบ่งคะแนนเสียงส่วนหนึ่งไปจาก PPP

¹¹King and Rasjid, เพิ่งอ้าง, หน้า 922 และ Tim Kell, อ้างแล้ว, หน้า 55.

คะแนนเสียงคิดเป็นร้อยละของพรรคการเมืองในการเลือกตั้งทั่วไปในอะเจห์ช่วงปี 1971-1987

อำเภอ/เทศบาล	PPP				GOLKAR				PDI			
	1971	1977	1982	1987	1971	1977	1982	1987	1971	1977	1982	1987
อะเจห์ใหญ่	68.6	74.4	77.1	58.9	30.9	24.3	19.6	35.0	0.5	1.4	3.3	6.5
ปีตี	71.1	58.3	69.9	55.0	28.5	41.1	27.3	41.8	0.4	0.7	2.9	3.1
อะเจห์เหนือ	60.4	68.1	64.7	48.7	39.1	30.8	30.5	44.9	0.5	1.1	4.8	6.3
อะเจห์กลาง	34.5	35.8	40.8	30.1	64.3	63.2	54.4	65.4	1.2	1.0	4.8	4.5
อะเจห์ตะวันออกเฉียงใต้	8.9	32.7	31.2	22.1	84.4	60.8	64.5	70.5	6.7	6.5	4.3	7.4
อะเจห์ตะวันออก	47.7	48.6	48.7	30.2	49.8	48.8	44.0	62.2	2.5	2.5	7.3	7.6
อะเจห์ตะวันตก	35.3	55.2	50.7	38.3	63.6	43.5	45.7	56.3	1.2	1.3	3.7	5.4
อะเจห์ใต้	23.9	56.9	59.1	45.5	75.9	42.8	39.7	52.1	0.3	0.3	1.3	2.4
บันคาอะเจห์	42.4	51.1	55.9	39.1	55.3	46.8	39.8	55.1	2.4	2.1	4.3	5.8
ซาบัง	45.8	40.5	39.6	33.7	44.7	57.8	54.4	59.6	9.5	1.7	6.1	6.7
อะเจห์	48.9	57.5	58.9	42.8	49.7	41.0	36.0	51.8	1.4	1.5	4.2	5.4

ที่มา : King and Rasjid, หน้า 918.

ส่วนการเลือกตั้งทั่วไปครั้งที่หก ในปี 1992 ฝ่ายกอลคาร์ชนะอีกเช่นกันคือกอลคาร์ได้คะแนนเสียงกว่าล้านเสียง (ในปี 1987 ได้ไม่ถึง 800,000 เสียง) PPP ได้ราว 640,000 คะแนนเสียง ส่วน PDI ได้ราว 130,000 และน่าสังเกตว่าในคราวนี้กอลคาร์กวาดคะแนนเสียงเอาชนะ PPP ในสามฐานที่มั่นคือ อะเจห์ใหญ่ ปิดี และอะเจห์เหนือได้สำเร็จ ในการเลือกตั้งปี 1992 นี้ เป็นช่วงที่รัฐบาลส่งกำลังทหารเข้ามาคุมอะเจห์เพื่อปราบปรามขบวนการอะเจห์เอกราชตั้งแต่ปี 1990 แล้ว ในกลางปี 1991 ฝ่ายทหารได้แจ้งให้คนอะเจห์ไปรายงานตัวในการเลือกตั้งปี 1992 และแจ้งให้ประชาชนลงคะแนนเสียงให้กอลคาร์ดังกล่าวแล้วข้างต้นว่าเจ้าหน้าที่ของรัฐได้รับแจกเงินเพื่อแลกกับการดึงให้ชาวบ้านลงคะแนนเสียงให้กับกอลคาร์ และความกลัวว่าจะถูกกล่าวหาว่าเป็นสมาชิกของขบวนการอะเจห์เอกราช คนอะเจห์จึงต้องลงคะแนนเสียงให้กอลคาร์ ส่วนฝ่ายกอลคาร์มีคำอธิบายถึงชัยชนะว่าเป็นเพราะผลงานการพัฒนาประเทศที่รัฐบาลทำในอะเจห์กับเป็นผลมาจากการที่กอลคาร์ผสมกลมกลืนกับความเป็นอะเจห์ (Acehnization of Golkar) ได้เรียบร้อยแล้ว นำไปสู่การแข่งขันกันระหว่างกอลคาร์กับ PPP ใครเป็นอะเจห์มากกว่ากัน¹² ส่วนการเลือกตั้งทั่วไปครั้งที่เจ็ดใน 29 พฤษภาคม 1997 นั้น กอลคาร์ชนะด้วยคะแนนเสียงร้อยละ 74.54 ได้ที่นั่ง 325 ที่นั่งจากทั้งหมด 425 ที่นั่งที่มีการแข่งขันเลือกตั้งกัน นับเป็นคะแนนเสียงที่ได้รับสูงกว่าในปี 1992 พรรคร่วมพัฒนา (PPP) ได้รับคะแนนเสียงร้อยละ 22.43 คิดเป็นที่นั่ง 89 ที่นั่งในสภาผู้แทนราษฎร ซึ่งเป็นจำนวนคะแนนเสียงที่มากกว่าที่ได้รับในปี 1992 เช่นกัน ทางด้านพรรคประชาธิปไตยอินโดนีเซียคงได้จำนวนคะแนนเสียงต่ำเพียงร้อยละ 3.07 เป็นจำนวนที่นั่งเพียง 10 ที่นั่ง ทั้งนี้เพราะทางพรรคเกิดแตกออกเป็นสองฝ่าย ฝ่ายของนางเมกะวะตี ซูการ์โนปุตรีถูกกีดกันไม่ให้ลงสมัครรับเลือกตั้ง จึงเข้าใจกันว่าผู้สนับสนุนนางหันไปลงคะแนนเสียงให้กอลคาร์หรือ PPP แทน¹³ ไม่สามารถหาข้อมูลรายละเอียดได้ว่ากอลคาร์ได้คะแนนเสียงเท่าใดในอะเจห์ซึ่งกอลคาร์ชนะการเลือกตั้งอยู่แล้ว ในปี 1999 มีการเลือกตั้งทั่วไปครั้งที่ 8 และเป็นการเลือกตั้งทั่วไปครั้งที่พิเศษ โดยที่ประธานาธิบดี บี.เจ. ฮาบิบี เห็นด้วยกับการปฏิรูประบบการเมือง จึงสมควรให้มีการเลือกตั้งทั่วไปครั้งใหม่ตามกฎหมายพรรคการเมือง กฎหมายเลือกตั้ง และกฎหมายที่ว่าด้วยรัฐสภาออกมาใช้ใหม่ การเลือกตั้งทั่วไปครั้งนี้เกิดขึ้นใน 30 สิงหาคม 1999 มีพรรคการเมืองลงแข่งขันถึง 48 พรรค และในจำนวนนี้ที่เป็นพรรคอิสลามมีจำนวนถึง 19 พรรค ผลการ

¹² Kell, อ้างแล้ว, หน้า 56-7.

¹³ Rizal Sukma, "Indonesia : A Year of Politics and Sadness,"

Southeast Asian Affairs, 1998 (Singapore: Institute of Asian Affairs 1998), หน้า 109-110.

เลือกตั้งในระดับชาติ พรรค PDI-P ของทางเมกะวะดี ชูการ์โนปุตริชนะ ได้ที่นั่ง 153 ที่จากที่
 แข่งขันกัน 462 ที่ ตามด้วยพรรคกอลคาร์ ซึ่งได้ 120 ที่ PPP ได้ 58 ที่ PKB ได้ 53 ที่ และ PAN
 ได้ 51 ที่ ในกรณีของอะเจห์มีข้อมูลแต่เพียงว่าในจำนวนที่นั่งที่เป็นของจังหวัด 12 ที่ พรรค PDI-P
 ได้ 2 ที่ พรรคกอลคาร์ได้ 2 ที่ พรรค PBB ได้ 1 ที่ กับพรรค PNU ได้ 1 ที่ ซึ่งเท่ากับว่าพรรค
 อิสลามรวมสี่พรรค (PPP PAN PBB และ PNU) ได้ที่นั่งรวม 8 ที่ จาก 12 ที่ ซึ่งแสดงว่าอะเจห์
 ยังคงเลือกพรรค
 อิสลามอยู่นั่นเอง¹⁴

¹⁴ วิทยา สุจริตนารักษ์, “การเลือกตั้งทั่วไปครั้งพิเศษของอินโดนีเซีย,” วารสารสังคมศาสตร์
 31, 1, มกราคม-มิถุนายน 2543, หน้า 130.

บทที่ 5

วิกฤตการณ์ที่อะเจห์

มักจะกล่าวกันเป็นการทั่วไปว่าประวัติศาสตร์ของอะเจห์แสดงความเป็นเอกเทศและความภาคภูมิใจในความเป็นอิสระที่เห็นได้จากสงคราม 30 ปีกับเนเธอร์แลนด์ (1873-1903) การร่วมมืออย่างแข็งขันกับสาธารณรัฐอินโดนีเซียในการเตรียมต่อสู้เพื่อเอกราช (1942-45) และในการปฏิวัติแห่งชาติ (1945-49) ในขณะเดียวกันภูมิหลังทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมที่อะเจห์เคยเป็นศูนย์กลางของการศึกษาศาสนาอิสลามในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้โดยได้รับขนานนามว่า "ทวารสู่เมกกะ" ทำให้อะเจห์ผูกพันกับการเผยแพร่และธำรงไว้ซึ่งความเป็นอิสลาม และมีความคาดหวังที่สูงที่ใครจะก่อให้เกิดรัฐอิสลามขึ้น ซึ่งในที่สุดอะเจห์ได้สถาปนารัฐอิสลามอินโดนีเซีย (NII) ขึ้นในปี 1953 มาตรการทั้งทางการเมือง การทูตซึ่งหมายถึงยุทธวิธีในการเจรจาต่อรอง แลกเปลี่ยนผลประโยชน์กัน และมาตรการทางทหาร นำไปสู่การยุติการแข็งข้อของอะเจห์ต่อสาธารณรัฐอินโดนีเซียในปี 1962 พร้อมๆ กันกับที่ขบวนการดาร์อุลอิสลามได้ถูกปราบปรามลงได้ อะเจห์ได้สถานภาพเป็นเขตปกครองพิเศษ และเป็นเหมือนจังหวัดหนึ่งของสาธารณรัฐที่มีอำนาจดูแลในเรื่องการศึกษา วัฒนธรรมและศาสนาอิสลามเอง โดยที่อะเจห์ยังคงเป็นส่วนหนึ่งของสาธารณรัฐ อย่างไรก็ตามการตั้งอำนาจเข้าไว้ที่ศูนย์กลางของ "ระเบียบใหม่" ได้ลดทอนและถอนสถานะของการเป็นเขตปกครองพิเศษของอะเจห์ลงไปเพราะกลไกของการออกกฎหมายปกครองท้องถิ่นในปี 1974 แต่ประเด็นนี้กลับมิใช่ตัวก่อความยุ่งยากที่ตามมาที่สำคัญ หากแต่การรวบอำนาจเบ็ดเสร็จไว้ที่ศูนย์กลาง การค้ำจุนฐานอำนาจทางการเมืองด้วยกำลังกองทัพ และระบบข้าราชการ การใช้ความรุนแรงในการแก้ปัญหา และกระทำการอย่างโจ่งแจ้งเพื่อให้เกิดความสะพรึงกลัว การพัฒนาเศรษฐกิจที่เน้นแต่การขยายตัวทางวัตถุและผลผลิตรายได้แห่งชาติ (Gross Domestic Product - GDP) ที่สูงขึ้น ความผูกพันกับทุนนิยมสากล และความเชื่อมโยงอย่างแนบแน่นกับกลุ่มทุนนิยมภายในชาติ การให้ประโยชน์แก่กลุ่มแก๊งค์อาชญากร พวกพ้อง และบริวาร การแพร่หลายของการฉ้อราษฎร์บังหลวง การกอบโกยประโยชน์จากท้องถิ่นเข้าสู่ศูนย์กลางโดยไม่นำพาต่อการจัดสรรประโยชน์และรายได้อันควรแก่ท้องถิ่น ทั้งหมดเหล่านี้ต่างล้วนเป็นปัจจัยให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญขึ้นกับอะเจห์ เริ่มด้วยการก่อเกิดขบวนการอะเจห์เอกราช (Gerakan Aceh Merdeka - GAM) ขึ้นในปี 1976 และมีการประกาศเอกราชของอะเจห์จากสาธารณรัฐ

อินโดนีเซียเมื่อ 4 ธันวาคม 1976 นับเป็นครั้งแรกของการที่อะเจห์แยกตัวจากสาธารณรัฐหรือเกิด ขบวนการแบ่งแยกดินแดนขึ้นที่อะเจห์ แต่ขบวนการนี้เหมือนจะถูกทำลายลงไปในปี 1982 เพราะ ผู้นำของขบวนการไม่น้อยถูกจับกุม ถูกฆ่าหรือลี้ภัยไปอยู่ต่างประเทศ แต่แล้วขบวนการอะเจห์ เกราชเหมือนฟื้นตัวขึ้นมาใหม่ในตอนต้นปี 1989 และจะได้รับความสนับสนุนที่กว้างขวางจาก คนอะเจห์ ตรงนี้รัฐบาลสาธารณรัฐในยุค "ระเบียบใหม่" กลับใช้วิธีการที่รุนแรงทางทหารปราบ ขบวนการอะเจห์เอกราช โดยประกาศให้อะเจห์เป็น "เขตปฏิบัติการทางทหาร" (Daerah Operasi Militer - DOM) ในช่วงปี 1990-1998 แต่สถานการณ์กลับยืดเยื้อมาจนกระทั่งทุกวันนี้ แม้ "ระเบียบใหม่" จะล้มไปแล้วในปลายพฤษภาคม 1998 ผู้ติดตามความเป็นไปในอินโดนีเซีย ตระหนักว่า อะเจห์เป็นปัญหาใหญ่ของรัฐบาลอินโดนีเซียในปัจจุบัน แต่ปัญหาที่ยังคงดำรงอยู่ใน ปัจจุบัน ล้วนแต่เป็นปัญหาที่ "ระเบียบใหม่" ทำขึ้นทั้งหมดโดยเฉพาะในเรื่องความรุนแรงและ การละเมิดสิทธิมนุษยชนอย่างกว้างขวาง คำถามหลักก็คือว่าทำไมจึงเป็นไปได้ถึงขนาดนั้น ทำไม ขบวนการอะเจห์เอกราชจึงปราบไม่ได้ การตอบคำถามนี้ต้องทำความเข้าใจในหลายด้านด้วยกัน สิ่งที่ควรสังวรณเอาไว้แต่ต้นก็คือว่าการประกาศเอกราชของอะเจห์มีทั้งผู้สนับสนุนและไม่ สนับสนุน การไม่สนับสนุนก็มีได้หมายความว่าเพราะไม่เห็นด้วยกับการประกาศเอกราช แต่อาจ เป็นเพราะว่ามีข้อรังเกียจตัวผู้นำบางคนที่สำคัญของขบวนการอะเจห์เอกราช โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ตัวสะซัน ตีโร (Hasan Tiro) เพราะเห็นว่าที่ทำเพื่อตนเองมากกว่าเพื่ออะเจห์ ในทำนองเดียวกันใน กลุ่มผู้สนับสนุนขบวนการนี้ก็เชื่อว่าจะไม่มีความขัดแย้งกันในบางเรื่อง จนนำไปขยายความเป็น ทำนองว่า ขบวนการอะเจห์เอกราชนั้นมีอยู่สองกลุ่มใหญ่ที่มีความเห็นไม่ลงรอยกันในหลาย ประเด็น ในขณะเดียวกันก็มีความรู้สึกประเภทที่แบ่งรับแบ่งสู้ กล่าวคือ ไม่อยากเห็นการแยกตัว เป็นเอกเทศเป็นรัฐอิสระจากสาธารณรัฐอินโดนีเซีย แต่ก็ไม่เห็นด้วยกับการใช้มาตรการรุนแรงใน การปราบปรามของฝ่ายบ้านเมือง โดยเฉพาะของทหาร ในขณะเดียวกัน แม้ในกลุ่มของ ผู้สนับสนุนการแยกตัวเป็นเอกราชของอะเจห์ แต่ก็ยังมีปัญหาในเรื่องวิธีการว่าจะต้องใช้มาตรการ ประเภทตาต่อตา ฟันต่อฟันกับฝ่ายบ้านเมืองเสมอไปหรือ การให้ได้มาซึ่งรายละเอียดในเรื่องนี้จึง เป็นเรื่องยาก เพราะความเห็นที่ได้มักเป็นความที่มาจากไตร่ตรองก่อน มาจากข้อเท็จจริงว่า ใครถามใครตอบในสภาพการณ์เช่นไร ภูมิหลังของผู้ถามผู้ตอบเป็นอย่างไร เป็นต้น ข้อเขียนนี้จะ ไม่สามารถตอบคำถามหลากหลายเหล่านี้ได้เสมอไปอันนับว่าเป็นข้ออ่อนข้อหนึ่ง

ขบวนการอะเจห์เอกราชในช่วงแรก (1976-1982)

ขบวนการอะเจห์เอกราช (Gerakan Aceh Merdeka - GAM หรือ Free Acehese Movement) เป็นคำที่เรียกหากันจนคุ้นปาก แต่ในการประกาศอะเจห์เป็นเอกราชเมื่อ 4 ธันวาคม 1976 เรียกขบวนการนี้อย่างเป็นทางการว่า "แนวปลดปล่อยแห่งชาติอะเจห์ สุมาตรา" (National Liberation Front of Aceh Sumatra - NLFAS) ดังที่ปรากฏใน "คำประกาศเอกราชของอะเจห์ สุมาตรา" ที่สะซัน ดิโรแถลงเป็นภาษาอะเจห์และภาษาอังกฤษ แต่มักนิยมเรียกหากันในชั้นหลังว่า Aceh/Sumatra National Liberation Front - ASNLF) และเป็นที่เข้าใจกันว่าตัวขบวนการเองได้ก่อเกิดมาตั้งแต่เดือนตุลาคม 1976 นอกจากนี้แล้วในระยะต่อมาในกลุ่มผู้นำของขบวนการอะเจห์เอกราช ยังถือว่าการแยกตัวเป็นเอกราชนี้เท่ากับเป็นการก่อตั้ง สาธารณรัฐอิสลามอะเจห์ (Republik Islam Aceh - RIA) ครั้งที่ 2 ที่เรียกว่าครั้งที่ 2 ก็เพราะว่าสาธารณรัฐอิสลามอะเจห์ครั้งที่ 1 มีการประกาศตั้งขึ้นภายหลังที่ได้มีการจัดตั้งสิ่งที่เรียกกันว่า สาธารณรัฐเอกภาพอินโดนีเซีย (Republik Persatuan Indonesia - RPI) เมื่อ 8 กุมภาพันธ์ 1960 โดยการยุบเลิก "รัฐบาลปฏิวัติ สาธารณรัฐอินโดนีเซีย" (PRRI) กับ "รัฐอะเจห์" (NBA) ซึ่งเท่ากับว่าอะเจห์เรียกตัวเองว่า สาธารณรัฐอิสลามอะเจห์ แทนที่จะเรียกว่า รัฐอะเจห์นั่นเอง วันก่อตั้งสาธารณรัฐอิสลามอะเจห์ (RIA) คือวันที่ 15 สิงหาคม 1961¹ ประเด็นหลักของการเปลี่ยนแปลงเกี่ยวพันโดยตรงอยู่กับเรื่อง ศาสนา อะเจห์นั้นต้องการตั้งรัฐอิสลาม (เช่นเดียวกับซูลาเวซีใต้) ถึงกับยอมว่ามีรัฐอิสลามได้ มี รัฐคริสเตียนได้ด้วยในอินโดนีเซีย แต่ในที่สุดปัญหาก็กลายเป็นเรื่องศาสนากับเรื่องทางโลก (secular) แทน เพราะทางจารีตในยุคนั้นประชาธิปไตยแบบมีผู้นำสามารถโน้มน้าวให้ผู้นำหัวใหม่ ในอะเจห์เลิกตั้งรัฐอิสลาม รัฐอิสลามอะเจห์ที่ว่าจึงต้องล้มเลิกกันไป ผู้นำของขบวนการอะเจห์เอกราชส่วนใหญ่เคยร่วมการก่อตั้งสาธารณรัฐอิสลามมาด้วยกัน การประกาศเอกราชของอะเจห์โดยสะซัน ดิโร ทำที่ภูเขาโจกัน (Cokan) กิ่งอำเภอติโร (Tiro) ในอำเภอปีดี (Pidie) ในคำประกาศเอกราชนั้น สะซัน ดิโร กล่าวว่าชาวได้เข้ามาครอบครองอะเจห์ต่อจากเนเธอร์แลนด์ เกิดอาณานิคมชาวจีน ในอะเจห์และสุมาตรา การเกิดมีสิ่งที่เรียกว่า รัฐอินโดนีเซียนั้นเป็นเรื่องหลอกลวงเพราะจริงๆ แล้วไม่มี "อินโดนีเซีย" ไม่มีอะไรที่เรียกว่า "อินโดนีเซีย" ไม่ว่าจะเป็นชื่อเกาะ เชื้อชาติ ภาษา วัฒนธรรม สังคม อินโดนีเซีย จึงไม่มีอะไรเกี่ยวพันกับอะเจห์และสุมาตรา ชาวผู้นำชาวได้

¹ รายละเอียดในเรื่อง สาธารณรัฐเอกภาพอินโดนีเซีย (RPI) ดูใน Nazaruddin Sjamsuddin, **The Republican Revolt : A Study of the Acehese Rebellion** (Singapore : Institute of Southeast Asian Studies, 1985), หน้า 295-310.

กอบโกยประโยชน์จากอะเจห์และสุมาตราตลอดเวลา 30 ปีที่ผ่านมา (คือตั้งแต่ปี 1946) ต่อมาเมื่อ 24 พฤษภาคม 1977 ก็ได้ประกาศตั้งคณะรัฐมนตรีของรัฐบาลอะเจห์ขึ้นที่เขตภูเขาฮาติมอน (Halimon) ในอำเภอปีตีมีตำแหน่งทั้งหมด 15 ตำแหน่ง รวมทั้งตำแหน่งประมุขของรัฐที่สะซัน ดิโรดำรงอยู่ แต่จำนวนคนที่รับตำแหน่ง 15 ตำแหน่งนี้มีเพียง 11 คน กับมีการแต่งตั้งข้าราชการระดับสูงอีก 4 ตำแหน่ง ผู้บัญชาการทหารอีก 6 ตำแหน่งใน 6 เขต แต่งตั้งผู้ว่าราชการอีก 6 คน คือผู้ว่าราชการจังหวัดปีตี บาเต อุลิก (Batee Ulik) เปอร์ลัก (Perlak) เตอมิง (Teming) ลิงเง (Linge) และปาเซ (Pase)²

สะซัน ดิโร มีชื่อเต็มว่า ดร.เต็งกู สะซัน มุฮัมหมัด ดิ ดิโร (Dr. Teungku Hasan Muhammad di Tiro) ซึ่งบางทีเรียกสั้นๆ ว่า สะซัน ดิ ดิโร (Hasan Di Tiro) ดิโรเป็นชื่อของท้องถิ่นคือ กิ่งอำเภอติโร คล้ายๆ กับชื่อว่า นายสะซัน ณ แห่งติโรนั่นเอง ถือกำเนิดในปี 1924 หรือ 1925 ที่ตำบลตันจง บุงอง (Tanjong Bungong) ในเขตที่เรียกกันแต่เดิมว่า 5 มุคิม จุมบ็อก (5 Mukim Cumbok) ซึ่งปัจจุบันนี้คือกิ่งอำเภอ ซักติ (Kecamatan Sakti) ในอำเภอปีตี ประวัติความเป็นมาออกจะสับสน พ่อชื่อว่า เลอเบ มุฮัมหมัด (Leube หรือ Teungku Muhammad) ซึ่งไม่ทราบความเป็นมา แต่เข้าใจกันว่ามารดานั้นต้นตระกูลเป็นคนชวา มาจากบันเตน (Banten) และมีการแต่งงานกันกับวีรบุรุษของอะเจห์คนหนึ่งชื่อ เต็งกู จิก ดิ ดิโร (Tgk Chik di Tiro) แม่ของสะซัน ดิโร จึงมีทวดที่มีเชื้อสายมาจากวีรบุรุษคนนี้ ตัวมารดานั้นมีชื่อว่า ฟาติมาห์ (Fatimah) แต่ชื่อเต็มเรียกว่า Fatimah binti Mahidub binti Teungku Syekh Saman binti Teungku Samalagnga คำว่า binti แปลว่า "ลูกของ") มักมีการถกเถียงกันว่า สะซัน ดิโร มีเชื้อสายจากวีรบุรุษคนดังกล่าวหรือไม่ มีพี่ชายคนหนึ่ง ชื่อ เต็งกู ไชนัล อาบิดิน ดิโร (Tgk. Zainal Abidin Tiro - 1920 - 1975 ซึ่งมีบุตรสองคน) บิดาถึงแก่กรรมในปี 1932 จึงได้ญาติข้างฝ่ายแม่คือ เต็งกู อุมาร์ติโรละห์ (Tgk Umar Tirolah - 1904-1980) ดูแลแทน ได้รับการศึกษาชั้นต้นที่โรงเรียนที่ชื่อ Madrasah Sa'adah Al-Abadiyah ที่ซิงกิลี โรงเรียนแห่งนี้เป็นของเต็งกู ดาอุด เบอเรอเอะห์ ต่อมาได้เข้าศึกษาต่อที่โรงเรียนอิสลามที่เรียกว่า Perguruan Normal Islam ที่เมืองปีเรอน (Bireuen) ซึ่งเป็นของ Tgk. M. Nur El-Ibrahim ซึ่งเป็นช่วงที่ญี่ปุ่นยึดครองอินโดนีเซีย พี่ชายเป็นผู้ขอร้องให้ดาอุด เบอเรอเอะห์พาทางให้สะซัน ดิโร ได้เรียนต่อในระดับอุดมศึกษา จึงทำให้มีโอกาสไปศึกษาอยู่ที่มหาวิทยาลัยอิสลามอินโดนีเซีย (Universitas Islam Indonesia) ที่เมืองย็อกยาคาร์ตา ในขณะ

² Abu Jihad, **Hasan Tiro dan Pergolakan Aceh** (สะซัน ดิโร กับความปั่นป่วนในอะเจห์) (Jakarta: PT Aksara Centra, 2000), หน้า 81-3.

นิติศาสตร์ ในปี 1950 ได้ไปศึกษาต่อที่มหาวิทยาลัยโคลัมเบีย จนได้ปริญญาตรีบัณฑิต แล้วเข้าทำงานอยู่กับฝ่ายประชาสัมพันธ์ของคณะผู้แทนถาวรสาธารณรัฐอินโดนีเซียประจำสหประชาชาติ มีภรรยาเป็นคนอเมริกันเชื้อชาติสวีเดน สะซัน ดิโร มีกิจการของตนเองอยู่ที่บอสตัน มีบุตรคนเดียวชื่อคาริม (Karim)³

มีความขัดแย้งกันอยู่ในบางระดับในบรรดาผู้นำของขบวนการอะเจห์เอกราช ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นความขัดแย้งกันในระดับบุคคลและมีเรื่องความแตกต่างทางความคิดอยู่ด้วย เอกสารที่มีศึกษาได้ไม่ลึกพอที่จะวิเคราะห์ประเด็นนี้ได้จริงจึงที่พอกกล่าวได้ก็คือการไม่ยอมรับว่า สะซัน ดิโร เป็นผู้นำที่แท้จริง กลุ่มที่ไม่เห็นด้วยกับภาวะผู้นำของสะซัน ดิโร ถือว่าผู้นำที่แท้จริงคือดาอูด เบอโรเอะห์ ผู้ประกาศรัฐอิสลามอะเจห์แล้วในที่สุดต้องยอมซูการ์โนรับสถานภาพการเป็นเขตปกครองพิเศษอะเจห์ ในช่วงเกิดกบฏดาร์ลุ อิสลามในอะเจห์ในปี 1953 สะซัน ดิโร อุปโลกตัวเองเป็นทูตของฝ่ายอะเจห์ประจำอยู่ที่นิวยอร์ก (โดยแยกตัวออกมาจากการเป็นเจ้าหน้าที่ของคณะผู้แทนถาวรของสาธารณรัฐอินโดนีเซียประจำสหประชาชาติ) โดยอ้างว่าจะได้ช่วยประกาศให้ชาวโลกรู้ถึงท่าทีและสภาพการณ์ของอะเจห์ ในลักษณะนี้จึงเท่ากับว่าสะซัน ดิโรไม่ได้ต่อสู้เพื่ออะเจห์จริงเพราะไม่มีปฏิบัติการในพื้นที่ ในระยะต้นทศวรรษ 1970 เริ่มมีความคิดเกี่ยวกับการเป็นเอกราชของอะเจห์ สะซัน ดิโร ได้เข้ามายังอะเจห์หลายครั้งอย่างลับๆ ผ่านสิงคโปร์ บังมาเลเซีย บังมาพบปะกันที่ภาคใต้ของไทยและแม้แต่ที่กรุงเทพฯ แต่ในขณะที่เดียวกันดาอูด เบอโรเอะห์เอง ก็คิดการจะให้อะเจห์เป็นเอกราช คล้ายกับว่าความคิดนี้ล้วนอยู่ในหมูผู้นำของอะเจห์ ดาอูด เบอโรเอะห์นั้นห่วงใยในการต้องต่อสู้กับรัฐบาลที่จาการ์ตา จึงได้ติดต่อกลับๆ กับ สะซัน ดิโร ถึงอย่างน้อยสามครั้งให้ช่วยซื้อหาอาวุธไว้ โดยดาอูด เบอโรเอะห์เป็นผู้รับผิดชอบเรื่องหาทุนรอน แต่กล่าวกันว่าสะซัน ดิโร ได้แต่สัญญา ไม่สามารถหาอาวุธได้จริง ความไม่พอใจอันนี้จึงกรุ่นอยู่ในหมูผู้นำขบวนการอะเจห์เอกราชที่ใกล้ชิดกับดาอูด เบอโรเอะห์ มีอาทิ Dr. Teungku Muchtar Yahya Hasbi ซึ่งเป็นนายแพทย์และเคยเข้าอบรมหลักสูตรเพิ่มเติมประกาศนียบัตรอายุศาสตร์เขตร้อนและสุขวิทยา ณ คณะเวชศาสตร์เขตร้อน มหาวิทยาลัยมหิดลและจบหลักสูตรในปีการศึกษา 2518 รับพระราชทานประกาศนียบัตรดังกล่าวจากพระหัตถ์ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ใน 24 กันยายน 2519 คนผู้นี้เป็นรองประมุข

³ เพิ่งอ้าง หน้า 24, 26-8. กับ M. Tsa Sulaiman, **Aceh Merdeka: Ideologi, Kepemimpinan dan Gerakan** (อะเจห์เอกราช : อุดมการณ์ ภาวะผู้นำ และ ขบวนการ (Jakarta: Pustalka Al-Kautsar, 2000), หน้า 11-12.

(Wakil Wali Negara) ของรัฐอิสลามอะเจห์ครั้งที่ 2 แต่บางแห่งก็ถือว่าคนผู้นี้เป็นประธานาธิบดี (presiden) ของรัฐอิสลามอะเจห์ครั้งที่ 2 ผู้นำคนอื่นในกลุ่มนี้มีอาทิ Teungku Haji Ilyas Leube, Dr. Husaini Hassan, Dr. Zubir Mahmud กลุ่มที่มีความเห็นไม่ตรงกับสะซัน ดิโรนี้ถือว่า ดร.ฮุไซนิ ฮัสซัน เป็นเสมือนผู้นำกลุ่ม ได้มีการระบุถึงความขัดแย้งข้างในขบวนการอะเจห์เอกราชว่ามี (1) วันประกาศก่อตั้งขบวนการอะเจห์เอกราชได้มีการเสนอว่าควรเป็นวันที่ 15 สิงหาคม ซึ่งเป็นวันที่ ได้ประกาศตั้งรัฐอิสลามอะเจห์ (RIA ใน 15 สิงหาคม 1961) แต่สะซัน ดิโร ยืนยันเอาวันที่ 4 ธันวาคม เพราะนับว่าเป็นวันตายของปู่ของ สะซัน ดิโร (2) ขัดแย้งกันในถ้อยคำบางประโยคในคำ ประกาศเอกราชที่สะซัน ดิโร ยืนยันว่าต้องอ้างจำนวนคนสำคัญไม่ก็ถือว่าเสียชีวิตเพื่ออะเจห์ใน ขณะที่อีกฝ่ายเห็นว่าหากจะอ้างควรอ้างคนอะเจห์ทั้งหมดที่ตายเพื่ออะเจห์ (3) คำประกาศเอกราช รวมอะเจห์และสุมาตราทั้งหมด ซึ่งเป็นความคิดของสะซัน ดิโร แต่อีกฝ่ายหนึ่งเห็นว่าไม่ควรไป รวมสุมาตราเข้ามา (4) ในขั้นต้น สะซัน ดิโร ต้องการให้รัฐอะเจห์เป็นราชอาณาจักร ซึ่งอีกฝ่าย เห็นว่าหากต้องการเช่นนั้นต้องไปตามหาทายาทของสุลต่านอะเจห์มาเป็นประมุขของรัฐ (5) ปัญหาเรื่องธงชาติซึ่งในที่สุดต้องเป็นไปตามความต้องการของสะซัน ดิโร คือพื้นแดง มีรูปจันทร์ เสี้ยวและดาวอยู่ริมซ้ายมือ กับมีแถบขาวทับคำอยู่ที่ด้านบนและล่างของธง (6) ประเด็นเรื่องภาษา ซึ่งได้มีการเสนอว่าให้ใช้ภาษาอะเจห์และภาษามลายู ปาเซ (Malayu Pase) สะซัน ดิโร ห้ามใช้อัน หลังโดยอ้างว่าภาษามลายู พวกเขามาไปใช้อยู่แล้ว จึงคงเหลือแต่ภาษาอะเจห์ ซึ่งคนหลายกลุ่ม ในอะเจห์จะไม่เข้าใจ และ (7) ข้อขัดแย้งในเรื่องภูมิหลังทางประวัติศาสตร์ของอะเจห์ซึ่งสะซัน ดิโรต้องการให้เริ่มต้นจากยุคของเต็งกู จีก คี ดิโร จนกระทั่งปี 1911 แต่ผู้นำอื่นเห็นว่าการเริ่มต้น ตั้งแต่สุลต่านอาลี มุกายัต ซาห์ (Ali Mughayat Syah) จนถึงปี 1942 กับยังมีข้อกล่าวหาอีกว่า สะซัน ดิโร ไม่ได้ให้ความสนใจในเรื่องให้อะเจห์เป็นรัฐอิสลาม ซึ่งตรงข้ามกับผู้นำอื่น⁴ ข้อกล่าวอ้างทั้งเจ็ดที่ยกมานี้เป็นตัวอย่างของความขัดแย้งระหว่างผู้นำ ใครจะผิดจะถูกอย่างไรนั้นในที่นี้มี อาจจะระบุได้ ทักษะของผู้นำย่อมเป็นผลมาจากประสบการณ์ในบางช่วงระยะ และอาจเป็นไปได้ว่า พฤติกรรมของสะซัน ดิโร ไม่เป็นที่สบอารมณ์ของคนอะเจห์จำนวนหนึ่ง นักประวัติศาสตร์ที่มี ชื่อเสียงของอินโดนีเซียและเป็นคนอะเจห์ เช่น Teuku Ibrahim Alfian ศาสตราจารย์ของ มหาวิทยาลัยกะซาคะห์มะดา ยังลงความเห็นที่สะซัน ดิโร ทำไปเพื่อประโยชน์ของตนเองมากกว่า

⁴ รายละเอียดดูได้ใน Abn Jihad, Hasan Tiro, หน้า 83-88,, 180

เพื่ออะเจห์⁵ จุดประสงค์ในที่นี้เพียงเพื่อให้เห็นปมปัญหาเกี่ยวกับเรื่องการประกาศเอกราชของอะเจห์ว่ามีไม่น้อยเลย ทางฝ่ายรัฐบาลอินโดนีเซียกลับถือว่าการประกาศเอกราชของอะเจห์เป็นการก่อความวุ่นวายขึ้นในประเทศ แทนที่จะเรียกขบวนการนั้นว่าขบวนการอะเจห์เอกราช (GAM) กลับเรียกว่า "ขบวนการก่อการร้าย สะซัน ตีโร (Gerakan Pengacau Liar Hasan Tiro - HPLHT) หรือขบวนการก่อการร้ายด้วยอาวุธทำลายความสงบเรียบร้อย (Gerakan Bersenjata Pengacau Keamanan - GBPK) หรือ ขบวนการก่อการทำลายความสงบเรียบร้อย (Gerakan Pengacau Keamanan)

ในอีกด้านหนึ่งเป็นที่เข้าใจกันว่า การที่สะซัน ตีโรเข้ามาเกี่ยวข้องในความขัดแย้งระหว่างอะเจห์กับสาธารณรัฐอินโดนีเซียแสดงถึงความผูกพันกับอะเจห์ มีข้อมูลว่าในช่วงทศวรรษ 1950 นั้น สะซัน ตีโร มีความคิดว่า แทนที่จะเป็นเอกรัฐ (unitary state) อินโดนีเซียควรปกครองด้วยระบบสหพันธรัฐให้โอกาสแก่ส่วนต่างๆ ของสาธารณรัฐได้ปกครองตนเองและมีการจัดสรรปันส่วนในเรื่องรายได้จากทรัพยากรธรรมชาติ แต่การที่สาธารณรัฐไม่ให้ความสนใจในเรื่องนี้ทำให้ สะซัน ตีโร คิดว่าทางออกของอะเจห์คือการประกาศเอกราช และดังที่กล่าวแล้วข้างต้นว่า สะซัน ตีโรตีประเด็น คนขาวเข้าครอบครองอะเจห์และสุมาตราโดยไม่ชอบธรรม การที่เนเธอร์แลนด์มอบอะเจห์และสุมาตราให้ชาวไปไม่ถูกต้อง อะเจห์และสุมาตราควรเป็นเอกเทศ เพราะว่าการทำสงครามระหว่างอะเจห์และเนเธอร์แลนด์ในปี 1873 ย่อมแสดงอยู่แล้วว่าเนเธอร์แลนด์ถือว่าอะเจห์นั้นแตกต่างหากจากส่วนอื่นๆ ของอินโดนีเซีย อะเจห์จึงย่อมไม่ใช่ส่วนหนึ่งของสาธารณรัฐอินโดนีเซียที่เพิ่งตั้งขึ้นในปี 1945 และเป็นจริงได้ในปี 1949 สะซัน ตีโรยังถือว่าอะเจห์เป็นรัฐของคนอะเจห์คือใช้พื้นฐานของชาติพันธุ์ และความยิ่งใหญ่ของอะเจห์ในอดีตเป็นหลัก มิได้อิงเรื่องศาสนาอิสลามจึงเท่ากับว่า อะเจห์มิใช่รัฐอิสลาม เรื่องรัฐอิสลามอะเจห์มาปรากฏชัดเจนขึ้นในระยษทศวรรษ 1980 นอกจากนี้ยังกล่าวกันว่า สะซัน ตีโร เห็นตัวอย่างของบรูไน (Brunei Darussalam) ที่มีขนาดเล็กและเป็นเอกเทศ/เอกราชได้ และมั่งคั่งเพราะว่ามีทรัพยากรธรรมชาติที่มีค่ามากมาย จึงเห็นว่าอะเจห์ย่อมเป็นเอกราชและสามารถอยู่ได้ ในกรณีที่กล่าวถึงสุมาตรา นั้นเข้าใจกันว่า สะซัน ตีโร มองว่า อะเจห์และสุมาตราจะมีสภาพเป็นเหมือน "สมาพันธ์ของรัฐอิสระ" (Confederation of Free States) แบบสวิตเซอร์แลนด์เคยแบ่งรัฐตามชาติพันธุ์ของประชากร สะซัน ตีโร กลับเข้ามาอะเจห์ในตอนต้นปี 1976 และประกาศ

⁵ Tulus Widjanarko, Asep S. Sambodja, eds., **Aceh Merdeka dalam Perdebatan** (การถกเถียงเรื่องเอกราชของอะเจห์) (Jakarta: PT. Cita Putra Bangsa, 1999), หน้า 134-8.

ขบวนการอะเจห์เอกราชดังกล่าวแล้ว แต่ขบวนการนี้ไม่ได้รับความสนับสนุนกว้างพอ เตรียมการไม่ดีพอ ไม่มีอาวุธพอ ไม่มีต่างประเทศสนับสนุน ผู้ร่วมขบวนการมีประมาณ 200 คน เป็นคนหนุ่มปัญญาชนอะเจห์ ผู้นำทางศาสนาคือบรรดาอูลามาไม่สนับสนุนมากพอ เต็งกู ดาอุด เบอเรออะห์เองนั้นสนับสนุนอยู่เจียบๆ แต่เนื่องจากมีอิทธิพลสูง⁶ ทางรัฐบาลจึงให้ไปอยู่เสียที่จาการ์ตา ตั้งแต่พฤษภาคม 1978

ขบวนการอะเจห์เอกราชได้รับความสนับสนุนเป็นอย่างดีจากประชาชนในเขตกิ่งอำเภอติโร ในอำเภอปิติแหล่งก่อเกิดขบวนการ และมีการดำเนินการต่อต้านรัฐบาลอยู่ในเขตอะเจห์ใหญ่ อะเจห์กลาง ปิติ อะเจห์เหนือ และอะเจห์ตะวันออก ส่วนการปฏิบัติการทางทหารก็ยังคงอยู่ในเขตสามอำเภอหลังคือปิติ อะเจห์เหนือ และอะเจห์ตะวันออก ทางฝ่ายรัฐบาลสาธารณรัฐอินโดนีเซียในยุคระเบียบใหม่ใช้กำลังทหารปราบปราม โดยมีจุดหมายจับตัวผู้นำของขบวนการ สะซัน ติโร ต้องหลบออกไปต่างประเทศในปี 1979 จัดตั้งรัฐบาลพลัดถิ่นขึ้น ขบวนการอะเจห์เอกราชดูเหมือนถูกทำลายลงในปี 1982 ในเมื่อผู้นำถูกฆ่าบ้าง หนีไปต่างประเทศบ้าง หรือถูกจับกุมบ้าง การจับกุมและได้สวนความผิดดำเนินไปจนถึงปี 1984 มีความเห็นกันว่า การที่ขบวนการอะเจห์เอกราชช่วงแรกล้มเหลวเพราะไม่มีผู้นำทางศาสนาหนุนหลัง ประชาชนจึงไม่ได้สนับสนุนแม้จะสามารถชักชวนของขบวนการฯ แสดงตนได้บ่อยครั้ง และแม้แต่ในเขตอะเจห์ใหญ่ หรือเขตนครหลวงของอะเจห์ แต่ขบวนการฯ ก็สู้กำลังของฝ่ายรัฐบาลไม่ได้ ซึ่งใช้ทั้งกำลังทหาร ผู้นำสำคัญๆ ของอะเจห์สนับสนุนกับการทุ่มโครงการพัฒนาท้องถิ่นให้คนอะเจห์พอออกพอใจ มอรัร์สันนั้นลงความเห็นว่าย ขบวนการฯ ล้มเหลวในช่วงแรก แต่มีช่วงต่อไปสืบทอด ทั้งนี้ก็เพราะว่า สิ่งที่ยักระดาข้าราชการของอะเจห์ที่เรียกว่า "กลุ่มผู้รู้" หรือเทคโนแครต หรือนักวิชาการ หวังจะได้จากยุค "ระเบียบใหม่" เพื่อพัฒนาอะเจห์ให้รุ่งเรือง มีความอยู่ดีกินดีนั้นไม่เกิดขึ้นยังผลให้เกิดความผิดหวังอันเป็นเชื้อไฟให้ขบวนการอะเจห์เอกราชฟื้นตัวได้ใหม่เป็นครั้งที่สอง⁷

ที่พึงสังเกตเกี่ยวกับการประกาศเอกราชของอะเจห์เกิดขึ้นในบริบทที่อินโดนีเซียได้บุกกรุกติมอร์ตะวันออกในปลายปี 1975 และผนวกเข้าเป็นจังหวัดหนึ่งของอินโดนีเซียในต้นปี 1976 แต่ผู้นำของติมอร์ตะวันออกได้ประกาศเอกราชและสถาปนารัฐขึ้นใหม่ นอกจากนั้นแล้วผู้คนในอิ

⁶ Tim Kell, **The Roots of Acehese Rebellion 1984-1992** (Cornell Modern Indonesia Project, 1995), หน้า 61-66.

⁷ เพิ่งอ้าง หน้า 65-66 และ Eric Eugene Morris, **Islam and Politics in Aceh** (Ph.D. Thesis, 1983), หน้า 300.

เรียนจายา ก็ต้องการเป็นเอกราชและมีขบวนการเรียกร้องเอกราชของคนปาปัว (Papuan) ข้อนี้แสดงให้เห็นว่าผู้นำขบวนการอะเจห์เอกราชเลือกโอกาสที่ดีที่จะได้รับความสนใจจากนานาชาติ ทั้งยังมีรายงานว่า สะซัน ดิโร ได้ติดต่อกับนายโฮเซ รามอส ฮอร์ต้า (Jose Ramos Horta) ผู้นำคนสำคัญของติมอร์ตะวันออกกว่าควรร่วมเป็นพันธมิตรกัน แต่ฮอร์ต้าปฏิเสธ

ขบวนการอะเจห์เอกราชช่วงที่สอง (1989-ปัจจุบัน)

ปฏิบัติการของขบวนการอะเจห์เอกราชเงียบไปประมาณห้าปี ตั้งแต่ปี 1982/4 มาปรากฏขึ้นใหม่ในปี 1989 ในเมื่อมีการใช้กำลังอาวุธโจมตีกำลังทหารและตำรวจ ทางทางเองไม่ได้ให้ความสำคัญกับปฏิบัติการเหล่านี้โดยถือว่าเป็นเรื่องของพวกโจร แต่พอตกมากลางปี 1990 ประจักษ์ว่าเป็นผลงานของขบวนการอะเจห์เอกราชที่ได้รับความสนับสนุนจากกลุ่มคนหลากหลายในอะเจห์ในเขตอำเภอบิดี อะเจห์เหนือ และอะเจห์ตะวันออก ทางฝ่ายรัฐบาลเชื่อว่าขบวนการนี้มีกำลังคนราว 200 คน ในจำนวนนี้มีผู้ที่ได้รับการฝึกอาวุธมาจากลิเบียด้วย รัฐบาลจึงได้ลงมือปราบปรามจริงจังด้วยการย้ายผู้บัญชาการทหารเขตอะเจห์ออก เอาคนใหม่มาแทนและส่งกำลังเข้ามาเพิ่มเติมราว 6,000 คน ฝ่ายรัฐบาลจึงมีกำลังทหารอยู่ในอะเจห์ถึง 12,000 คนในระยากลางปี 1990 ความยึดถือของการต่อต้านรัฐบาลของขบวนการฯ และยิ่งทวีความรุนแรงขึ้นนั้นย่อมมีที่นำไปที่ชัดเจน สาเหตุหลักของภาวะการณ์เช่นนี้ได้มีการวิเคราะห์กันว่าเป็นผลมาจาก (1) สภาพการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมกับ (2) ปฏิบัติการของฝ่ายทหารที่เลือกใช้ความรุนแรงเป็นหลัก ซึ่งผิดกับการปราบปรามที่ทำกับขบวนการฯ ในช่วงแรก ประเด็นเรื่องเศรษฐกิจและสังคมนั้นได้กล่าวไว้เล็กน้อยแต่ต้น (บทที่ 1) แล้วว่าตั้งแต่มีเขตอุตสาหกรรมหนักเกิดขึ้น โดยเฉพาะอุตสาหกรรมแยกแคะธรรมชาติเป็นแคะเหลว (LNG) และอุตสาหกรรมน้ำมันซึ่งทำรายได้ให้จำนวนมหาศาลแก่รัฐบาลอินโดนีเซีย เช่นว่า ในระยะทศวรรษ 1980 รายได้จากแคะและน้ำมันสูงถึง 2,000 - 3,000 ล้านเหรียญสหรัฐฯ ต่อปี เป็นแหล่งส่งสินค้าออกใหญ่เป็นที่สามรองจากจังหวัดเรียว และกาลิมันตันตะวันออก รายได้ต่อหัวของคนอะเจห์ต่อผลผลิตภายในประเทศ สูงเป็นที่สามในประเทศ สูงกว่ารายได้เฉลี่ยต่อหัวของคนอินโดนีเซียถึง 282 เปอร์เซนต์ คือเท่ากับ 1,220,000 รูเปียห์ ในปี 1983 ซึ่งในปี 1971 นั้น ตัวเลขนี้ต่ำแค่ 28,000 รูเปียห์ แต่ความมั่งคั่งเหล่านี้กลับมิได้ตกถึงมือคนอะเจห์ การว่าจ้างแรงงานซึ่งมีทำที่ว่ามีดีในระยะที่ก่อสร้างโรงงานกลับหดหายไป เพราะเขตอุตสาหกรรมเลือกจ้างคนนอกเขตอะเจห์หรือว่าจ้างคนต่างชาติ ปัญหาความยากจนยังคงต่อเนื่อง เพราะว่าแม้กระทั่งปี 1997 ก่อนเกิดวิกฤตเศรษฐกิจหมู่บ้านของอะเจห์ราวร้อยละ 51 ยังเป็นเขตยากจนอยู่ นอกจากนี้ยังมีปัญหาการเวนคืนที่ดินโดย

ไม่ได้ชัดเจนอย่างเป็นธรรม คนที่ต้องย้ายที่อยู่อาศัยใหม่ไม่ได้รับการดูแลในเรื่องสาธารณูปโภคมีปัญหาด้านสภาพแวดล้อมที่เสื่อมโทรมในเขตใกล้โรงงานอุตสาหกรรม มีปัญหาเกี่ยวกับแรงงานที่โยกย้ายเข้ามาในอะเจท์ที่คนอะเจท์เห็นว่านำเอาเรื่องการพนัน การดื่มสุรา โสเภณีเข้ามาสู่อะเจท์ ปัญหาที่รัฐบาลไม่ได้ให้เงินอุดหนุนเพื่อพัฒนาอะเจท์ต่างๆที่ได้รายได้มหาศาลจากอะเจท์ พวกข้าราชการอะเจท์บางกลุ่ม พวกปัญญาชนอะเจท์รู้สึกอึดอัดกับวิธีการดังกล่าวของรัฐบาล นักธุรกิจอะเจท์แม้จะยังมีจำนวนน้อยแต่ก็เพิ่มขึ้นเรื่อยๆ ก็ไม่พอใจที่งานรับเหมาก่อสร้างทั้งหลายคนนอกได้ไป หรือได้แก่คนที่มีความสัมพันธ์ทางการเมืองกับข้าราชการระดับสูงหรือกับนายทหารในอะเจท์ เป็นที่เข้าใจกันว่าเพราะความมั่งคั่งของอะเจท์ ซึ่งทำรายได้มากมายเข้ารัฐ และผลตอบแทนที่ตกอยู่กับผู้นำรัฐบาลและนายทหาร ทำให้รัฐบาลให้ความระแวดระวังกับการป้องกันเขตอุตสาหกรรมอย่างหวาดหวั่นและหนักมือเกินความจำเป็น นอกจากนี้อิทธิพลของทหารยังทำให้เกิดกลุ่มคนมีอิทธิพลรับหน้าที่เป็นผู้บังคับการชำระหนี้ เป็นยามรักษาการณ์ ตลอดจนเป็นกลุ่มคนที่รีดไถประชาชน

ในส่วนที่เกี่ยวกับทหารหรือกองทัพนั้น การใช้กำลังปราบฝ่ายกบฏเป็นสิ่งที่รัฐบาลอินโดนีเซียทำมาอย่างต่อเนื่องไม่ใช่เป็นสิ่งผิดปกติอะไร แม้ในสมัยก่อนหน้าและในสมัยอดีตประธานาธิบดีซูการ์โน แต่ในสมัย "ระเบียบใหม่" นี้การปราบปรามฝ่ายก่อความไม่สงบ/กบฏ มีลักษณะที่แตกต่างออกไปอย่างชัดเจนสองประการ คือ (1) การใช้ความสะพึงกลัวเป็นมาตรการปราบปราม กับ (2) การเอาพลเรือนมาใช้เป็นกำลังพลในรูปของ "ทหารบ้าน" หรือ "ทหารเถื่อน" (militia) กับให้เป็นสายลับในการต่อต้านการก่อการร้าย⁸ ลักษณะทั้งสองประการนี้คือปัญหายุ่งยากที่ "ระเบียบใหม่" สร้างขึ้นในอะเจท์ การที่ขบวนการอะเจท์เอกราชฟื้นตัวขึ้นมาใหม่นี้ประเมินกันว่าเนื่องมาจากว่าฝ่ายบ้านเมืองไม่ได้ใส่ใจที่จะดูแลปกครองชนบท ทำให้ขบวนการฯสามารถเข้าหาประชาชนและชักจูงประชาชนได้ง่าย ปรากฏว่าแม้แต่เมื่อรัฐบาลประกาศใช้มาตรการเหี้ยมขาดมาตั้งแต่เดือนสิงหาคม 1990 ตกลงในเดือนตุลาคมปีเดียวกัน ปฏิบัติการที่ว่าทำได้อยู่แต่ในเขตตัวอำเภอเท่านั้น อนึ่งทางฝ่ายทหารเองก็มีความเห็นแตกต่างกันมีกรณีที่น่าย

⁸ ดูงานวิเคราะห์ของ Richard Tanter, "The Totalitarian Ambition: Intelligence Organizations and the Indonesian States" กับงานของ Michael van Langenberg, "The New Order State: Language, Ideology, Hegemony" ซึ่งอยู่ใน **State and Society in Indonesia**, ed., Arief Budiman (Clayton, Victoria: Monash Papers on Southeast Asia, No. 22, 1990), หน้า 51-98 กับ 121-150.

ทหารผู้คุมกำลังระดับกึ่งอำเภอในอำเภอปิตีต้องถูกนำขึ้นศาลทหารเพราะไปเจรจาหยุดยิงกับฝ่าย
 ขบวนการฯ มีนายทหารและตำรวจต้องโทษและขึ้นศาลจำนวนหนึ่ง ผู้ที่ถูกปลด หรือปลด
 ประจำการ หรือสิ้นอายุราชการไปเข้าด้วยกับขบวนการฯ เจ้าหน้าที่ระดับตำบลรู้เห็นเป็นใจกับ
 ฝ่ายขบวนการฯ ก็มี ยังมีผู้ที่เคยร่วมก่อการกบฏในสมัยคาร์ล อิสลาม เข้ามาร่วมกับขบวนการฯ ก็มี
 ส่วนกลุ่มผู้เห็นอกเห็นใจกับขบวนการฯ แม้จะไม่ได้ช่วยเหลือก็มีทั้งนักการเมือง นักธุรกิจ
 ผู้ค้าขาย นักศึกษา ครู/อาจารย์ แม้กระทั่งคนหาเช้ากินค่ำ จึงมีกลุ่มคนที่เรียกว่าสนับสนุน
 ขบวนการอะเจห์เอกราชอย่างเงียบๆ แม้แต่ในข้าราชการระดับจังหวัดอยู่ทั่วไปและกว้างขวาง แต่
 ประเด็นเรื่องการตั้งข้อสงสัยว่าอาจารย์ในมหาวิทยาลัยอะห์ กูอาลาห์ เป็น "สมอง" ให้กับ
 ขบวนการฯ นั้นไม่น่าจะเป็นไปได้ ในลักษณะหนึ่งขบวนการฯ ที่ได้รับความสนับสนุนจาก
 คนอะเจห์ก็เพราะว่าขบวนการฯ เป็นเสมือนปากเสียงของคนอะเจห์ที่ไม่สามารถจะแสดงออกได้
 ด้วยตนเองในสมัย "ระบอบใหม่" แต่ไม่จำเป็นต้องหมายความว่าสนับสนุนในเรื่องการประกาศเอ
 กราชของอะเจห์ด้วยเสมอไป กำลังของอะเจห์ในระยะต้นๆ ของช่วงที่สองของขบวนการฯ นั้น
 ประมาณว่าราว 250-750 คน ประมาณ 250 คน ได้รับการฝึกอบรมทางทหารจากลิเบีย แต่เชื่อว่า
 ลิเบียไม่ได้ช่วยเหลือด้านอาวุธ หากแต่เชื่อกันว่าอาวุธนั้นได้จากกองทัพอินโดนีเซียเองมากกว่า
 การโจมตีของฝ่ายขบวนการฯ ต่อที่ตั้งทหารและตำรวจอินโดนีเซีย ส่วนหนึ่งก็เพื่อชิงเอาอาวุธ
 และเพราะเหตุนี้เองที่รู้กันว่าขบวนการฯ ขาดแคลนอาวุธ นำไปสู่ข่าวเกี่ยวกับการซื้อหาอาวุธจาก
 มาเลเซีย จากไทย อยู่เสมอๆ ตลอดจนเรื่องการปลูกกัญชา (ganja) เพื่อขายเอาเงินมาซื้อหาอาวุธ
 ยุทโธปกรณ์ เป็นที่รู้กันอยู่ว่ากัญชาของอะเจห์นั้นนับว่ามีคุณภาพดีที่สุดในโลก คนอะเจห์ก็
 เหมือนคนในแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่ใช้กัญชาปรุงรสอาหารให้อร่อยยิ่งขึ้น และชาวอะเจห์
 ก็ปลูกกัญชาเพื่อขายเพราะได้ราคาสูงแม้จะผิดกฎหมาย ทั้งเป็นความจริงว่ากำลังรบของ
 ขบวนการฯ ที่ต้องหลบซ่อนอยู่ในเขตป่าเขา ปลูกกัญชาขายเอาเงินเลี้ยงตัว ชาวบ้านที่ปลูกกัญชา
 ขายเพราะได้ราคาสูงกว่ากาแฟ ซึ่งก็มีคุณภาพดีเหมือนกัน และชาวบ้านเหล่านี้ช่วยเหลือกำลังของ
 ขบวนการฯ ผู้ที่ศึกษาเรื่องนี้เชื่อว่าขบวนการฯ เองไม่ได้ปลูกกัญชาขายเพื่อเอาเงินมาซื้อหาอาวุธ
 ทำสงครามกับรัฐบาล⁹ ขบวนการฯ มี "รัฐบาลพลัดถิ่น" อยู่ที่สวีเดน ส่วนหน่วยบัญชาการสู้รบ
 อยู่ในมาเลเซีย ถ่ายทอดกำลังผ่านไปสู่อะเจห์โดยอาศัยความสัมพันธ์ระหว่างอะเจห์กับแหลม
 มาลายูที่มีมานาน ทั้งยังมีชุมชนคนอะเจห์ในมาเลเซียราว 10,000 คน นับว่า ทั้งมั่งคั่งและมี

⁹ Tim Kell, *The Roots of...*, หน้า 70-71 และเชิงอรรถที่ 71

อิทธิพล เป็นแหล่งเงินทุนให้กับขบวนการฯ ผู้นำหลักของขบวนการฯ เช่น ผู้ที่มีชื่อว่า "เต็งกู เซอราวัค (Tengku Serawak) และคนอื่นๆ ใดๆ ใดๆ ะหว่างอะเจห์กับมาเลเซีย¹⁰

ในเรื่องการใช้ความสะพรึงกลัวเป็นมาตรการสร้างความหวาดหวั่นพรึ่พริงให้เกิด ขึ้นกับคนอะเจห์นั้นรัฐบาลได้ส่งกองกำลังทหารจากชาวเข้ามาโดยเฉพาะกองบัญชาการหน่วยรบ พิเศษ (Komando Pasukan Khusus - Kopasus) หรือหน่วยหมวกแบเรต์แดง ปัจจุบันนี้หน่วยรบ พิเศษที่ว่านี้ควบคุมการปฏิบัติการในอะเจห์ทั้งหมด นายทหารคนสำคัญที่รู้จักกันดีที่เข้ามา บัญชาการการปฏิบัติการในอะเจห์คือพันเอก (ยศในขณะนั้น) ปราโปโว ชูบิอันโต จาก กองบัญชาการยุทธศาสตร์กองทัพบก (Komando Strategis Angkatan Darat - Kostrad) หลังจาก ได้รับความสำเร็จจากการไปปฏิบัติการในติมอร์ตะวันออกในฐานะผู้ช่วยเสนาธิการของกองพัน 328 ในปี 1989 ปราโปโวอาจคุมกำลังกองพลน้อยอากาศโยธิน (Airborne Infantry Brigade) ที่ 17 เพราะได้ใช้วิธีโคตรมลงที่อำเภออะเจห์เหนือ วิธีการที่กองกำลังนี้ใช้คือการจู่โจมทำลายในเวลา กลางคืนค้นบ้านเรือนที่อยู่อาศัย จับกุมโดยพลการ การทรมานผู้ที่ถูกคุมขังไว้ กระทำชำเราสตรีที่ ถูกสงสัยว่าเกี่ยวข้องกับขบวนการฯยิงทิ้งแล้วทิ้งศพไว้ในที่สาธารณะ มีการเลือกสังหารผู้ต้อง สงสัยซึ่งมักเป็นคนหนุ่มๆ แล้วทิ้งศพไว้ริมถนนหลวง ย่านตลาด ตามท้องนา ตามไร่ ใกล้เคียงที่ ผู้คนใช้สอย ซึ่งเป็นวิธีการเดียวกันกับที่เคยทำในชาวในช่วงกลางทศวรรษ 1980 ภายใต้รหัส ปฏิบัติการชื่อว่า เปตรุส (Petrus) ซึ่งปรากฏว่ามีผู้ถูกสังหารไปรวมห้าพันคนทั้งในชาวและที่อื่นๆ ¹¹ วิธีการที่รุนแรงเช่นนี้ได้ชื่อว่าเป็น "การเยียวยาด้วยวิธีสร้างความอกสั่นขวัญแขวน" (Shock therapy) ผู้ถูกสังหารยังถูกนำไปฝังรวมกันเป็นหลุมใหญ่ บางหลุมมีจำนวนถึง 200 ศพ วิธีการที่ ทารุณและรุนแรงที่ใช้ในอะเจห์นี้เชื่อกันว่ากองทัพได้ทำมาก่อนในติมอร์ตะวันออกและในอิเรียน จายา เมื่อเห็นว่าใช้ได้จึงนำมาใช้ในอะเจห์ด้วย ปฏิบัติการของฝ่ายทหารในอะเจห์นั้นทางทหาร ถือว่าอะเจห์เป็น "เขตปฏิบัติการทหาร" (Daerah Operasi Militer - DOM) ซึ่งดำเนินอยู่ในระยะปี 1989-1998 หลังจากการสิ้นอำนาจของซูฮาร์โต จึงได้ยกเลิกปฏิบัติการนี้ มีการถอนกำลังทหาร ออกไปจากอะเจห์และโฆษณาอย่างกว้างขวาง แต่ในความเป็นจริงทางกองทัพยังคงส่งทหารเข้า มาใหม่โดยไม่ใส่เครื่องแบบ

¹⁰ เพิ่งอ้าง หน้า 73 Michael Vatikiotis, "Troubled Province," **Far Eastern Economic Review**, January 24, 1991, หน้า 20 Finngeir Hiorth "Waging a dirty War in Aceh," **Asiaweek**, April 12, 1991, หน้า 33.

¹¹ David Bouchier, "Law, Crime and State Authority in Indonesia," **State and Society in Indonesia**, หน้า 186-7.

ในส่วนที่เกี่ยวกับการใช้พลเรือนเป็นเครื่องมือ นั้น วิธีหนึ่งที่รู้จักกันดีคือที่เรียกว่า "รั้วขา" (fence of legs) อันเป็นวิธีการที่เคยทำมาก่อนในติมอร์ตะวันออก กล่าวคือให้พลเรือนเป็นกองหน้า "กวาด" (sweep)* พื้นที่ให้กำลังทหารที่ตามมาทำให้ฝ่ายตรงข้ามต้องร่นถอยและไม่กล้ายิง โดยมากใช้เด็กหนุ่มเป็นการใช้พลเรือนปราบพลเรือน โดยอาศัยหลักจิตวิทยาว่าชาวบ้านที่ตัวเองหรือคนใกล้ชิดถูกทารุณ จับกุม ถูกทำร้าย จะคุมแค้นคนที่ไปให้ข่าวแก่ฝ่ายทหาร จะแค้นเคืองโดยการให้ร้ายตอบแล้วจะกระทบกันไปเรื่อยๆ มีการจัดตั้งหน่วยระวังป้องกันและการลาดตระเวนยามค่ำคืน มีชื่อเรียกต่าง ๆ กัน อาทิเช่น หน่วย"ป้องกันชาติ" (Bela Negara) คนหนุ่มเพื่อความมั่นคงของชนบท (Pemuda Keamanan Desa) กองกำลังประชาชน (Laskar Rakyat) มีชาวบ้านถูกเกณฑ์ใช้งานในแบบนี้จำนวนมากเช่นว่าในกลางปี 1991 เกณฑ์ชาวบ้านไม่น้อยกว่า 60,000 คน ทหารยังจัดการชุมนุมร่วมกันประกาศว่าจะช่วยกันกำจัดพวกสนับสนุนขบวนการฯ ให้หมดสิ้นให้ได้ ใครปฏิเสธไม่ร่วมมือจะถูกลงทัณฑ์ ทรมาณ หรือฆ่าทิ้งไป การใช้ชาวบ้านเป็นสายลับแจ้งเบาะแสให้กับฝ่ายทหาร ทำให้ผู้คนหวาดกลัว และพากันปิดปากเงียบ เพราะต่างก็ไม่ว่าใครเป็นใครกันแน่ เกรงว่าจะมีผู้คอยสอดรับฟังแล้วไปแจ้งแก่ทหาร บ้างก็เต็มใจช่วยจริง บ้างก็เกรงว่าภัยจะมาถึงตัวจึงออกจะกระตือรือร้นช่วยมากไป ผู้ที่รู้เห็นเป็นใจกับฝ่ายทหารนี้รู้จักกันว่าเป็นพวก "จิวัก" (Cuak) หรือ "ผู้สมคบ" (collaborators) ซึ่งปรากฏว่าเมื่อถอนกำลังทหารออกไปในปี 1998 คนเหล่านี้ถูกทำร้ายต้องพากันหลบหนีไปหาฝ่ายบ้านเมือง

ความโหดร้ายทารุณกรรมต่างๆ ในอะเจห์ได้มีการตีพิมพ์เปิดเผยทั้งภายในประเทศและในวงการสากล งานของ Al-Chaidar และคนอื่นๆ ให้ข้อมูลมากมาย¹² ว่าฝ่ายทหาร/ตำรวจได้ก่อกรรมทำเข็ญกับคนอะเจห์ไว้ด้วยวิธีใดบ้างอย่างละเอียดละออได้บันทึกชื่อบุคคล สถานภาพ และที่อยู่อาศัยเอาไว้ครบถ้วน มีการบันทึกไว้ว่าในช่วงปี 1989-1998 มีชาวอะเจห์ต้องรับเคราะห์กรรมอะไรบ้างดังนี้

* คำ "กวาด" หรือ "sweep" นี้ ดัชนีเคยใช้มาก่อน หมายถึง การใช้กำลังตำรวจ/ทหารตรวจค้นจับกุม ประชาชนผู้ต้องสงสัยว่าร่วมมือกับฝ่ายตรงข้ามกับรัฐบาล

¹² Al-Chaidar, Sayed Mudhahar Ahmad, Yarmen Dinamika, **Aceh Bersimbah Darah : Mengungkap Penerapan Status Daerah Operasi Militer (DOM) di Aceh 1989-1998** (Jakarta: Pustaka Al-Kautsae 1999) พิมพ์ครั้งที่ 5 (อะเจห์ไซกเลียด : สูดหายใจเพื่อรวมสภาพการณ์เขตปฏิบัติการทหารที่อะเจห์ระหว่างปี 1989-1998).

การละเมิดสิทธิมนุษยชนในอะเจห์ช่วงปี 1989-1998

หายสาปสูญ	1,958 คน
ถูกสังหาร	1,321 คน
ถูกทรมาน	3,430 คน
ถูกกระทำทางเพศ	209 คน
ถูกลักขโมย	160 คน
รวม	7,078 คน

ที่มา: Indonesian Research Centre for Reconciliation and Peace, "Will Reconciliation Be Possible? Conflict Violence and Human Tragedy in Modern Aceh", Paper No. 1 January 2000, หน้า 7

การละเมิดสิทธิมนุษยชนในอะเจห์ในปี 1999

หายสาปสูญ	19 คน
ถูกสังหาร	254 คน
ถูกทรมาน	372 คน
ถูกจับกุมโดยไม่มี การไต่สวน	332 คน
รวม	977 คน

ที่มา : แหล่งเดียวกัน, หน้า 13.

การปราบปรามและการบังคับให้คนทั้งที่อยู่อาศัยไปหาที่อยู่ใหม่ใกล้ชุมชนหลักเพื่อง่ายแก่การตรวจตรา ทำให้เกิดมีผู้อพยพจากบ้านช่องเดิมไปอยู่ในค่าย (camp) หรือเพิงพักชั่วคราวบ้างตามสุเหร่า ตามโรงเรียน อาคารสาธารณะจำนวนมาก คนเหล่านี้ไม่สามารถประกอบอาชีพได้ เพราะไม่กล้ากลับไปทำกินในที่เดิม เป็นผู้ลี้ภัย (refugee) หรือคนพลัดถิ่น (displaced persons) มีตัวเลขพอเป็นตัวอย่าง เช่น

ผู้ลี้ภัยและผู้พลัดถิ่นในอะเจะห์ช่วงมิถุนายน-กรกฎาคม 1999

เขต	จำนวนค่าย	จำนวนคน
อำเภออะเจะห์เหนือ	9	37,500
อำเภออะเจะห์ตะวันออก	3	31,717
อำเภอปีตี	6	48,400
รวม	18	117,667

ที่มา : รวบรวมโดย Institute of Policy Research Advocacy (ELSAM) ถ่ายทอดโดย แหล่งเดียวกัน, หน้า 13.

นอกจากนี้แล้วยังมีหญิงหม้าย เด็กไร้พ่อแม่อีกเป็นจำนวนมาก ซึ่งล้วนแล้วแต่เป็นปรากฏการณ์ใหม่ของคนอะเจะห์

ในสภาพเช่นนี้นักศึกษามหาวิทยาลัยซึ่งตั้งอยู่ที่เมืองหลวงพยายามร่วมมือกันช่วยเหลือชาวบ้านที่ได้รับความเดือดร้อนตั้งแต่ออกเงินส่วนตัว เรียไร และรับบริจาคสิ่งของและอาหารช่วยเหลือผู้ลี้ภัย/ผู้พลัดถิ่นภายใน นักศึกษาเป็นหัวหอกหลักในการประท้วงรัฐบาลและทหารโดยใช้วิธีการสันติ ชูแผ่นป้าย แผ่นผ้าติดคำขวัญ ปราศรัยในที่สาธารณะ อดอาหารเพื่อเรียกร้องความสนใจ นักศึกษาเหล่านี้ต้องระมัดระวังตัวกันเอง ผู้ที่เป็นผู้นำต้องย้ายที่หลบที่นอนบ่อยๆ ไม่ไปไหนมาไหนคนเดียว เพราะมีการสูญหายไปโดยไร้ร่องรอย ถูกเก็บตัว ถูกตั้งข้อหาก่อความไม่สงบติดคุก พ่อแม่พากันวิตกกังวล บ้างหลบหนีไปอยู่เมืองเมดาน บ้างต้องไปจากรัตนา สื่ออิเล็กทรอนิกส์ช่วยให้นักศึกษาสามารถให้ข้อมูลแก่โลกภายนอกได้¹³ ในการเดินทางไปเก็บข้อมูลครั้งแรกที่อะเจะห์ในช่วงกลางเดือนมกราคม 2000 ผู้เขียนได้มีโอกาสไปคุยกับผู้อพยพบางที่โดยการติดต่อผ่านเครือข่ายนักศึกษา องค์กรเอกชน และหน่วยกาชาด ซึ่งเป็นผู้นำทางเข้าไปที่หมู่บ้านชื่อ ซิมปัง จัมบี (Simpang Jambee) กิ่งอำเภอคูตา มักมูร์ (Kuta Makmur) ในเขตอำเภออะเจะห์เหนือ ซึ่งมีประชากรราว 312 คน เป็นทางเข้าไปในเขตป่า และเป็นพื้นที่ปลูกกาแฟ ชาวบ้านแถบนั้นจะไม่

¹³ ข้อมูลบางส่วนในเรื่องนี้ได้จาก Richard Barber, ed., **Aceh : The Untold Story - An Introduction to the Human Rights Crisis in Aceh** (Bangkok : Forum Asia, 2000).

ต้อนรับคนแปลกหน้า ถึงกับหลบหนี แต่การมีเจ้าหน้าที่ของหน่วยกาชาดนำหน้า ทำให้ชาวบ้าน
 วางใจ มีบ้านเรือนถูกทหารเผาทำลาย ต้องไปสร้างเพิงพักชั่วคราวที่บริเวณบ้านกำนัน หลายคน
 ไม่กล้านอนในเขตบ้าน ไปนอนในป่า ชาวบ้านเอารูปถ่ายผู้ที่ถูกทำร้ายและถูกเผาทั้งเป็นมาให้ดู
 ทางผ่านจะเห็นอาคารโรงเรียนถูกเผาหลายหลัง มีรูปธงของขบวนการอะเจห์เอกราชวาดด้วย
 สีติดผนังอยู่หลายแห่ง บางแห่งจะมีสีดำมาป้ายทับก็มี ที่พักชั่วคราวอีกแห่งหนึ่งพบนักศึกษา
 ออกมาช่วยชาวบ้าน มีการโบกมือให้รถรับส่งผู้คนที่ผ่านมาหยุดแล้วขึ้นไปเรียไรเงิน มีผู้บริจาค
 ทั้งคนขับและลูกน้องต่างเต็มใจ

บทที่ 6

อะเจห์ในสมัยปฏิรูป

อะเจห์หลังยุคประธานาธิบดีซูฮาร์โต

เมื่อซูฮาร์โตลาออกจากตำแหน่งประธานาธิบดีเมื่อ 21 พฤษภาคม 1998 รองประธานาธิบดีบัคการุดดิน ยูซุฟ ฮาบิบี (B.J. Habibie) ก็เข้ารับตำแหน่งประธานาธิบดีคนที่สามทันที โดยได้สัญญาว่าจะดำเนินการปฏิรูปอินโดนีเซียในทุกๆ ด้าน โดยเฉพาะด้านการเมืองและเศรษฐกิจ หลังจากนั้นในเดือนมีนาคม 1999 ฮาบิบีก็ได้ไปเยือนอะเจห์และแถลงแสดงความเสียใจและขอโทษต่อคนอะเจห์ พร้อมกับให้ยกเลิกการกำหนดอะเจห์เป็นเขตปฏิบัติการทางทหาร ซึ่งถูกกำหนดมาตั้งแต่สมัยซูฮาร์โตในช่วงปี 1990 แต่กำลังทหารและตำรวจยังคงต่อสู้กับกลุ่มแบ่งแยกดินแดนที่ชื่อว่า "ขบวนการอะเจห์เอกราช" เรื่อยมา ชาวบ้านที่ถูกสงสัยว่าเป็นพวกของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งจึงเดือดร้อน เพราะถูกจับกุมและถูกสังหาร โดยประชาชนจำนวนไม่น้อยใช้วิธีอพยพหลบหนีไปอยู่ที่อื่น เช่น ที่เมืองเมดาน ซึ่งเป็นเมืองหลวงของจังหวัดสุมาตราเหนือ การที่รัฐบาลของฮาบิบียอมให้ติมอร์ตะวันออกมีการลงประชามติว่าจะอยู่กับอินโดนีเซียต่อไป หรือแยกตัวเป็นอิสระ ทำให้คนอะเจห์ต้องการทำเช่นนั้นบ้าง

กล่าวได้ว่า ในสมัยของอดีตประธานาธิบดีฮาบิบีซึ่งแม้ว่าจะกินระยะเวลาเพียง 17 เดือน แต่เป็นช่วงที่โลกภายนอกได้รับรู้ข่าวสารเกี่ยวกับอะเจห์มากที่สุดเป็นครั้งแรกเมื่อเทียบกับในสมัยซูฮาร์โต ฮาบิบีผู้ซึ่งมีสายเลือดชาวเพียงครึ่งหนึ่ง เพราะเกิดและเติบโตในสุลาเวสีเป็นคนกระตือรือร้น ตรงไปตรงมา มีแนวคิดที่ทันสมัย และยอมรับเทคโนโลยีสมัยใหม่ ทั้งนี้เนื่องจากฮาบิบีไปใช้ชีวิตอยู่ที่ประเทศเยอรมนีเป็นเวลากว่า 20 ปีจนกระทั่งสำเร็จการศึกษาระดับปริญญาเอก¹ ดังนั้น แนวคิดเรื่องประชาธิปไตยและสิทธิมนุษยชนแม้จะเป็นแนวคิดที่ซูฮาร์โตไม่สามารถรับได้ แต่ในทางตรงกันข้าม ฮาบิบีกลับเป็นคนที่ยินยอมและเชื่อในแนวคิดของตะวันตกเป็นอย่างมาก เพียงแค่สัปดาห์แรกของการเข้ารับตำแหน่งฮาบิบีออกไปเยี่ยมและพบปะพูดคุยกับประชาชนในตลาด ในที่สาธารณะและยังสนทนากลุ่มเล็กๆ แต่กว้างขวางกับกลุ่มชาวนา นักศึกษา สื่อมวลชน และปัญญาชนอย่างอิสระกับคณาจารย์มหาวิทยาลัยต่างๆ

¹ Geoff Forrester, ed. **Post-Soeharto Indonesia : Renewal or Chaos.** (Singapore: Institute of Southeast Asian Studies. 1999), หน้า 44.

ด้วยแนวคิดและพื้นฐานลักษณะนิสัยดังกล่าว ส่งผลให้ฮาบีบีนำแนวคิดปฏิรูปมา แลกต่อคณะรัฐมนตรีทันทีที่เข้ารับตำแหน่ง เขาต้องการให้มีการปฏิรูปทั้ง 3 ด้าน คือ การเมือง กฎหมาย และเศรษฐกิจ อันที่จริงการปฏิรูปทั้งสามด้านดังกล่าวเคยเป็นแนวคิดอยู่ในระเบียบใหม่ ภายใต้รัฐบาลซูฮาร์โตที่ต้องการให้มีการพัฒนาไปพร้อมๆ กัน 3 ประการ เรียกว่า "ไตรภาคแห่งการพัฒนา" (development trilogy) ประกอบด้วยการพัฒนาทางเศรษฐกิจ ความเสมอภาค และเสถียรภาพทางการเมือง แต่ก็ไม่ได้จริงจนกระทั่งเกิดวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจภายในประเทศ ทั้งนี้การปฏิรูปทางด้านการเมืองและกฎหมายของฮาบีบีจะส่งผลต่อชนชาติที่อาศัยอยู่ตามเกาะต่างๆ ที่ต้องการแยกเป็นเอกราชโดยเฉพาะอะเจห์

ช่วงระยะเวลา 17 เดือนภายใต้รัฐบาลชั่วคราวของฮาบีบี สาธารณชน สื่อมวลชน และองค์กรของรัฐ ได้รับรู้การละเมิดสิทธิมนุษยชนในอะเจห์อย่างกว้างขวาง นอกจากคำแถลงแสดงความเสียใจแล้ว รัฐบาลฮาบีบียังได้มีคำสั่งแต่งตั้งคณะกรรมการอิสระจำนวน 27 คน ให้ดำเนินการสอบสวนหาข้อเท็จจริงและหาผู้กระทำผิดมาลงโทษ อย่างไรก็ตามการสอบสวนยังไม่ทันได้ดำเนินการอย่างเป็นทางการมากนัก ฮาบีบีก็หมดวาระการดำรงตำแหน่งประธานาธิบดีเมื่อผลการเลือกตั้งทั่วไปในเดือนมิถุนายน 1999 ปรากฏออกมาว่าพรรคประชาธิปไตยอินโดนีเซียเพื่อการต่อสู้หรือพีดีไอ-พี (Indonesian Democratic Party - Struggle, PDI-P) ของนางเมกะวะตี ซูการ์โนปูตรีเป็นพรรคที่ได้คะแนนเสียงสูงสุดคิดเป็นร้อยละ 35 จากคะแนนเสียงทั้งหมด ส่วนพรรคกอลการ์ (Golkar) ของฮาบีบีได้คะแนนเสียงมาเป็นอันดับสองคือร้อยละ 22

อะเจห์ในสมัยประธานาธิบดีอับดูร์เราะห์มัน วาฮิด

แม้ว่าพรรคฟื้นตัวแห่งชาติ (National Awakening Party - PKB) ของอับดูร์เราะห์มัน วาฮิดจะได้คะแนนเสียงเป็นอันดับสามคิดเป็นร้อยละ 12 แต่ด้วยความตกลงร่วมมือกันของพรรคกอลการ์และพรรคการเมืองมุสลิมอีกหลายพรรค ทำให้การประชุมสภาที่ปรึกษาประชาชนหรือสภาสูงเมื่อเดือนตุลาคม 1999 ได้ลงมติเลือกนายอับดูร์เราะห์มัน วาฮิดเข้าดำรงตำแหน่งประธานาธิบดีและเลือกนางเมกะวะตีให้ดำรงตำแหน่งรองประธานาธิบดี

เพียงไม่กี่วันหลังเข้ารับตำแหน่ง วาฮิดได้แสดงท่าทีสนับสนุนการลงประชามติในอะเจห์ โดยกล่าวว่า "ในเมื่อประชาชนชาวติมอร์ตะวันออกทำการลงประชามติกันได้ อะเจห์ก็น่าจะทำได้เช่นกัน"² นั้นหมายถึงว่า ทางเลือกที่รัฐบาลมิให้ก็จะเป็นทางเลือกเดียวกับที่ติมอร์ตะวันออก คือ ปกครองตนเอง หรือจะแยกตัวเป็นอิสระ อย่างไรก็ตาม ทางฝ่ายกองทัพได้แถลงอย่างชัดเจนว่า ไม่อาจยอมรับข้อเสนอดังกล่าวของวาฮิดได้ เนื่องจากอินโดนีเซียมีสถานะเป็น

² AFP (Associated French Press), November 4, 1999.

รัฐเดี่ยว ซึ่งไม่ควรมีการแยกตัวของกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งอีกต่อไป ในขณะที่เดียวกัน ทั้งสภาผู้แทนราษฎร (สภาล่าง) และสภาที่ปรึกษาประชาชน (สภาสูง) ก็ได้ตั้งข้อสงสัยถึงสิทธิอันพึงมีของประธานาธิบดีในการเสนอทางเลือกที่มีความเสี่ยงสูงเช่นนี้ นายอาเมียน ราฮิส ประธานสภาสูงได้เตือนว่าการทำประชามติในอะเจห์จะนำไปสู่ความแตกแยกของชาติ³

นอกจากนี้ อะเจห์ยังได้รับข้อเสนอจากรัฐบาลกลางให้มีสถานภาพพิเศษ (special status) แม้ว่าในปัจจุบัน อะเจห์ก็มีสถานะเป็นเขตการปกครองพิเศษ (special region) อยู่แล้วก็ตาม ทั้งนี้ในความเป็นจริงแล้ว การปฏิบัติต่างๆ ในอะเจห์ก็มีได้มีลักษณะเป็นการปกครองตนเองตามสถานะที่ได้รับแต่อย่างใด

อนึ่ง ยังมีข้อถกเถียงกันอยู่ถึงการสนับสนุนการแยกตัวเป็นอิสระของอะเจห์ คนอินโดนีเซียบางกลุ่มเชื่อว่าชาวอะเจห์ส่วนใหญ่สนับสนุนการรวมกับอินโดนีเซีย บางกลุ่มก็มีความเห็นว่าหากมีการลงประชามติ คะแนนเสียงส่วนใหญ่น่าจะจะเป็นการแยกตัวเป็นอิสระ ทั้งนี้ทั้งนั้นความคิดเห็นของชาวอะเจห์เองก็ได้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันเสมอไป แหล่งข่าวทางทหารของอินโดนีเซียระบุว่า การสนับสนุนการแยกตัวเป็นอิสระกระจุกอยู่เพียงแค่ใน 6 อำเภอ จากทั้งหมด 13 อำเภอ⁴ นอกจากนี้หากพิจารณาถึงบทบาททางการเมืองของคนอะเจห์แล้ว พบว่าชนชั้นปกครองอะเจห์ต่างยึดติดอย่างเหนียวแน่นกับชนชั้นปกครองของรัฐบาลกลาง คนอะเจห์จำนวนไม่น้อยที่ดำรงตำแหน่งสำคัญในรัฐบาล พรรคการเมือง ภาคธุรกิจและในกองทัพ เมื่อเปรียบเทียบกับบทบาทลักษณะดังกล่าวกับคนติมอร์ตะวันออกหรือคนปาปัวแล้ว ถือได้ว่ารัฐบาลค่อนข้างให้ความสำคัญกับคนอะเจห์มากกว่า อาทินายฮัสบัลเลาะห์ ซาอัด คนอะเจห์ ก็ได้รับการแต่งตั้งเป็นรัฐมนตรีด้านสิทธิมนุษยชนในสมัยคณะรัฐบาลชุดแรกของวาฮิด ทั้งนี้ข้อสนับสนุนถึงความไม่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในอะเจห์อีกประการหนึ่งก็คือความไม่เป็นเอกภาพในขบวนการอะเจห์เอกราชเอง ความไม่เห็นด้วยระหว่างกันในเรื่องต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นยุทธวิธีในการโจมตีกองทัพรัฐบาล การทำร้ายชาวอะเจห์ผู้บริสุทธิ์ ผลประโยชน์ทางการเมือง อีกทั้งช่องว่างของความร่วมมือจากผู้นำขบวนการฯ ที่อยู่ประเทศสวีเดนคือนายฮะซัน ดิ ตีโร กับผู้นำและสมาชิกคนอื่นๆ ของขบวนการฯ ที่อยู่ในอะเจห์ ก็มีแนวโน้มไปในทางที่ห่างเหินกันมากขึ้นด้วย

ภายหลังการเข้ารับตำแหน่งไม่กี่สัปดาห์ ทำทิจของวาฮิดก่อให้เกิดกระแสทั้งชื่นชมและต่อต้านไปพร้อมๆ กัน แม้ว่าในช่วงแรกชาวอะเจห์ที่ต้องการเป็นเอกราชจะยินดีที่ได้

³ TAPOL. **A Reign of Terror : Human Rights Violations in Aceh 1998-2000.** (London: Wernham Printers) March 2000, p. 22.

⁴ Rabasa, Angel and Peter Chalk. **Indonesia's Transformation and the Stability of Southeast Asia** (Washington, D.C. : RAND, 2001), pp. 33-34.

ประธานาธิบดีที่มีแนวคิดปฏิรูปประชาธิปไตยมากที่สุดตั้งแต่เคยมีมา อีกทั้งบุคลิกส่วนตัวของวาฮิดเองมีความเชื่อมั่นในตัวเองสูง ตัดสินใจรวดเร็ว นอกจากนี้ยังได้ชื่อว่าเป็นผู้รักประชาธิปไตย ต้องการปฏิรูประบบการเมือง เป็นกลางในเรื่องศาสนาและเผ่าพันธุ์ แต่หลังจากนั้นไม่นาน ความยินดีต่างๆ ก็ต้องแปรเป็นความไม่พอใจเมื่อสิ่งที่วาฮิดให้คำมั่นสัญญาไว้ในระยะแรกเกี่ยวกับสิทธิการทำประชามติถูกต่อต้านจากสมาชิกส่วนใหญ่ในรัฐสภา ทั้งกระทรวงต่างประเทศ กระทรวงมหาดไทยและกองทัพต่างออกมาแถลงในทำนองว่าเป็นความคิดส่วนตัวของประธานาธิบดี การกระทำดังกล่าวส่งผลให้เกิดความรู้สึกอึดอัดในจิตใจของคนอะเจห์ มีการชุมนุมเรียกร้องเอกราชครั้งใหญ่ที่กรุงบันดา อะเจห์ เมื่อวันที่ 8 พฤศจิกายน 1999 มีประชาชนมาร่วมเดินขบวนมากกว่าห้าแสนคน นับเป็นการเดินขบวนโดยมีจุดมุ่งหมายเดียวกันครั้งใหญ่ที่สุดในประวัติศาสตร์ความขัดแย้งระหว่างชาวอะเจห์กับฝ่ายรัฐบาลกลาง

กล่าวกันว่า การชุมนุมครั้งใหญ่นี้ มีชาวอะเจห์จาก 11 อำเภอ และ 2 เขตเทศบาลทั่วทั้งจังหวัดมาชุมนุมกันที่หน้ามัสยิดกลาง กลุ่มผู้ดำเนินการครั้งนี้ใช้ชื่อว่า ศูนย์ข่าวสารเพื่อการลงประชามติของอะเจห์ (SIRA - Sentral Informasi Referendum Aceh) ก่อนหน้านี้นี้ไม่กี่วันก็มีรายงานว่าคนอะเจห์ราว 250,000 คน ได้ชุมนุมในแบบเดียวกันในหลายท้องที่ทั้งจังหวัดในระยะปลายเดือนพฤศจิกายน ปรากฏรายงานข่าวว่าฝ่ายขบวนการฯ ได้คุกคามทำร้ายคนชวาที่ไปตั้งถิ่นฐานอยู่ในที่ต่างๆ ในอะเจห์ โดยมีข่าวลือว่าใน 4 ธันวาคม ซึ่งเป็นวันครบรอบการก่อตั้งขบวนการอะเจห์เอกราช ฝ่ายนี้จะทำร้ายคนชวา ผู้นำของฝ่ายนี้เคยกล่าวว่าคนชวาก็เป็นเหมือนเจ้าอาณานิคมในอะเจห์ ต่อมาเมื่อ 24 พฤศจิกายน คณะกรรมการอิสระด้านความรุนแรงในอะเจห์ได้เปิดเผยรายงานการสอบสวนว่าความรุนแรงที่เกิดขึ้นในอะเจห์ตั้งแต่ 1989 จนกระทั่งสิงหาคม 1999 เข้าลักษณะอาชญากรรมสงคราม (war crime) และเป็นการกระทำของกองบัญชาการรบพิเศษ (Kopassus) โดยได้ระบุชื่อนายทหารระดับสูงโดยใช้อักษรย่อจำนวน 4 คนว่า มีส่วนเกี่ยวข้องกับความรุนแรงในอะเจห์ในฐานะผู้บังคับบัญชา ซึ่งอักษรย่อเหล่านั้นจะไปพ้องกับชื่อของพลเอกเอ็ดดี้ ซูดราจิต (Edi Sudradjat) อดีตรัฐมนตรีกลาโหม พลเอกไฟซัล ตันจุง (Faisal Tanjung) อดีตรัฐมนตรีประสานงานด้านการเมืองและความมั่นคง พลเอกอิรันโต ผู้รับตำแหน่งดังกล่าวต่อมา กับพลเอกฮาร์วัน ฮามิด อดีตผู้บัญชาการกองกำลังลีละวังชะ ซึ่งดูแลรับผิดชอบอะเจห์และต่อมารับตำแหน่งรัฐมนตรีมหาดไทย ในวันที่ 4 ธันวาคม 1999 ซึ่งเป็นวันครบรอบ 23 ปีของการก่อตั้งขบวนการอะเจห์เอกราชฝ่ายเรียกร้องเอกราชได้จัดพิธีเฉลิมฉลองขึ้นที่เมืองซิกลี ซึ่งห่างเมืองหลวงไปราว 100 กิโลเมตร ได้นำสาส์นของสะซัน ดิ ดิโร ผู้ก่อตั้งและประมุขของขบวนการฯซึ่งพำนักอยู่ที่สวีเดน เรียกร้องให้ชาวอะเจห์พร้อมพลีชีวิตรับกับรัฐบาลกับเรียกร้องให้นานาชาติและสหประชาชาติช่วยแก้ปัญหาอะเจห์ ก่อนจะสิ้นปี 1999 มีรายงานว่าประธานาธิบดีวาฮิดได้เร่งรัดให้สอบสวนเพื่อ

พิจารณาถึงโทษนายทหารที่รับผิดชอบต่อเหตุการณ์รุนแรงในอะเจห์ ในเรื่องสำคัญว่าด้วยความสัมพันธ์ระหว่างรัฐบาลกลางกับท้องถิ่นนั้น ในกรณีของอะเจห์สภาผู้แทนราษฎรของอินโดนีเซียได้มีมติในระดับชั้นวาคมาว่าไม่ยอมรับการตัดสินใจจะลงประชามติของคนอะเจห์ ในขณะที่เดียวกันก็มีการเสนอแนะให้นำระบบสหพันธ์มาใช้กับสาธารณรัฐอินโดนีเซีย แต่ประธานาธิบดีวาฮิดกลับใช้สำนวนว่าน่าจะเป็นเรื่อง "การปกครองตนเองอย่างเต็มที่ (full autonomy)" จะดีกว่า เพราะจะไม่มีจำเป็นต้องไปแก้ไขรัฐธรรมนูญที่ระบุไว้ว่าอินโดนีเซียเป็นรัฐเดี่ยว กรณีของอะเจห์นี้ยังมีส่วนเกี่ยวข้องกับมาเลเซีย กล่าวคือ รัฐมนตรีต่างประเทศอินโดนีเซียเปิดเผยว่าในการที่วาฮิดพบปะกับนายกรัฐมนตรีมหฐิร (Mahathir Mohamad) ในเดือนพฤศจิกายน วาฮิดได้ขอให้มาเลเซียช่วยหารื้อกับพวกอะเจห์ที่มาเลเซียติดต่อได้ ต่อมาในกลางเดือนธันวาคม 1999 รัฐมนตรีต่างประเทศมาเลเซียแถลงว่ายินดีจะช่วยเหลืออินโดนีเซียใกล้เคียงกับพวกขบวนการฯ หากอินโดนีเซียขอร้อง และในระยะเวลาใกล้เคียงกันนายบะดาวิ (Abdullah Ahmad Badawi) รองนายกรัฐมนตรีมาเลเซียปฏิเสธว่ามาเลเซียมิได้เป็นฐานที่พวกอะเจห์จัดหาอาวุธส่งเข้าไปอะเจห์ตามที่เป็นข่าวว่ารัฐมนตรีมหาดไทยของอินโดนีเซียเคยแถลงทำนองนั้นเอาไว้

อนึ่ง ในขณะที่วาฮิดได้รับความนิยมในหมู่คนอะเจห์ทั่วไปอยู่นั้น เขาก็มิได้กังวลว่าความนิยมจะลดน้อยลงแต่อย่างใด เมื่อตั้งข้อสังเกตว่าคนอะเจห์ที่ต้องการทำประชามติโดยเฉพาะกลุ่มที่ต้องการแยกตัวเป็นอิสระนั้น เป็นเพียงกลุ่มเล็กๆ เท่านั้น เขาให้เหตุผลว่าคนอะเจห์กำลังแบ่งเป็นหลายฝ่ายและขาดผู้นำที่แท้จริงที่เป็นศูนย์รวมของคนอะเจห์ทั้งหมด ความขัดแย้งและความตึงเครียดมีมากขึ้นในอะเจห์ จนกระทั่งเมื่อวันที่ 26 มกราคม 2000 โดยการขอร้องจากบุคคลสำคัญระดับอาวุโสในรัฐบาล วาฮิดจึงเดินทางไปอะเจห์อย่างเป็นทางการครั้งแรก โดยมีวัตถุประสงค์หลักเพื่อต้องการเจรจาประนีประนอมกับตัวแทนคนอะเจห์และผู้นำขบวนการอะเจห์เอกราช คือนายอับดุลละห์ ซาฟิ เพื่อลดความขัดแย้งและพยายามหาข้อยุติ แต่จุดมุ่งหมายครั้งนี้ต้องล้มเหลวด้วยเหตุผลหลายประการ นอกจากความปลอดภัยซึ่งทำให้วาฮิดใช้เวลาอยู่ที่เมืองซาบัง เมืองท่าเล็กๆ บนเกาะเวห์เพียงสองสามชั่วโมง ทั้งไม่มีบุคคลหรือตัวแทนจากฝ่ายขบวนการอะเจห์เอกราชมาพบประธานาธิบดีแม้แต่คนเดียว อย่างไรก็ตาม แม้วัตถุประสงค์ทางการเมืองจะล้มเหลว วาฮิดก็ได้รับปากว่าจะเพิ่มพูนผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจให้กับพื้นที่ โดยการฟื้นฟูซาบังให้เป็นที่ทำเรือเสริมอีกครั้ง

เหตุการณ์หลังจากนั้นทวีความรุนแรงยิ่งขึ้น เมื่อกลุ่มขบวนการอะเจห์เอกราชเริ่มไม่พอใจที่รัฐบาลไม่สามารถหาตัวผู้กระทำการละเมิดสิทธิมนุษยชนต่อชาวอะเจห์ในสมัยรัฐบาลซูฮาร์โตมาลงโทษได้ อีกทั้งยังพบว่าประชาชนอะเจห์ส่วนใหญ่เริ่มหันไปสนับสนุนกลุ่มนักศึกษาที่เรียกตนเองว่าศูนย์ข่าวสารเพื่อการลงประชามติของอะเจห์ (SIRA) โดยเป็นที่รู้กันว่าสมาชิกในกลุ่มนี้มีจุดมุ่งหมายเดียวกันคือต้องการแยกตัวเป็นเอกราช ทั้งนี้ แม้

วัตถุประสงค์ของขบวนการอะเจห์เอกราชกับของขบวนการที่นำโดยกลุ่มนักศึกษาหนุ่มนี้จะมีลักษณะเดียวกัน แต่ทั้งสองกลุ่มก็ได้ทำงานร่วมกันแต่อย่างใด วิธีการในการได้มาซึ่งเอกราชเป็นสาเหตุหลักที่ทำให้ทั้งสองกลุ่มต่างก็ดำเนินการตามที่ตนถนัด โดยกลุ่มนักศึกษานี้เน้นการเคลื่อนไหวอย่างสันติและไม่มีการจับอาวุธ ในขณะที่ขบวนการอะเจห์เอกราชเน้นการสู้รบกับฝ่ายรัฐบาลกลางโดยอาวุธและมีกองกำลังที่ถูกฝึกมาเป็นอย่างดี

ขบวนการอะเจห์เอกราชใช้วิธีการแทรกซึมเข้าไปในโครงสร้างการปกครองระดับตำบลโดยเริ่มที่ตำบลปิติแล้วขยายออกไปยังอะเจห์เหนือ ตะวันออก กลาง และใต้ วิธีการของขบวนการฯ ก็คือค่อยๆ เข้าไปปรับเปลี่ยนคณะผู้บริหารแต่ละหมู่บ้าน ไล่ตั้งแต่หัวหน้าหมู่บ้านลงมาจนถึงระดับล่าง ในไม่ช้าอำนาจต่างๆ ก็ตกอยู่ภายใต้ขบวนการอะเจห์เอกราช ในขณะเดียวกัน ขบวนการอะเจห์เอกราชก็มีกลุ่มย่อยแยกออกมาและใช้ยุทธวิธีการสู้รบแบบกองโจรกับกองกำลังจากจาการ์ตา ซึ่งยังคงมีอยู่ โดยการชุมนุมโจมตีลอบทำร้ายและเผาอาคารสถานที่ของตำรวจและทหาร ทางฝ่ายกองกำลังจากรัฐบาลกลางเองก็ทำการกวาดจับผู้ต้องสงสัยว่าจะเป็นพวกเดียวกับขบวนการอะเจห์เอกราช ซึ่งบางครั้งก็ไม่มีพยานหลักฐานแน่ชัด ความขัดแย้งของทั้งสองฝ่ายทวีความรุนแรงขึ้นเรื่อยๆ มีประชาชนผู้บริสุทธิ์ต้องถูกทำร้ายจนถึงชีวิตและสูญหายเป็นจำนวนมาก สถานการณ์เป็นเช่นนี้ จนกระทั่งกลางปี 2000 ศูนย์เจรจาเพื่อสิทธิมนุษยชน (Humanitarian Dialogue Centre - HDC)* ได้ยื่นมือเข้ามาเป็นตัวกลางในการจัดการเจรจาเพื่อยุติความขัดแย้งระหว่างขบวนการอะเจห์เอกราชกับรัฐบาลกลาง ซึ่งรัฐบาลเองก็พยายามแก้ปัญหานี้ จนในที่สุดก็สามารถตกลงกันได้โดยให้พักรบกันชั่วคราวเป็นเวลา 3 เดือน โดยใช้คำอย่างเป็นทางการว่า "การหยุดพักเพื่อมนุษยธรรม" (humanitarian pause) กล่าวคือ ห้ามไม่ให้ทั้งสองฝ่ายปะทะกันเพื่อเห็นแก่ประโยชน์ของชาวบ้าน ทั้งสองฝ่ายตั้งคณะกรรมการขึ้น 3 ชุด ประกอบด้วยฝ่ายรัฐบาล ฝ่ายขบวนการอะเจห์เอกราช และกลุ่มที่สามเป็นกลุ่มที่เป็นกลาง ระหว่างการพักรบที่วานี ตัวแทนของรัฐบาลและขบวนการฯ ได้พบปะกันที่เมืองหลวงของอะเจห์คือเมืองบันดา อะเจห์ รายงานผลการหารือกันไปยังคณะกรรมการใหญ่ที่เจนีวา ในที่สุดรัฐบาลกลางก็ลงนามในข้อตกลงเพื่อสันติภาพกับขบวนการฯ ณ ประเทศสวิตเซอร์แลนด์ เมื่อ 12 พฤษภาคม 2000 โดยเริ่มมีผลบังคับใช้ให้หยุดการต่อสู้ตั้งแต่วันที่ 2 มิถุนายน จากนั้น ได้ทำข้อตกลงเพื่อสันติภาพฉบับที่ 2 เมื่อวันที่ 25 กันยายน 2000 และมีผลบังคับใช้จนถึงวันที่ 15 มกราคม 2001 อย่างไรก็ตาม ปรากฏมีรายงานการปะทะกันประปราย ไม่มีการแถลงผลของการหารือกันระหว่างที่หยุดยิง จึงมองไม่เห็นความ

คืบหน้าในการแก้ปัญหาอะเจห์ ฝ่ายทหารนั้นไม่เห็นด้วยกับการเจรจา ต้องการให้ปราบปราม

* ชื่อเต็มว่า Henri Dunart Centre for Humanitarian Dialogue

ขบวนการฯ ได้มีการลักพาตัวผู้นำของกลุ่มเรียกร้องความเป็นธรรมให้แก่คนอะเจห์ที่ถูกทารุณกรรม ผู้นำสองคนที่ถูกลักพาตัว ถูกสังหารอย่างทารุณและนำศพไปทิ้งไว้ในที่สาธารณะ ผู้นำนักศึกษาถูกติดตามตัว ทำให้เกิดความหวาดวิตกกันไป ต้องพากันหลบหนีออกนอกพื้นที่ บ้างไปอยู่จาการ์ตา บ้างไปต่างประเทศ

สถานการณ์ตั้งแต่ต้นปี 2001 เป็นต้นมา ยังคงเต็มไปด้วยความตึงเครียดและยังคงมีการละเมิดสิทธิมนุษยชนต่อพลเรือนทั้งจากฝ่ายรัฐบาลกลางและจากฝ่ายขบวนการฯ จนกระทั่งเมื่อวันที่ 30 พฤษภาคม 2001 รัฐสภาก็มีมติ 365 เสียงต่อ 4 เสียง ให้ดำเนินการถอดถอนนายวาฮิดออกจากตำแหน่งประธานาธิบดี เนื่องจากไม่สามารถชี้แจงข้อกล่าวหาที่ระบุว่า วาฮิดมีส่วนพัวพันกับการคอร์รัปชัน และในวันที่ 23 กรกฎาคม สภาที่ปรึกษาประชาชน (MPR) ได้ลงมติด้วยคะแนนเสียงท่วมท้น 591 ต่อ 0 เสียง ถอดถอนนายวาฮิดออกจากตำแหน่งประธานาธิบดี และแต่งตั้งนางเมกะวะตี ซูการ์โนปูตรีรองประธานาธิบดี ขึ้นดำรงตำแหน่งประธานาธิบดีสืบแทน

อะเจห์ในสมัยประธานาธิบดีเมกะวะตี ซูการ์โนปูตรี

เมื่อรายชื่อคณะรัฐมนตรีภายใต้การบริหารของนางเมกะวะตีปรากฏออกมา ทำให้พิจารณาได้ว่านางเมกะวะตีวางปัญหาความขัดแย้งระหว่างรัฐบาลกลางกับชนกลุ่มน้อยตามเกาะต่างๆ ที่ต้องการแยกตัวเป็นอิสระอย่างอเรียนจาฮา และอะเจห์ไว้ในอันดับต้นๆ เช่นเดียวกับสมัยอดีตประธานาธิบดีวาฮิด เพราะหนึ่งในคณะรัฐมนตรีนั้นคือ นายฮัสซัน วิรายูดา (Hassan Wirayuda) รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ นายฮัสซันเป็นทั้งนักการทูตและนักเจรจาต่อรอง ถูกวางตัวให้เป็นหัวหน้าคณะเจรจาทันทีกับผู้นำขบวนการฯ ทั้งนี้จากภูมิหลังของเขาเองก็มีส่วนเกี่ยวข้องในกระบวนการสร้างสันติภาพในกัมพูชาและมีส่วนร่วมเจรจาทันทีกรณีรัฐบาลฟิลิปปินส์กับกลุ่มปลดปล่อยแห่งชาติโมโร (Moro National Liberation Front) มาแล้ว

หลังจากเข้ารับตำแหน่งไม่ถึงเดือน นางเมกะวะตีก็ได้แสดงความเสียใจต่อปัญหาการละเมิดสิทธิมนุษยชนในอะเจห์และอเรียนจาฮาที่เกิดขึ้นมานานหลายทศวรรษ นอกจากนี้นางยังได้สัญญาว่าจะนำข้อตกลงเกี่ยวกับการให้สถานภาพพิเศษแก่ทั้งสองจังหวัดมาพิจารณาใหม่ แต่อย่างไรก็ดี นางได้ย้ำว่าการเจรจาใดๆ ที่จะเกิดขึ้นระหว่างรัฐบาลกลางกับขบวนการฯ และกับประชาชนอะเจห์ต้องอยู่ภายใต้กรอบที่ว่าอินโดนีเซียมีสถานะเป็นรัฐเดี่ยวจะเป็นอันใดไปไม่ได้ นั่นหมายความว่านางได้ขอให้ผู้นำขบวนการฯ และประชาชนอะเจห์เลิกหวังที่จะได้เป็นอิสระจากรัฐบาลอินโดนีเซีย แต่ให้หันหน้ามาเจรจากันอย่างสันติเพื่อให้ได้ความพึงพอใจทั้งสองฝ่าย

เมื่อพิจารณาจากจุดยืนของทั้งสองฝ่าย คือฝ่ายรัฐบาลกลางยินดีให้มีการเจรจากันเพื่อหาข้อยุติ แต่การเจรจานั้นต้องอยู่ภายใต้กรอบแนวคิดความเป็นรัฐเดี่ยวและความเป็นเอกภาพแห่งสาธารณรัฐอินโดนีเซีย อีกทั้งยังแสดงเจตนารมณ์ให้ประชาชนอะเจห์เลิกลี้ภัยความคิดที่จะเป็นเอกราช เพราะรัฐบาลกลางไม่มีวันสนับสนุนแนวคิดนี้ ทางเลือกที่รัฐบาลกลางขณะนี้มิให้ก็คือมีสถานะเช่นเดิมต่อไป คือ เป็นเขตพิเศษ (Special Territory) และเป็นเขตปกครองตนเอง (autonomous) มีสิทธิในการจัดการและดูแลกิจการภายใน 3 เรื่อง ได้แก่ การศึกษา กฎหมายภายใน และการศาสนา โดยรัฐบาลอาจจะเพิ่มอำนาจในการให้คนอะเจห์มีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายมากขึ้น นั่นหมายความว่า แนวคิดที่เคยมีการเสนอให้รัฐบาลกลางลงพิจารณาแทนแนวคิดความเป็นเอกราช คือ แนวคิดสหพันธรัฐ (federalism) ก็ย่อมเป็นไปได้เช่นกัน

ในขณะเดียวกัน เมื่อพิจารณาจุดยืนของฝ่ายขบวนการและประชาชนอะเจห์ พบว่าไม่ใช่ประชาชนทุกคนที่ต้องการให้อะเจห์แยกตัวเป็นอิสระ ยังคงมีเสียงส่วนหนึ่งที่เห็นด้วยกับสถานะเขตปกครองตนเองพิเศษ กล่าวคือขอแค่เพียงการมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายภายในของตนให้มากขึ้น และขอให้รัฐบาลกลางกระจายรายได้ที่ได้จากทรัพยากรธรรมชาติในอะเจห์ กลับคืนสู่คนอะเจห์มากกว่าปัจจุบัน ทั้งนี้ แนวคิดที่ต้องการแยกตัวเป็นรัฐอิสระยังคงเป็นอุดมการณ์ของขบวนการฯ ซึ่งเป็นสาเหตุให้กระบวนการเจรจาเพื่อหาข้อยุติอย่างสันติเกิดขึ้นได้ยาก เพราะปัญหาอยู่ที่ผู้ที่จะต้องเจรจากับรัฐบาลกลางคือขบวนการฯ ไม่ยินยอมให้มีการเจรจาก่อเกิดขึ้น เนื่องจากรัฐบาลไม่ให้ทางเลือกในการแยกตัวเป็นอิสระ

ดังนั้น เมื่อวิเคราะห์สถานการณ์ในปัจจุบัน จึงยังหาทางประนีประนอมกันไม่ได้และยังไม่ยอมรับในข้อเสนองของแต่ละฝ่าย อีกทั้งการหยุดยิงเพื่อสันติเป็นการชั่วคราวก็ไม่มีประสิทธิผลจริง การสู้รบระหว่างทั้งสองฝ่ายก็ยังคงดำเนินต่อไปและแน่นอนว่าไม่ใช่แค่เพียงฝ่ายรัฐบาลกลางกับฝ่ายขบวนการฯ จะต้องสูญเสียกำลังคนและทรัพย์สินเท่านั้น หากแต่รวมถึงชีวิตผู้บริสุทธิ์ชาวอะเจห์ก็ต้องได้รับผลกระทบอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ นอกจากนี้ ยังส่งผลต่อความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ โดยเฉพาะกิจการเกษตรกรรมและน้ำมัน การพัฒนาพื้นที่และสภาพจิตใจของคนอะเจห์ในสังคมโดยรวมด้วย

ในขณะเดียวกันองค์กรเอกชนจำนวนไม่น้อยที่ทำงานด้านสิทธิมนุษยชน ผู้ลี้ภัย/คนพลัดถิ่น แรงงานข้ามชาติ และที่ทำงานด้านอะเจห์ในประเด็นต่างๆ ก็พยายามให้ข้อมูลแก่สาธารณชนในอินโดนีเซีย ในระดับภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และในระดับสากล เพื่อไม่ให้ความรุนแรงในอะเจห์ดำเนินไปโดยไม่มีผู้ใดใส่ใจจริง องค์กรเอกชนในภูมิภาคได้มีการประชุมหารือกันหลายครั้ง และตั้งองค์กรขึ้นมาโดยได้รับความร่วมมือจากหลายประเทศ หากแต่ว่าองค์กรนี้ยังไม่ได้ทำงานจริงจังในภูมิภาคเอเชีย องค์กรเอกชนของอินโดนีเซียที่

เกิดขึ้นในยุคปฏิรูปได้หันมาสนใจและจับเรื่องอะเจห์โดยรวมมือกับองค์กรเอกชนจากต่างประเทศ มีการสร้างเครือข่ายของข้อมูลติดตามสถานการณ์และวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลง องค์กรเอกชนจึงเป็นแหล่งข่าวสำคัญเกี่ยวกับอะเจห์

บทที่ 7

การเจรจาแก้ปัญหาอะเจห์และอนาคตของอะเจห์

การเจรจาแก้ปัญหาอะเจห์

ในสมัยที่รัฐบาลของซูฮาร์โตใช้กำลังปราบปรามการต่อต้านรัฐบาลของขบวนการอะเจห์เอกราชนั้น ได้มีการพบปะกันระหว่างฝ่ายรัฐบาลและฝ่ายขบวนการอะเจห์เอกราชภายนอกประเทศโดยมีสหประชาชาติเป็นผู้รับรู้ ทางรัฐบาลนั้นมีกระทรวงการต่างประเทศเป็นผู้รับผิดชอบ ไม่มีรายละเอียดเกี่ยวกับการพบปะเช่นที่ว่าที่ทำการในยุโรปจากทั้งสองฝ่าย ทำให้เข้าใจได้ว่าการเจรจาที่วอชิงตันเป็นวิธีการลดแรงกดดันจากวงการนานาชาติที่รับรู้เรื่องราวของอะเจห์มากขึ้นเท่านั้นเอง เหตุการณ์มาเปลี่ยนแปลงไปในสมัยของประธานาธิบดีฮาบีบีที่ได้อยกเลิกการปฏิบัติการทางทหารในอะเจห์ในเดือนมีนาคม 2542 (1999) แต่ในความเป็นจริงกองทัพได้แอบส่งกำลังทหารและตำรวจเข้าไปเพิ่มเติมและกวาดล้างกลุ่มขบวนการต่อไป และถึงกับประกาศว่าจะประกาศภาวะฉุกเฉินในอะเจห์ ประธานาธิบดีฮาบีบียังได้จัดตั้งคณะกรรมการอิสระด้านความรุนแรงในอะเจห์ขึ้น ประกอบบุคคลจากฝ่ายต่างๆ รวม 27 คนให้สอบสวนเรื่องความรุนแรงในอะเจห์และให้รายงานให้ประธานาธิบดีทราบภายใน 6 เดือน ต่อมาเมื่อประธานาธิบดีวาฮิดเข้ารับตำแหน่งได้ประกาศเมื่อ 1 พฤศจิกายน 2542 ให้กองทัพถอนกำลังที่มีอยู่เดิมออกไปเสียจากอะเจห์ทั้งหมด ต่อมาอัยการสูงสุดคือนายมาซุกี คารุสมันได้แถลงว่าได้เปิดการติดต่อในระดับสูงกับขบวนการฯ ซึ่งแสดงท่าทีว่ารัฐบาลต้องการแก้ปัญหาอะเจห์ด้วยสันติวิธี คณะกรรมการอิสระฯ ดังกล่าวได้แจ้งผลการสอบสวนว่ามีการกระทำร้ายอาชญากรรมสงคราม (war crime) เกิดขึ้นในอะเจห์และผู้กระทำคือกองบัญชาการรบพิเศษ (Kopassus) ระบุชื่อนายทหารระดับสูงว่าต้องรับผิดชอบ 4 คนคือพลเอกเอ็ดดี้ ซูดราจิต (E'di Sudradjat) อดีตรัฐมนตรีกลาโหม พลเอกไฟซัล ตันจุง (Faisal Tanjung) อดีตรัฐมนตรีประสานงานด้านการเมืองและความมั่นคง ปัจจุบันดำรงตำแหน่งหัวหน้าพรรคกอลคาร์และประธานสภาผู้แทนราษฎร พลเอกวรีนโต อดีตรัฐมนตรีประสานงานด้านการเมืองและความมั่นคง และพลเอกซาร์วัน ฮามิด อดีตผู้บัญชาการ

กองกำลัง สี่ละวังชะ ยังรับผิดชอบอะเจห์ด้วย ในระยะสิ้นปี 2542 นั้น มีรายงานว่าอินโดนีเซีย
ใครให้มาเลเซียช่วยประสานงานในการจะเจรจากับฝ่ายขบวนการอะเจห์เอกราช

ผลของการเจรจาในช่วงแรกคือการที่ทั้งฝ่ายรัฐบาลและฝ่ายขบวนการฯ ตกลงกันได้
ระยะกลางปี 2543 ให้ทั้งสองฝ่ายระงับการใช้อาวุธต่อกัน เรียกสิ่งนี้ว่า "การหยุดพักเพื่อ
มนุษยธรรม" (humanitarian pause หรือ jeda kemanusiaan) เป็นระยะเวลา 3 เดือน โดยเริ่มตั้งแต่
12 พฤษภาคม 2543 เป็นต้นไป และสามารถขยายเวลาออกไปได้อีก ซึ่งในความเป็นจริงได้ขยาย
ออกไปถึง 3 ครั้ง จนสิ้นธันวาคม 2543 และในการนี้ได้ตั้งคณะกรรมการ 3 ฝ่ายขึ้น ประกอบด้วย
ฝ่ายรัฐบาล ฝ่ายขบวนการอะเจห์เอกราช และฝ่ายที่เป็นกลางที่เข้าใจปัญหาอะเจห์เป็นอย่างดี ใน
การหยุดพักที่วานี่ก็เพื่อให้ทั้งสามฝ่ายได้พยายามหาทางออกให้กับปัญหาอะเจห์ ซึ่งในการหารือ
กันนั้นฝ่ายเป็นกลางทำหน้าที่ให้คำแนะนำให้ความเห็นแต่ไม่ใช่ผู้ร่วมเจรจาดูแล อย่างไรก็ตามใน
ระหว่างนั้นก็มีการปะทะกันอยู่ (ดังกล่าวไว้ในเหตุการณ์สมัยของวาฮิดแล้ว) อนึ่งในเดือน
สิงหาคม 2544 ประธานาธิบดีเมกะวะตีได้ลงนามในกฎหมายจัดตั้งเขตปกครองพิเศษอะเจห์
(Nanggroe Aceh Daroessalam -NAD) ขึ้น แต่ในขณะเดียวกันก็ปรากฏว่าได้ยอมให้มีการตั้งกอง
กำลังทหารพิเศษขึ้นในอะเจห์ ผู้ดำเนินการให้มีการเจรจากันสามฝ่าย คือองค์กรเอกชนที่เจนีวาชื่อ
"ศูนย์องรี ดูนองต์" (Henri Dunant Centre) หรือบางที่เรียกว่า Henri Dunant Centre for
Humanitarian Dialogue การดำเนินการกระทำทั้งระดับท้องถิ่นคือในอะเจห์และระดับสูงคือที่เจนี
วาซึ่ง ณ ที่นี้จะมีการหารือกันทุกสามเดือนครั้ง ฝ่ายที่สามในระดับสูงนี้ประกอบด้วยบุคคล 4 คน
เป็นอดีตนายพลเอกอเมริกัน อดีตนักการทูตยูโกสลาเวียที่เคยประจำอยู่ที่จากร์ดาในสมัยอดีต
ประธานาธิบดีชุการ์โน และมักคุ้นกับประธานาธิบดีเมกะวะตี อดีตรัฐมนตรีต่างประเทศของไทย
ดร.สุรินทร์ พิศสุวรรณ ผู้เป็นมุสลิม กับชาวสวีเดนซึ่งเป็นแหล่งพักพิงของผู้นำขบวนการอะเจห์
เอกราช แต่เดิมให้ผู้แทนของญี่ปุ่นเข้ามา แต่ญี่ปุ่นไม่พร้อมทำหน้าที่นั้น

สิ่งที่น่าสนใจก็คือว่าในระยะปี 2544 และ 2545 ทั้งฝ่ายรัฐบาลอินโดนีเซียและฝ่าย
ขบวนการฯ ต่างแสดงความจริงจูงใจให้การเจรจายังเกิดผล ที่เป็นเช่นนี้น่าจะอนุมานได้ดังนี้ทาง
ฝ่ายรัฐบาลอินโดนีเซียนั้นได้รับแรงกดดันจากวงการนานาชาติในเรื่องปัญหาอะเจห์ และในเรื่อง
สิทธิมนุษยชนอย่างต่อเนื่อง บทบาทของฝ่ายทหารในอะเจห์เองไปเกิดขัดแย้งกับฝ่ายตำรวจจน
เกิดปะทะกันเองในอะเจห์และเป็นที่รู้กันว่าเพราะเหตุขัดแย้งกันในเรื่องผลประโยชน์ที่อะเจห์ ทำ
ให้ภาพลักษณ์ของทั้งสองฝ่ายเสียหายหนักขึ้น รัฐบาลยังถูกกล่าวหาอีกว่า ควบคุมฝ่ายทหารไม่ได้
การยุติปัญหาหลงได้ จึงน่าจะดี และถ้าสามารถเจรจาปรองดองกันได้ ความแตกแยกภายในชาติก็จะ

ไม่เกิดขึ้น ปัญหาที่อธิบายหรือปาปัวก็จะไม่ลุกลาม ปัญหาการปกครองตนเองของอะเจห์ตามกฎหมายฉบับใหม่ (NAD) ยังมีที่ต้องแก้ไขกันอีกมาก และผู้นำในอะเจห์เองต้องร่วมหารือกัน เหตุการณ์ระเบิดที่บาห์ลี เมื่อ 12 กันยายน 2545 ทำให้สหรัฐฯ เป็นห่วงว่าอะเจห์จะเป็นแหล่งซ่อนสมุขของผู้ก่อการร้ายที่มีขอบข่ายการดำเนินการทั่วทั้งภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ สหรัฐฯจึงต้องการเห็นการยุติของปัญหาอะเจห์ ทางฝ่ายขบวนการอะเจห์เอกราชเองนั้นก็เป็นที่รู้กันอยู่ว่ามีความเห็นแตกแยกกันอยู่อย่างน้อยสองกลุ่มใหญ่คือกลุ่มผู้นำรุ่นปี 2519 กับกลุ่มรุ่นใหม่ ทำให้ขบวนการฯขาดเอกภาพ หากยังสถานการณ์คลี่คลายลงไม่ได้ ขบวนการฯย่อมอ่อนแอลง ประกอบกับผู้นำทางทหารของขบวนการฯ รุ่นใหม่ยังเสียชีวิตในการต่อสู้กับกองทัพอินโดนีเซีย ขบวนการฯเองย่อมตระหนักว่าคนอะเจห์เอง นอกจากจะสับสนในทางออกของอะเจห์ยังประสบปัญหาเรื่องภาวะความเป็นอยู่และเศรษฐกิจ ขบวนการฯไม่อาจอ้างได้ว่าคนเป็นผู้ปกป้องชาวอะเจห์ได้จริงเพราะคนอะเจห์เคียดแค้นเพราะขบวนการฯก็ไม่ใช่หน่วย

การเจรจากันที่เจนีวาเริ่มประจักษ์ผลในระยะสัปดาห์แรกของเดือนกุมภาพันธ์ 2545 และต่อมาเมื่อ 10 พฤษภาคม 2545 ก็บรรลุความตกลงหลักกันได้ เหลือแต่การจัดเคล้าแก้ไขและทำความเข้าใจในเรื่องหลักๆ บางเรื่อง ทั้งสองฝ่ายสามารถร่วมลงนามในความตกลงยุติความรุนแรงระหว่างกันได้ เมื่อ 9 ธันวาคม 2545 เป็นความตกลงที่มีทั้งหมด 10 มาตรา ให้มีคณะกรรมการตรวจสอบและรายงานการหยุดยิงที่มาจากสามฝ่ายคือฝ่ายรัฐบาล ฝ่ายขบวนการฯ และฝ่ายเป็นกลาง โดยในขั้นต้นนี้จะเป็นกองกำลังทางทหารเพราะต้องทำหน้าที่ตรวจสอบเรื่องการวางอาวุธตกลงให้กองกำลังเป็นกลางเป็นกองกำลังทหารไทย และฟิลิปปินส์และนายทหารไทยได้รับเกียรติเป็นผู้บัญชาการกองกำลังดังกล่าว คือนายพลตรี ทนงศักดิ์ ตูวินันท์ กองกำลังทหารไทยจำนวน 18 นาย ออกเดินทางไปอะเจห์ใน 24 ธันวาคม 2545 ในขั้นต่อไปก็จะมีการถอนประกอบด้วยกลุ่มสิทธิมนุษยชน สื่อมวลชน นักวิชาการ ฯลฯ จะได้เข้าไปสังเกตการณ์และรายงานให้ทราบผลการตกลงหยุดยิงอีกด้วย เป็นที่เข้าใจกันว่าในด้านการปฏิบัติให้เป็นไปตามความตกลงยุติความรุนแรงนั้น มิใช่ของง่าย ต้องค่อยๆ ดำเนินการ และคาดหมายได้ว่าการปะทะกันยังคงจะมีอยู่ต่อไป ยังมีปัญหาในการทำความเข้าใจกับคนอะเจห์ ที่จะให้มีการเจรจากันระหว่างทุกๆ กลุ่มเพื่อให้เกิดการปกครองตนเองของคนอะเจห์ ให้มีการเลือกตั้งของอะเจห์ในปี 2547 เป็นต้น ความตกลงในคราวนี้จึงเป็นเพียงจุดเริ่มต้นของสันติวิธีหลังจากได้ใช้ความรุนแรงมาร่วมสี่ทศวรรษ

อนาคตของอะเจห์

ความตกลงในครั้งนี้ทำให้อนาคตของอะเจห์ไม่มีมณเฑียรแม้จะต้องแก้ปัญหาอีกมาก สิ่งทีรัฐบาลสาธารณรัฐอินโดนีเซียต้องดำเนินการคือต้องควบคุมกองทัพและตำรวจในอะเจห์ให้ได้ ขณะนี้มีสิ่งที่เกิดขึ้นต่อเนื่อง คือการที่ศาลยุติธรรมพิจารณาลงโทษนายทหารที่พัวพันกับการก่อเหตุร้ายแรงในติมอร์ตะวันออก แม้กระบวนการทางศาลจะต้องใช้เวลานานและนายทหารระดับสูงจริงๆ ยังไม่ถูกระบวนการยุติธรรมตามถึงตัว แต่ก็ยังเป็นสิ่งที่ต้องหนึ่ง ความตกลงให้อะเจห์เป็นเขตปกครองพิเศษจะมีความสำคัญอย่างยิ่ง เพราะคนอะเจห์ย่อมต้องการรู้รายละเอียดในมาตรการต่างๆ ว่ามีอะไรบ้างที่เรียกว่าเป็นการปกครองตนเอง ประเด็นของการร่วมเจรจาหรือกันทุกฝ่าย (all inclusive dialogue) ดังระบุไว้ในความตกลงจะดำเนินการได้จริงอย่างไร กลุ่มใดบ้างจะได้มีส่วนร่วมในการหารือ ตกเป็นภาระของฝ่ายต่างๆ ในอะเจห์ที่จะต้องร่วมกันคิดอ่าน การเลือกตั้งในปี 2547 จะมีลักษณะเฉพาะของอะเจห์หรือไม่ หากมีการเลือกผู้ว่าราชการจังหวัด และนายอำเภอที่ล้วนเป็นคนอะเจห์จะมีปัญหาอะไรบ้างหรือไม่ และการที่คนอะเจห์ปกครองกันเองจะดีกว่าการที่ถูกรัฐบาลจากจาการ์ควบคุมจริงหรือไม่ ในประเด็นเรื่องรายได้ของอะเจห์นั้นในสภาพปัจจุบันตามกฎหมายใหม่อะเจห์มีรายได้จากผลผลิตที่เกิดขึ้นในอะเจห์สูงถึงร้อยละ 70 มีปัญหาออกมาแล้วว่าข้าราชการในอะเจห์ใช้รายได้ที่เพิ่มขึ้นไปทางสร้างประโยชน์ให้แก่ตนเอง รูปแบบการปกครองใหม่จะแก้ปัญหานี้ได้แค่ไหน ในการเจรจาดำเนินการกับบริษัทข้ามชาติขนาดใหญ่ที่ดำเนินกิจการอุตสาหกรรมน้ำมันและแก๊สในอะเจห์จะทำให้ผลสักแค่ไหนที่จะให้การว่าจ้างงานเอื้อต่อคนอะเจห์มากขึ้น การพัฒนาอะเจห์โดยไม่มองภาพรวมใหญ่ของสาธารณรัฐจะทำได้จริงแค่ไหน อะเจห์ยังต้องพึ่งพิงสาธารณรัฐอยู่ในการดำเนินธุรกิจและการค้าภายใน ผู้นำอะเจห์จะหาอนาคตของตนในแวดวงของอะเจห์ได้หรือไม่ ทางฝ่ายรัฐบาลที่ส่วนกลางก็ต้องเล็งคิดแบบเจ้าอาณานิคมที่มองอะเจห์แต่ในแง่ของการดักดวงผลประโยชน์ นโยบายการพัฒนาประเทศที่ส่วนกลางยังต้องรับผิดชอบอยู่จะประสานกับอะเจห์เช่นไรที่ทำให้ทั้งสองต่างได้รับประโยชน์ด้วยกัน ชุมชนอิสลามในอะเจห์จะต้องเข้ามามีบทบาทในด้านการเมือง การปกครองและเศรษฐกิจมากขึ้น มิใช่สนใจแต่ในเรื่องศาสนาอย่างเดียว ทั้งท้องถิ่นและส่วนกลางต่างต้องทำความเข้าใจกันไม่ให้เกิดปัญหาปรักปรำอิสลามหัวรุนแรงง่ายๆ ดังที่เป็นมา หากแยกพิจารณาการเป็นเรื่องๆ เกี่ยวกับอนาคตของอะเจห์พอกกล่าวได้ดังนี้

ในทางการเมือง ความตกลง 9 ธันวาคม 2545 เป็นเพียงการยุติการสู้รบการวางอาวุธและการจำกัดเขตที่ตั้งของกองกำลังของทั้งสองฝ่าย ซึ่งนับเป็นเพียงข้อตกลงขั้นพื้นฐานจริงๆ และเป็น

เพียงบันไดขั้นต้นของอีกหลายๆ ขั้นที่จะต้องเจรจาหรือกันต่อไปอีก ซึ่งมีเนื้อหาของการเจรจา
ระบอบเอาไว้แล้ว ที่สำคัญได้แก่ การปกครองตนเองของอะเจห์ การเลือกตั้งในอะเจห์เอง และการ
ร่วมเจรจาหรือของทุกๆ ฝ่ายในปัญหาอะเจห์ในเรื่องการปกครองตนเองนับเป็นการตั้งต้นใหม่
อีกครั้งหนึ่ง หลังจากที่ตั้งต้นมาแล้วอย่างน้อยสองครั้งในตอนประกาศเอกราชจากเนเธอร์แลนด์
ในระหว่างปี 1943-1949 กับในระยะต้นทศวรรษ 1950 เนื่องจากไม่มีรายละเอียดเกี่ยวกับกฎหมายว่า
ด้วยการปกครองของอะเจห์ (NAD) จึงไม่สามารถวิจารณ์ได้ อย่างไรก็ตามประเด็นหลักอยู่ที่ว่า
การยอมรับกฎหมายปกครองตนเองนี้เท่ากับการล้มเลิกความคิดการแยกตัวต่างหากออกจาก
สาธารณรัฐอินโดนีเซียอะเจห์ยังคงเป็นองค์ประกอบย่อยของค่านึงของสาธารณรัฐ ซึ่งเป็นรัฐเดี่ยว
(unitary state) หรือเอกรัฐ มิใช่เป็นสหพันธรัฐ (federation) ซึ่งผู้นำที่จากรู้ดีว่าไม่ควร
นำมาใช้กับอินโดนีเซียด้วยกริ่งเกรงว่าความเป็นสหพันธระนาจะนำไปสู่ความแยกตัวเป็นอิสระได้ง่าย
ขึ้น ความกระจัดกระจายเพราะเป็นรัฐหมู่เกาะของอินโดนีเซีย ไม่เหมือนกับมาเลเซีย หรืออินเดีย
ที่รูปร่างทางกายภาพของประเทศจะซับซ้อนไม่มีลักษณะแยกย่อย (กรณีของมาเลเซียมีชาบาห์และซา
ราวัคแยกออกไป) รัฐบาลกลางไม่กล้าเสี่ยงในเรื่องนี้เพราะประสบการณ์ในระยะกลางทศวรรษ
1950 ถึงกลาง 1960 เป็นประจักษ์พยานอยู่แล้วว่าการแตกแยกเกิดขึ้นได้เมื่ออำนาจของสาธารณรัฐ
อ่อนแอลง อนึ่งประสบการณ์ระหว่างปี 1945-1950 ที่อินโดนีเซียต้องยอมรับสภาพของการมี
สหพันธรัฐเพราะเนเธอร์แลนด์ดำเนินแผนบั่นทอนความเข้มแข็งของสาธารณรัฐอินโดนีเซียนั้น
ยังติดอยู่ในความทรงจำของผู้นำอินโดนีเซีย จึงไม่ค่อยมีใครใคร่จะทดลองอีก แม้จะมีนักวิชาการ
หลายคนเสนอทางออกทางการเมืองระหว่างส่วนกลางกับภูมิภาคในรูปของสหพันธ์ก็ตาม ใน
ลักษณะเช่นนี้จึงอนุมานได้ว่ารัฐบาลอินโดนีเซียจำเป็นต้องทำให้การปกครองตนเองของอะเจห์
บรรลุความสำเร็จ ซึ่งหากเป็นเช่นนั้นก็ไม่จำเป็นต้องหันไปหาทางออกแบบสหพันธ์กันอีก จึง
น่าจะเป็นว่าการรอบข้อมกันย่อมเกิดขึ้น

เรื่องการศาสนายังพัวพันอยู่กับเรื่องการเมืองในประเด็นของการเป็นรัฐอิสลาม กฎหมาย
การปกครองอะเจห์ฉบับใหม่ยอมเรียกอะเจห์ว่า Nanggroe Aceh Darussalam ทำนองที่ชื่อทางการ
ของบรูไนคือ Brunei Darussalam ซึ่งกรณีของบรูไนนับบรูไนเป็นรัฐที่มีศาสนาอิสลามเป็น
ศาสนาประจำชาติ แต่สำหรับอะเจห์นั้น เอกสิทธิ์ของอะเจห์ในด้านศาสนาอิสลามคงจำกัดอยู่ใน
เรื่องของการถือว่าอิสลามเป็นศาสนาของอะเจห์ แต่ไม่ใช่ศาสนาอิสลามเพียงศาสนาเดียว ศาสนา
และความเชื่ออื่นๆ คงอยู่ในอะเจห์ได้ เรื่องวัฒนธรรมซึ่งหมายรวมถึงกฎหมายอิสลาม และเรื่อง
การศึกษาที่จะเป็นไปตามหลักการของศาสนาอิสลาม แต่สถาบันการศึกษาแบบทางโลกก็ยังคงมี
อยู่ต่อไปเช่นเดิม ทั้งหมดนี้ก็มีได้มีอะไรผุดผ่นไปจากประสบการณ์เดิมของอะเจห์แต่เดิม แต่ถ้า

ไม่มีปฏิกิริยาอะไรที่หนักหนาจากอะเจห์ก็เท่ากับว่าอะเจห์มิได้ใส่ใจในเรื่องการเป็น "ดินแดนอิสลาม" ที่หมายถึงทุกสิ่งทุกอย่างต้องดำเนินไปภายใต้บทบัญญัติของศาสนาอิสลามนั่นเอง ซึ่งหากเป็นเช่นนั้นจะเกิดปัญหากับรัฐบาลได้อีก เพราะอาจจะมีดินแดนส่วนอื่นขอเอาอย่างอะเจห์ด้วย ซึ่งรัฐบาลไม่อาจจะยินยอมได้ ในเรื่องของกลุ่มหัวรุนแรงในอะเจห์ที่เป็นอิสลามนั้นจะต้องเข้าใจว่าเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับบริบทโดยรวมของอะเจห์เองว่าอะไรเป็นสิ่งที่ผลักดันให้คนอะเจห์เลือกใช้วิธีนี้น่าจะเชื่อได้ว่าหากสภาพทางการเมืองปลอดการกดขี่คุกคามเอารัดเอาเปรียบ การตอบโต้ด้วยวิธีการรุนแรงย่อมไม่เกิดขึ้น ความรุนแรงโดยอาศัยรูปแบบของศาสนาเป็นทางออกที่ต้องเลือกในเมื่อไม่มีทางเลือกอื่นแล้วต่างหาก เรื่องจึงโยงไปสู่ปัญหาความมั่นคง

ในด้านความมั่นคง ไม่มีใครกล้ารับรองว่าจะไม่มีการล้มตายเกิดขึ้นอีกภายหลังความตกลงแล้ว การณ์จึงน่าจะเป็นว่าหากกำหนดตกลงกันได้แล้วว่าอาวุธของขบวนการอะเจห์เอกราชจะเก็บรวบรวมไว้ ณ ที่ใด คุณลักษณะอย่างไรไม่ให้ถูกนำเอาไปใช้และทางฝ่ายทหารและตำรวจจะมีการควบคุมการใช้อาวุธอย่างไรไม่ให้เกิดการข่มขู่คุกคามต่อสาธารณชนแล้ว เหตุการณ์ก็น่าจะผ่อนคลายลงไปได้ ประเด็นคงอยู่ที่ว่ารัฐบาลจะดูแลทหารและตำรวจของตนได้จริงแค่ไหน เป็นที่รู้กันอยู่ว่าทั้งทหารและตำรวจในอะเจห์ต่างมีผลประโยชน์จากการปฏิบัติหน้าที่ จนกระทั่งเกิดขัดแย้งกันและมีการปะทะกันเกิดขึ้นมาแล้ว ช่วงปลายปี 2545 ฝ่ายกองกำลังนาชาดิที่เข้าไปตรวจสอบและรายงานสถานการณ์อาจจะต้องเผชิญกับปัญหานี้ซึ่งจะไม่ง่ายแก่การแก้ไขหากฝ่ายรัฐบาลไม่ร่วมมือ เพราะเรื่องความสงบเรียบร้อยภายในของอะเจห์เป็นหน้าที่ของรัฐบาลอินโดนีเซียโดยตรง ยังมีปัญหาเกี่ยวกับเรื่องเจ้าหน้าที่ของรัฐคือทหารและตำรวจเกี่ยวข้องการเสียชีวิตของคนอะเจห์ การกระทำที่เป็นการพรากสิทธิมนุษยชนด้วยวิธีการต่างๆ ที่ผ่านๆมา ซึ่งในเรื่องนี้รัฐบาลต้องดำเนินการด้วยกระบวนการยุติธรรมอย่างตรงไปตรงมา โดยไม่เนิ่นนานจนเกินไป ในกระบวนการนี้จำเป็นต้องอาศัยองค์กรเอกชน นักศึกษาในท้องถิ่นองค์กรเอกชนระดับชาติของอินโดนีเซียด้านสิทธิมนุษยชนซึ่งมีอยู่มากเข้ามามีบทบาทดูแลและตรวจสอบ หนังสือพิมพ์ท้องถิ่นของอะเจห์เอง ซึ่งมีหลายฉบับต้องช่วยกันรายงานความคืบหน้าและเคลื่อนไหวเกี่ยวกับเหตุการณ์ต่างๆ อันเกี่ยวข้องกับการแก้ปัญหอะเจห์อย่างสม่ำเสมอ

ในกลางปี 2547 (2004) จะเป็นปีที่มีการเลือกตั้งทั่วไปครั้งใหม่ของอินโดนีเซีย ซึ่งจะมีการเลือกตั้งประธานาธิบดีโดยตรงเป็นครั้งแรกของอินโดนีเซียด้วย ในกรณีของอะเจห์ก็จะมี การเลือกตั้งของอะเจห์เอง นอกเหนือไปจากการเลือกสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรและสมาชิกวุฒิสภาของอะเจห์ประจำรัฐสภาระดับชาติ ก็จะมีการเลือกตั้งสมาชิกสภาท้องถิ่นระดับจังหวัด อำเภอ/

เทศบาล พร้อมกับการเลือกตั้งผู้ว่าราชการจังหวัด นายอำเภอ/นายกเทศมนตรีโดยตรง โดยคนท้องถิ่นเป็นครั้งแรกด้วย ในการนี้ขบวนการอะเจห์เอกราชสามารถจัดตั้งพรรคการเมืองขึ้นมาและลงแข่งขันในการเลือกตั้งของท้องถิ่นได้ น่าจะเป็นว่ามีพรรคที่มาจากขบวนการมากกว่าพรรคเดียวลงแข่งขันในการเลือกตั้งนี้ ยกเว้นแต่จะมีการเจรจาปรองดองกันในขบวนการเองได้ลุล่วงให้มีเพียงพรรคเดียว ซึ่งจะทำให้มีเอกภาพและความน่าเชื่อถือที่สูงกว่าแข่งขันกับพรรคการเมืองอื่นๆ ในท้องถิ่น การเลือกตั้งในครั้งนี้อาจเปลี่ยนโฉมหน้าการเมืองท้องถิ่นของอะเจห์ครั้งใหญ่ก็เป็นได้ แต่ทั้งหมดนี้ยังขึ้นอยู่กับว่าคนอะเจห์เองจะให้ความสนใจสักแค่ไหน แม้จะพอเขาได้ว่าผู้คนน่าจะกระตือรือร้นมากขึ้นเพราะเป็นการเลือกผู้ปกครองของตนเองเป็นครั้งแรก แต่ถ้าหากมาตรการในการให้ความรู้และข้อมูลที่ดี ความสนใจที่ว่ามันก็จะอาจจะลดไป ถ้าพนักงานของรัฐบาลท้องถิ่นเพียงอย่างเดียวคงไม่สามารถช่วยได้มาก ต้องอาศัยองค์กรเอกชน นักศึกษา ครูผู้สอนศาสนาาร่วมกัน ช่วยกระตุ้นให้คนอะเจห์ออกมาใช้สิทธิใช้เสียงให้มีปริมาณมากพออนาคตทางการเมืองของอะเจห์น่าจะสดใสได้ถ้าการณเป็นไปดังคาด

ในทางเศรษฐกิจนั้น หากข้อตกลงต่างๆ ระหว่างรัฐบาลท้องถิ่น รัฐบาลกลาง และบรรษัทน้ำมันข้ามชาติเป็นที่เข้าใจและพอใจกันทุกฝ่าย กำหนดอัตราตอบแทนเป็นที่พึงพอใจของทุกฝ่าย การปรับลดอัตราราคามีกลไกควบคุมเป็นที่พอใจก็น่าจะไม่มีปัญหาอะไรยุ่งยาก ส่วนการจะให้คนอะเจห์ได้รับส่วนแบ่งในการว่าจ้างแรงงานให้มากยิ่งขึ้นในอุตสาหกรรมน้ำมัน แก๊ส และปิ๋ย ก็จะต้องค่อยๆ ทำเพราะการปลดคนงานอื่นออกแล้วเอาสักแต่ว่าคนอะเจห์เข้าไปยอมทำไม่ได้ ยังมีปัญหาอีกว่าคนอะเจห์มีความรู้ความสามารถพอหรือไม่อีกต่างหาก การเจรจาต่อรองกับบรรษัทข้ามชาติไม่ใช่ของง่าย อะเจห์ยังต้องอาศัยรัฐบาลช่วยด้วยอย่างมากอีกต่อไป

เอกสารอ้างอิง

ภาษาไทย

วิทยา สุจริตชนารักษ์. “การเมืองอินโดนีเซียในยุคปฏิรูป.” ใน **รวมบทความทางวิชาการ**

รัฐศาสตร์ 19 ปีรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2544. หน้า 178-197.

วิทยา สุจริตชนารักษ์. “การเลือกตั้งทั่วไปครั้งพิเศษของอินโดนีเซีย.” **วารสารสังคมศาสตร์**

31(1), มกราคม-มิถุนายน 2543.

ภาษาอังกฤษ

Abdullah, Taufik. “Adat and Islam: An Examination of Conflict in Minangkaban.”

Indonesia. No. 2 (October 1966).

Al-Chaidar; Sayed Mudhahar and Yarmen Dinamika. **Aceth Bersimbah Darak:**

Mengungkap Penerapan Status Daerah Operasi Militer (DOM) di Aceh

1989-1998. Jakarta: Pustaka Al-Kautsae, 1999.

Alfian, Teuku Ibrahim. “The Ulama in Acehnese Society.” in **Readings on Islam in**

Indonesia. Compiled by Ahmad Ibrahim, Sharon Siddique and Yasmin Hussain.

Singapore : Institute of Southeast Asian Studies, 1985.

Alfian, Teuku Ibrahim. **Wajah Aceh Dalam Lintasan Sejarah**. Banda Aceh: Pusat

Dokumentasi dan Informasi Aceh, 1999.

Barber, Richard. (ed). **Aceh: The Untold Story - An Introduction to the Human Rights**

Crisis in Aceh. Bangkok : Forum Asia, 2000.

Bourchier, David. “Law, Crime and State Authority in Indonesia.” in **State and Society in**

Indonesia. edited by Arief Budiman. Clayton: Monash Papers on Southeast

Asia, No. 22, 1990.

Christie, Clive J. **A Modern History of Southeast Asia: Decolonization, Nationalism and**

Separatism. Touris Academic Studies, 1996.

D.I. Aceh. **A Handbook to Aceh 1998**. Jakarta: CV. Kharisma Putra Utama, 1998.

El Ibrahimy, H.M. Nur. **Selayang Pandang Lankah Diplomasi Kerajaan Aceh**. Jakarta:

Gramedia, 1993.

- Emmerson, Donald K. "Understanding the New Order: Bureaucratic Pluralism in Indonesia." **Asian Survey** 23(11) November 1983.
- Forrester, Geoff. (ed.). **Post-Soeharto Indonesia: Renewal or Chaos**. Singapore: Institute of Southeast Asian Studies, 1999.
- Hiorth, Finngeir. "A Sketch of Aceh's History." in **Kabar Seberang: Sulating Maphilindo**. No. 22, 1991.
- Hiorth, Finngeir. "Waging a Dirty War in Aceh." **Asiaweek**. April 12, 1991, p. 33.
- Jihad, Abu. **Hasan Tiro dan Pergolakan Aceh**. Jakarta: PT Aksara Centra, 2000.
- Johns, A.H. "Islam in Southeast Asia: Problems of Perspective." in **Southeast Asian History and Historiography**. Essays presented to D.G.E. Hall. edited by C.D. Cow and O.W. Wolters. Ithaca: Cornell University Press, 1976.
- Kahin, George McTurnan. **Nationalism and Revolution in Indonesia**. Ithaca: Cornell University Press, 1952.
- Kell, Tim. **The Roots of Acehnese Rebellion, 1989-1992**. Cornell Modern Indonesia, Ph.D. dissertation. Ithaca: Cornell University, August 1983.
- King, Dwight Y. and M. Ryaas Rasjid. "The Golkar Landslide in the 1987 Indonesian Elections: The Case of Aceh." **Asian Survey**. Vol. 28 (9), September 1988.
- Langenberg, Michael van. "The New Order State: Language, Ideology, Hegemony." in **State and Society in Indonesia**. edited by Arief Budiman. Clayton: Monash Papers on Southeast Asia, No. 22, 1990.
- Loeb, Edwin M. **Sumatra: Its History and People**. Kuala Lumpur: Oxford University Press, Third impression, 1991.
- Mackie, Jamie and Andrew MacIntire. "Politics." in **Indonesia's New Order: The Dynamics of Socio-economic Transformation**. Honolulu: University of Hawaii Press, 1994.
- May, R.T. "Ethnic Separatism in Southeast Asia." **Pacific Viewpoint**. 31(2), October 1990.

- Morris, Eric Eugene. "Aceh: Social Revolution and the Islamic Vision." in **Regional Dynamics of the Indonesian Revolution: Unity from Diversity**. edited by Audrey R. Kahin. Honolulu: University of Hawaii Press, 1985.
- Morris, Eric Eugene. **Islam and Politics in Aceh: A Study of Center-Periphery Relations in Indonesia**. Ph.D. dissertation. Cornell University, 1983.
- Rabasa, Angel and Peter Chalk. **Indonesia's Transformation and the Stability of Southeast Asia**. Washington, D.C. : RAND, 2001.
- Reid, Anthony. "Economic and Social Change, C. 1400-1800." in **The Cambridge History of Southeast Asia, Volume One: From Early Time to C. 1800**. Cambridge University Press, 1994.
- Reid, Anthony. **The Blood of People: Revolution and the End of Traditional Rule in Northern Sumatra**. Kuala Lumpur: Oxford University Press, 1979.
- Reid, Anthony. **The Contest for North Sumatra: Atjeh the Netherlands and Britain 1858-1898**. Kuala Lumpur: University of Malaya, 1969.
- Siegel, James T. **The Rope of God**. Berkely: University of California Press, 1969.
- Sjamsuddin, Nazaruddin. "Issues and Politics of Regionalism in Indonesia: Evaluating the Acehese Experience." in **Armed Seperatism in Southeast Asian**. edited by Lim Joo-Jock and Vani S. Singapore: Instiutte of Southeast Asian Studies, 1984.
- Sjamsuddin, Nazaruddin. **The Republican Revolt: A Study of the Acehese Rebellion**. Singapore: Institute of Southeast Asian Studies, 1985.
- Steinberg, David Joed. (ed.). **In Search of Southeast Asia**. Honolulu: University of Hawaii Press), 1987.
- Sukma, Rizal. "Indonesia : A Year of Politics and Sadness." **Southeast Asian Affairs 1998**. Singapore: Institute of Asian Affairs, 1998.
- Sulaiman, M. Tsa. **Aceh Merdeka : Ideologi, Kepemimpinan dan Gerakan**. Jakarta: Pustalka Al-kautsar, 2000.
- Sulaiman, Nasruddin. (et al). **Aceh: Manusia, Masyarakat, Adat dan Budaya**. Pusat Dokumentasi dan Informasi Aceh, 1992.

- Syamsuddin, Teuku. "Kebudayaan Aceh." in **Manusia dan Kebudayaan Indonesia**. Koentjaraningrat. (ed). Jakarta: Penebit Djambatan, 1997.
- Tanter, Richard. "The Totalitarian Ambition : Intelligence Organization and the Indonesian States." in **State and Society in Indonesia**. edited by Arief Budiman. Clayton: Monash Papers on Southeast Asia, No. 22, 1990.
- TAPOL. **A Reign of Terror: Human Rights Violations in Aceh 1998-2000**. London: Wernham Printers, March 2000.
- Tate, D.T.M. **The Making of Southeast Asia, Volume I: The European Conquest**. Oxford University Press, 1971.
- Vatikiotis, Michael. "Troubled Province." **Far Eastern Economic Review**, January 24, 1991, p. 20.
- Widjanarko, Tulus and Asep S. Sambodja. (eds). **Aceh Merdeka dalam Perdebatan**. Jakarta: PT Cita Putra Bangsa, 1999.

ภาคผนวก

1. ผู้บัญชาการทหารในอะเจห์ 1988-1995

Regional Military Commanders - Kodam 1/Bukit Barisan

12 August 1988 - 9 June 1990	Maj. Gen. Joko Pramono
9 June 1990 - 1 April 1993	Maj. Gen. R. Pramono
1 April 1993 - 1 September 1994	Maj. Gen. A. Pranowo
1 September 1994 - 2 August 1995	Maj. Gen. Arie Kumaat

Chief of Staff - Kodam I/Bukit Barisan

22 March 1989 - January 1991	Brig. Gen. Soerjadi
January 1991 - 10 September 1992	Brig. Gen. Sofyan Effendi
10 January 1992 - 8 January 1994	Brig. Gen. R. Karyono
8 January 1994 - 23 September 1994	Brig. Gen. Makmun Rasyid
23 September 1994 - 1 March 1996	Brig. Gen. Agum Gumelar
	Minister of Transport in Wahid administration

Military Resort Commanders - Koream 001/Lilawangsa

? - 12 August 1989	Col. H.M. Ali Hanafiah
12 August 1989 - January 1991	Col. Sofyan Effendi
January 1991 - December 1992	Col. Syarwan Hamid (former Minister of Interiors under the Habibie government)
December 1992 - 19 April 1994	Col. Sridono
19 April 1994 - 6 March 1995	Col. Djoko Subroto

Military Resort Commanders - Koream 012/Teuku Umar

? - 4 April 1989	Col. Soehardjono
4 April 1989 - 10 August 1992	Col. Muhammad Chan
10 August 1992 - 11 February 1995	Col. Rudy Supriyatna
11 February 1995 - ?	Col. Ahmad Yourda Adnan

2. ประธานาธิบดีของอินโดนีเซีย, 1945-2001

1. 1945-1966	Sukarno (civilian)
2. 1966 - 21 May 1998	Suharto (former general)
3. 21 May 1998 - 23 October 1999	B.J. Habibie (engineer)
4. 23 October 1999 - 23 July 2001	Abdurrahman Wahid (religious/scholar)
5. 23 July 2001 - present	Megawati Sukanoputri (civilian)

3. รายชื่อองค์กรเอกชนและองค์การด้านสิทธิมนุษยชน

1. ระหว่างประเทศ

Amnesty International

Campaign organisation on human rights and political prisoners

Asian Forum for Human Rights and Development (FORUM-ASIA)

Network of South and Southeast Asian human rights and development NGOs

Australian Council for Overseas Aid (ACFOA)

Australian human rights advocacy and lobbying peak body representing NGOs and aid organisations

Human Rights Watch (HRW)

International organisation conducting international human rights advocacy, research and campaigns

International Forum on Aceh (IFA)

New York-based advocacy organisation on Aceh

Network for Indonesian Democracy, Japan (NINDJA)

Japanese solidarity organisation on human rights, environmental and economic issues in Indonesia

Non-Violence International (NVI)

training and advocacy on conflict resolution and non-violence

OXFAM

British humanitarian agency

SUARAM

Malaysian human rights organisation

Support Committee for Human Rights in Aceh (SCHRA)

network of Acehnese, Asian European and North American NGOs and human rights organisations

TAPOL

London-based Indonesian human rights campaign organisation

2. อินโดนีเซีย

FORSOLA (Aceh Solidarity Forum)

alliance of Indonesian human rights-based NGOs

Alliance of Indonesian Journalists (AJI)

media, democracy and human rights issues

Komnas HAM (National Human Rights Commission)

Indonesian government human rights body

KONTRAS (Commission for Missing Persons and Victims of Violence)
*advocacy and documentation organisation on human rights violations
 in Indonesia*

3. องค์กรในอะเจห์

Aceh Referendum Information Centre (SIRA)
headquarters of referendum movement

Aceh Students Forum for Reform (FARMIDIA)
student investigations, humanitarian aid and campaign activities

Committee for Journalist Protection
support for journalist rights

Flower Aceh
human rights, particularly women's rights advocacy

FORJADOM (Forum of Widows of DOM)
support for victims of military atrocities

Forum Aceh Diranto (FAD)
political and human rights forum of Acehnese outside Aceh

Forum Mahasiswa dan Masyarakat Aceh untuk HAM (FORUMAHAM)
student and civil society human rights forum

Forum Perjuangan dan Keadilan Rakyat (FOPKRA)
political reform

FPHAM
political reform and human rights issues

KARMA
student coalition dealing with the protection of students rights

KKSP Medan
Acehnese brotherhood

Koalisi NGO HAM
umbrella organisation for several Acehnese human rights NGOs

Komite Independen Pengembangan Demokrasi
democracy issues

Komite Nasional Rakyat Aceh (KENIRA)

human rights and political issues

KONTRAS Aceh

local branch of KONTRAS

LBH APIK Aceh

legal aid service for women victims of human rights violations - a branch of LBH APIK national

LBH Banda Aceh

legal aid support, subsidiary of Indonesian Legal Aid Foundation

Lembaga GN-OTA

human rights organisation

PEMRAKA

human rights and refugee concerns

People's Crisis Centre (PCC)

human rights, particularly refugee, issues

SMIPA (Islamic Women's Students Association)

Solidaritas mahasiswa Untuk Rakyat (SMUR)

student solidarity and support organisation

WAKAPAS

environmental, particularly deforestation issues

Yayasan Anak Bangsa

orphans and abused children support

Yayasan Putra Dewantara (YAPDI)

human rights issues

4. ราชานามสุลต่านอะเจห์ 1496-1903

1. All Mughayat (Riayat) Shah		±	1496-1528
2. Sallehuddin	(ลูกของ 1)		1528-37
3. Alauddin Al-Kahar	(ลูกของ 1)		1537-68
4. Husain			1568-75
5. Sultan Muda			1575
6. Sri Alam			1575-6
7. Zainal Abidin			1576-7
8. Alauddin	(หรือ Mansur Shah แห่ง Perak)		1577-89 (?)
9. Buang		(?)	1589-96
10. Alauddin Riayat Shah			1596-1604
11. Ali Riayat Shah			1604-7
12. Iskandar Shah (Mahkota Alam)			1607-36
13. Iskandar Thani	(จาก Pahang)		1636-41
14. Safiyatuddin Taj al-alam	(ภรรยาหม้ายของ 13)		1641-75
15. Naqiyatuddin Nur al-Alam			1675-8
16. Zaqiyatuddin Inayat Shah			1678-88
17. Kamalat Shah Zinatuddin			1688-99
18. Badr-al-Alam Sharif Hashim Jamaluddin			1699-1702
19. Perkara Alam Sharif Lamtui			1702-3
20. Jamalul Alam Badr-al-Munir			1703-26
21. Jauhar al-Alam Aminuddin			1726
22. Shamsul Alam			1726-7
23. Alauddin Ahmad Shah	(ราชวงศ์บูเกิส)		1727-35
24. Alauddin Johan Shah			1735-60
25. Mahmud Shah			1760-81
26. Badruddin	(ว่างสุลต่าน)		1764-5
27. Sulaiman Shah			1775
28. Alauddin Mohamad			1781-1802
29. Jauhar al-Alam			1802-15
30. Sharif Saif al-Alam			1815-19
31. Jauhar al-Alam	(29 ขึ้นครองใหม่)		1819-24
32. Mohamad Shah			1824-38
33. Sulaiman			1838-57
34. Mansor Shah			1857-70
35. Mahmud Shah	1870-		1870-4
36. Mohamad Daud Shah			1874-1903

ที่มา : D.J.M. Tate, **The Making of Modern Southeast Asia Volume One : The European Conquest** (Kuala Lumpur : University of Malaya Press, 1971), หน้า 242.